การศึกษาวิเคราะห์บทบาทของพระเทวทัตที่ปรากฏในคัมภีร์พระพุทธศาสนา

AN ANALYTICAL STUDY OF THE ROLES OF DEVADATTA BHIKKHU AS FOUND IN THE BUDDHIST TEXTS

พระมหาไกรวรรณ ชินทตฺติโย (ปุณขันธ์)

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาพระพุทธศาสนา
บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
พุทธศักราช ๒๕๔๖

ISBN 974-364-118-1

การศึกษาวิเคราะห์บทบาทของพระเทวทัตที่ปรากฏ
ในคัมภีร์พระพุทธศาสนา

พระมหาไกรวรรณ ชินทตฺติโย (ปุณขันธ์)

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา

ตามหลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต

สาขาวิชาพระพุทธศาสนา

บัณฑิตวิทยาลัย

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

พุทธศักราช ๒๕๔๖

AN ANALYTICAL STUDY OF THE ROLES OF DEVADATTA BHIKKHU AS FOUND IN THE BUDDHIST TEXTS

PHRAMAHA KRAIVAN JINADATTIYO (PUṆṆAKHAN)

A Thesis Submitted in partial Fulfillment of

The Requirement for The Degree of

Master of Arts

(Buddhist Studies)

Graduate School

Mahachulalongkornrajavidyalaya University

Bangkok, Thailand

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย อนุมัติให้นับวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา

……………………………..

(พระมหาสมจินต์ สมฺมาปญฺโญ)

คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

คณะกรรมการตรวจสอบวิทยานิพนธ์…………………………..……ประธานกรรมการ

(พระเมธีรัตนดิลก)

………………………………………กรรมการ

(พระมหาสมจินต์ สมฺมาปญฺโญ)

………………………………………กรรมการ

(ศ.พิเศษ จำนงค์ ทองประเสริฐ)

………………………………………กรรมการ

(ผศ.ดร. สำเนียง เลื่อมใส)

………………………………………กรรมการ

(นายรังษี สุทนต์)

คณะกรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์ พระมหาสมจินต์ สมฺมาปญฺโญ ประธานกรรมการ

นายรังษี สุทนต์ กรรมการ

ชื่อวิทยานิพนธ์ : การศึกษาวิเคราะห์บทบาทของพระเทวทัตที่ปรากฏในคัมภีร์พระพุทธศาสนา

ผู้วิจัย : พระมหาไกรวรรณ ชินทตฺติโย (ปุณขันธ์)

ปริญญา : พุทธศาสตรมหาบัณฑิต (พระพุทธศาสนา)

คณะกรรมการผู้ควบคุมวิทยานิพนธ์

: พระมหาสมจินต์ สมฺมาปญฺโญ ป.ธ. ๙, M.A., Ph.D.

นายรังษี สุทนต์ ป.ธ. ๙, พธ.ม. (พระพุทธศาสนา)

วันสำเร็จการศึกษา : ๒๕ เมษายน ๒๕๔๗

บทคัดย่อ

วิทยานิพนธ์เล่มนี้ ผู้วิจัยได้ทำการศึกษาค้นคว้า โดยมีจุดประสงค์เพื่อจะศึกษาประวัติชีวิตของพระเทวทัตทั้งในอดีตชาติและปัจจุบันชาติ ความเกี่ยวข้องระหว่างพระเทวทัตกับบุคคลอื่น ๆ และผลกระทบที่เกิดขึ้นจากบทบาทของท่าน

สิ่งต่าง ๆ ในโลกนี้ เมื่อมีด้านที่ดี ย่อมจะมีด้านที่เสีย ซึ่งเป็นเรื่องปกติที่เกิดมีมาทุกยุคทุกสมัย พระพุทธองค์ได้อุบัติมาเพื่อประโยชน์สุขแก่มหาชน พระเทวทัตก็ได้เกิดมาเพื่อพยายามขัดขวางและก่อสิ่งที่เป็นโทษแก่พระองค์ แต่ก็ไม่สามารถทำอันตรายอะไรพระองค์ได้ กลับทำให้พระคุณของพระองค์ยิ่งปรากฏทวีมากขึ้น ซึ่งก็เหมือนกับมีสีดำทำสีขาวให้สว่างมากขึ้น ฉะนั้น

ซึ่งจากการศึกษา ผู้วิจัยได้พบว่า

พระเทวทัตได้เริ่มผูกอาฆาตในพระโพธิสัตว์ตั้งแต่สมัยที่ท่านเกิดเป็นพ่อค้าชื่อว่าเสรีวะและในชาติต่อ ๆ มาท่านก็ได้ตามจองเวรอีกเรื่อยมา จนถึงชาติที่พระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นพระเวสสันดร ส่วนท่านเกิดเป็นพราหมณ์ชูชก และในชาติปัจจุบัน ท่านก็เริ่มจองเวรพระพุทธองค์ตั้งแต่เมื่อท่านถูกความโลภครอบงำ จนถึงขั้นคิดจะปกครองสงฆ์จึงเข้าไปทูลขอกับพระพุทธองค์ แต่ถูกพระองค์ปฏิเสธ จึงได้ผูกอาฆาตแล้วพยายามเพื่อจะปลงพระชนม์หลายครั้ง แต่ไม่สำเร็จ กระทั่งเสื่อมจากลาภและสักการะ ก็ได้กราบทูลขอ

วัตถุ ๕ ประการและทำสังฆเภท จนท้ายที่สุดก็ได้รับผลกรรมที่ท่านได้ทำมาคือถูกแผ่นดินสูบตายไปเกิดในอเวจีมหานรก

สำหรับบุคคลต่าง ๆ ที่พระเทวทัตได้เข้าไปเกี่ยวข้อง หากเป็นบุคคลที่มีปัญญา ผลเสียก็จะไม่เกิดขึ้น มีแต่จะทำให้คุณของท่านผู้นั้นโดดเด่นเพิ่มมากขึ้น แต่หากเป็นบุคคลที่ไร้ปัญญาแล้ว เมื่อไม่สามารถพินิจพิจารณาได้ว่าสิ่งไหนถูกต้องเหมาะสม สิ่งไหนไม่ถูกต้องเหมาะสม ผลเสียก็จะเกิดมีขึ้นตามมา

พระเทวทัตถือว่าเป็นแบบอย่างที่ไม่ดี เป็นบุคคลที่อนุชนทั้งหลายไม่พึงประพฤติปฏิบัติตาม เพราะถ้าหากใครประพฤติปฏิบัติตามแล้ว ผลที่ได้จะเป็นไปในทางเสื่อมดังมีบุคคลหลาย ๆ คนผู้ที่ประพฤติตามพระเทวทัตเป็นตัวอย่าง

Thesis Title : AN ANALYTICAL STUDY OF THE ROLES OF DEVADATTA BHIKKHU AS FOUND IN THE BUDDHIST TEXTS

Researcher : Phamaha Kraivaṇ jinadattiyo (puṇṇakhan)

Degree : Master of Art (Buddhist studies)

Thesis Supervisory Committee

: Phramaha Somjin Sammãpañño, Pali IX., MA., Ph.D.

: MR. Rangsî Suthon, Pali IX., M.A.

Date of Graduation : April 25, 2004

ABSTRACT

The purpose of this research is the study Devadatta Bhikkhu's biography in relation to other people and the effect of his action.

Everything in this world has both good and bad points. It exists in every era. The Buddha was born for the happiness of mankinds. Devadatta Bhikkhu was born to hinder and ruin Him. His bad behavior only strengthened Lord Buddha's perfections. It is like the black colour causing the white colour to be more bright.

From the study, it is found that Devadatta Bhikkhu begun his feud towards the Buddha-to-be when he was born as a merchant named "Serîva". And in other births, he also continued to creat the feud to the Buddha-to-be named Vessantara, while he was born as Jûjaka Brahman. He still took revenge against Lord Buddha. He more and more took revenge against Lord Buddha, because he was full of craving. He planned to govern the Order of Sangha, so he asked the Buddha to give him permission to do so; but he was rejected. For this reason, he tried to assassinate the Buddha many times; but he was not successful. Later on, he gradually declined, so he went to see the Buddha and asked Him for five

conditions and cerated disagreement in the Sangha Oder. Finally he received the result of his bad action by being sucked into the soil.

For one who was involved with Devadatta Bhikkhu, if he was a wise man, he would not get any bad result from him; but if he was foolish, he would not be able to distinguish what was right and what was wrong; and as a result, the evil would follow him. The ruins of all kinds would therefore arise to him more and more.

Devadatta Bhikkhu is regarded as a wicked model for human beings, and so, he should not be followed by all of us, because one who follows his trace will receive all kinds of suffering.

กิตติกรรมประกาศ

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้ สำเร็จลงได้ก็ด้วยความช่วยเหลือจากบุคคลเหล่านี้คือ อาจารย์พระมหาสมจินต์ สมฺมาปญฺโญ ป.ธ. ๙, M.A., Ph.D. ประธานกรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์ และอาจารย์รังษี สุทนต์ ป.ธ. ๙ พธ.ม. อาจารย์ที่ปรึกษาที่เมตตาให้คำแนะนำตรวจสอบแก้ไขวิทยานิพนธ์ด้วยดีตลอดมา

นอกจากนี้ต้องขอกราบขอบพระคุณพระเดชพระคุณพระศรีวีราภรณ์ (โสภา เขมสรโณ) เจ้าอาวาสวัดพระงาม ที่อนุญาตให้ผู้วิจัยได้เข้าศึกษาปริญญาโทที่มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยแห่งนี้ กราบขอบพระคุณพระครูโสภณสีลวัฒน์และพระครูประภัทรธัมมาทรที่เอื้อเฟื้อหนังสือพระไตรปิฎกและอรรถกถา รวมทั้งอาจารย์พระมหาเทียบ สิริญาโณ ที่คอยห่วงใยแนะนำในสิ่งที่เป็นประโยชน์แก่การทำวิทยานิพนธ์เล่มนี้ และต้องขอขอบคุณกัลยาณมิตรทุกท่านที่คอยเอื้อเฟื้อข้อมูลและเป็นกำลังใจแก่ผู้วิจัยด้วย

ในการทำวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ ได้อาศัยข้อมูลจากพระไตรปิฎกภาษาบาลี ฉบับมหาจุฬาเตปิฏกํ, ๒๕๐๐ พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙ และอรรถกถาแปล ชุด ๙๑ เล่ม, ๒๕๒๕ ธรรมบท ชุด ๘ เล่ม เป็นหลักในการค้นคว้าข้อมูลสนับสนุนการวิจัยนี้

ความดีและประโยชน์จากวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ ผู้วิจัยขอใช้เป็นเครื่องสักการะบูชาแด่พระพุทธคุณ พระธรรมคุณ พระสังฆคุณ ตลอดถึงคุณแห่งอุปัชฌาย์อาจารย์ และคุณของบิดามารดา รวมทั้งผู้มีอุปการคุณทุกท่าน

พระมหาไกรวรรณ ชินทตฺติโย (ปุณขันธ์)

๒๖ กุมภาพันธ์ ๒๕๔๗

สารบัญ

คำอธิบายสัญลักษณ์และคำย่อ

ก. คำย่อเกี่ยวกับพระไตรปิฎก

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้ ใช้พระไตรปิฎกภาษาบาลี ฉบับมหาจุฬาเตปิฏกํ และพระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยในการอ้างอิง โดยจะระบุ เล่ม/ข้อ/หน้า หลังคำย่อชื่อคัมภีร์ เช่น ที.สี. (บาลี) ๙/๓/๓๖ หมายถึง สุตฺตนฺตปิฏก ทีฆนิกาย สีลขนฺธวคฺคปาลิ พระไตรปิฎกภาษาบาลี เล่มที่ ๙ ข้อที่ ๓ หน้า ๓๖, ที.สี. (ไทย) ๙/๑๗๐/๕๖ หมายถึง สุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย สีลขันธวรรค พระไตรปิฎกภาษาไทย เล่มที่ ๙ ข้อที่ ๑๗๐ หน้า ๕๖ ซึ่งได้เรียงตามคัมภีร์ ดังนี้

พระวินัยปิฎก

วิ.มหา. (บาลี)	=	วินยปิฏก มหาวิภงฺคปาลิ (ภาษาบาลี)
วิ.มหา. (ไทย)	=	วินัยปิฎก มหาวิภังค์ (ภาษาไทย)
วิ.ภิกฺขุนี . (บาลี)	=	วินยปิฏก ภิกฺขุนีวิภงฺคปาลิ (ภาษาบาลี)
วิ.ภิกฺขุนี . (ไทย)	=	วินัยปิฎก ภิกขุนีวิภังค์ (ภาษาไทย)
วิ.ม. (บาลี)	=	วินยปิฏก มหาวคฺคปาลิ (ภาษาบาลี)
วิ.ม. (ไทย)	=	วินัยปิฎก มหาวรรค (ภาษาไทย)
วิ.จู. (บาลี)	=	วินยปิฏก จูฬวคฺคปาลิ (ภาษาบาลี)
วิ.จู. (ไทย)	=	วินัยปิฎก จูฬวรรค (ภาษาไทย)

พระสุตตันตปิฎก

ที.สี. (บาลี)	=	สุตฺตนฺตปิฏก ทีฆนิกาย สีลกฺขนฺธวคฺคปาลิ (ภาษาบาลี)
ที.สี. (ไทย)	=	สุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย สีลักขันธวรรค (ภาษาไทย)

ที.ปา. (บาลี)	=	สุตฺตนฺตปิฏก ทีฆนิกาย ปาฏิกวคฺคปาลิ (ภาษาบาลี)
ที.ปา. (ไทย)	=	สุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย ปาฏิกวรรค (ภาษาไทย)
ม.มู. (บาลี)	=	สุตฺตนฺตปิฏก มชฺฌิมนิกาย มูลปณฺณาสปาลิ (ภาษาบาลี)
ม.มู. (ไทย)	=	สุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มูลปัณณาส (ภาษาไทย)
ม.ม. (บาลี)	=	สุตฺตนฺตปิฏก มชฺฌิมนิกายมชฺฌิมปณฺณาสปาลิ (ภาษาบาลี)
ม.ม. (ไทย)	=	สุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาส (ภาษาไทย)
สํ.ส. (บาลี)	=	สุตฺตนฺตปิฏก สํยุตฺตนิกาย สคาถวคฺคปาลิ (ภาษาบาลี)
สํ.ส. (ไทย)	=	สุตตันตปิฎก สังยุตตนิกาย สคาถวรรค (ภาษาไทย)
สํ.นิ. (บาลี)	=	สุตฺตนฺตปิฏก สํยุตฺตนิกาย นิทานวคฺคปาลิ (ภาษาบาลี)
สํ.นิ. (ไทย)	=	สุตตันตปิฎก สังยุตตนิกาย นิทานวรรค (ภาษาไทย)
องฺ.เอกก. (บาลี)	=	สุตฺตนฺตปิฏก องฺคุตฺตรนิกาย เอกกนิปาตปาลิ (ภาษาบาลี)
องฺ.เอกก. (ไทย)	=	สุตตันตปิฎก อังคุตตรนิกาย เอกกนิบาต (ภาษาไทย)
องฺ.จตุกฺก. (บาลี)	=	สุตฺตนฺตปิฏก องฺคุตฺตรนิกาย จตุกฺกนิปาตปาลิ (ภาษาบาลี)
องฺ.จตุกฺก. (ไทย)	=	สุตตันตปิฎก อังคุตตรนิกาย จตุกกนิบาต (ภาษาไทย)
องฺ.ปญฺจก. (บาลี)	=	สุตฺตนฺตปิฏก องฺคุตฺตรนิกาย ปญฺจกนิปาตปาลิ (ภาษาบาลี)
องฺ.ปญฺจก. (ไทย)	=	สุตตันตปิฎก อังคุตตรนิกาย ปัญจกนิบาต (ภาษาไทย)
องฺ.ฉกฺก. (บาลี)	=	สุตฺตนฺตปิฏก องฺคุตฺตรนิกาย ฉกฺกนิปาตปาลิ (ภาษาบาลี)
องฺ.ฉกฺก. (ไทย)	=	สุตตันตปิฎก อังคุตตรนิกาย ฉักกนิบาต (ภาษาไทย)
องฺ.สตฺตก. (บาลี)	=	สุตฺตนฺตปิฏก องฺคุตฺตรนิกาย สตฺตกนิปาตปาลิ (ภาษาบาลี)
องฺ.สตฺตก. (ไทย)	=	สุตตันตปิฎก อังคุตตรนิกาย สัตตกนิบาต (ภาษาไทย)
องฺ.อฏฺฐก. (บาลี)	=	สุตฺตนฺตปิฏก องฺคุตฺตรนิกาย อฏฺฐกนิปาตปาลิ (ภาษาบาลี)
องฺ.อฏฺฐก. (ไทย)	=	สุตตันตปิฎก อังคุตตรนิกาย อัฏฐกนิบาต (ภาษาไทย)
ขุ.ธ. (บาลี)	=	สุตฺตนฺตปิฏก ขุทฺทกนิกาย ธมฺมปทปาลิ (ภาษาบาลี)
ขุ.ธ. (ไทย)	=	สุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย ธรรมบท (ภาษาไทย)
ขุ.อุ. (บาลี)	=	สุตฺตนฺตปิฏก ขุทฺทกนิกาย อุทานปาลิ (ภาษาบาลี)
ขุ.อุ. (ไทย)	=	สุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย อุทาน (ภาษาไทย)
ขุ.อิติ. (บาลี)	=	สุตฺตนฺตปิฏก ขุทฺทกนิกาย อิติวุตฺตกปาลิ (ภาษาบาลี)
ขุ.อิติ. (ไทย)	=	สุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย อิติวุตตกะ (ภาษาไทย)

ขุ.สุ. (บาลี)	=	สุตฺตนฺตปิฎก ขุทฺทกนิกาย สุตฺตนิปาตปาลิ (ภาษาบาลี)
ขุ.สุ. (ไทย)	=	สุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย สุตตนิบาต (ภาษาไทย)
ขุ.ชา. (บาลี)	=	สุตฺตนฺตปิฎก ขุทฺทกนิกาย ชาตกปาลิ (ภาษาบาลี)
ขุ.ชา. (ไทย)	=	สุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย ชาดก (ภาษาไทย)
ขุ.ป. (บาลี)	=	สุตฺตนฺตปิฎก ขุทฺทกนิกาย ปฏิสมฺภิทามคฺคปาลิ (ภาษาบาลี)
ขุ.ป. (ไทย)	=	สุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย ปฏิสัมภิทามรรค (ภาษาไทย)
ขุ.อป. (บาลี)	=	สุตฺตนฺตปิฎก ขุทฺทกนิกาย อปทานปาลิ (ภาษาบาลี)
ขุ.อป. (ไทย)	=	สุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย อปทาน (ภาษาไทย)

๒. คำย่อเกี่ยวกับคัมภีร์อรรถกถา

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้ ใช้อรรถกถาฉบับภาษาบาลี ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย และอรรถกถาภาษาไทย ฉบับมหามกุฏราชวิทยาลัย ธมฺมปทฏฺฐกถา ภาษาบาลี และอรรถกถาธรรมบท ภาษาไทย ภาค ๘ เล่ม มงฺคลตฺถทีปนี ภาษาบาลี และมงคลทีปนี ภาษาไทย รวมไปถึงสมนฺตปาสาทิกาอฏฺฐกถา ภาษาบาลี และสมันตปาสาทิกาอรรถกถา ภาษาไทย ฉบับมหามกุฏราชวิทยาลัย ในการอ้างอิง โดยจะระบุ เล่ม/หน้า หลังคำย่อชื่อคัมภีร์ เช่น ที.สี.อ. (บาลี) ๑/๓๐๘ หมายถึง ทีฆนิกาย สีลขนฺธวคฺค อรรถกถาภาษาบาลี เล่มที่ ๑ หน้า ๓๐๘, ขุ.ป.อ. (ไทย) ๑/๓๑๓ หมายถึง ขุททกนิกาย สัทธรรมปกาสินี ปฏิสัมภิทามรรค อรรถกถาภาษาไทย เล่มที่ ๑ หน้า ๓๑๓ ซึ่งได้เรียงตามคัมภีร์ดังนี้

อรรถกถาพระวินัยปิฎก

วิ.อ. (บาลี)	=	วินยปิฎก สมนฺตปาสาทิกา ปาราชิกกณฺฑ-สํฆาทิเสสาทิ-มหาวคฺคาทิอฏฺฐกถา (ภาษาบาลี)
วิ.อ. (ไทย)	=	วินัยปิฎก สมันตปาสาทิกา ปาราชิกกัณฑ-สังฆาทิเสสาทิ-มหาวัคคาทิอัฏฐกถา (ภาษาไทย)

อรรถกถาพระสุตตันตปิฎก

ที.สี.อ. (บาลี)	=	ทีฆนิกาย สุมงฺคลวิลาสินี สีลกฺขนฺธวคฺคอฏฺฐกถา (ภาษาบาลี)
ที.สี.อ. (ไทย)	=	ทีฆนิกาย สุมังคลวิลาสินี สีลักขันธวรรคอรรถกถา (ภาษาไทย)
ที.ม.อ. (บาลี)	=	ทีฆนิกาย สุมงฺคลวิลาสินี มหาวคฺคอฏฺฐกถา (ภาษาบาลี)
ที.ม.อ. (ไทย)	=	ทีฆนิกาย สุมังคลวิลาสินี มหาวรรคอรรถกถา (ภาษาไทย)
ม.มู.อ. (บาลี)	=	มัชฌิมนิกาย ปปญฺจสูทนี มูลปณฺณาสอฏฺฐกถา (ภาษาบาลี)
ม.มู.อ. (ไทย)	=	มัชฌิมนิกาย ปปัญจสูทนี มูลปัณณาสอรรถกถา (ภาษาไทย)
ม.อุ.อ. (บาลี)	=	มัชฌิมนิกาย ปปญฺจสูทนี อุปริปณฺณาสอฏฺฐกถา (ภาษาบาลี)
ม.อุ.อ. (ไทย)	=	มัชฌิมนิกาย ปปัญจสูทนี อุปริปัณณาสอรรถกถา (ภาษาไทย)
สํ.ส.อ. (บาลี)	=	สํยุตฺตนิกาย สารตฺถปกาสินี สคาถวคฺคอฏฺฐกถา (ภาษาบาลี)
สํ.ส.อ. (ไทย)	=	สังยุตตนิกาย สารัตถปกาสินีสคาถวรรคอรรถกถา (ภาษาไทย)
องฺ.จตุกฺก.อ. (บาลี)	=	องฺคุตฺตรนิกาย มโนรถปูรณี จตุกฺกนิบาตอฏฺฐกถา(ภาษาบาลี)
องฺ.จตุกฺก.อ. (ไทย)	=	อังคุตตรนิกาย มโนรถปูรณี จตุกกนิบาตอรรถกถา(ภาษาไทย)
องฺ.ฉกฺก.อ. (บาลี)	=	องฺคุตฺตรนิกาย มโนรถปูรณี ฉกฺกนิบาตอฏฺฐกถา(ภาษาบาลี)
องฺ.ฉกฺก.อ. (ไทย)	=	อังคุตตรนิกาย มโนรถปูรณี ฉักกนิบาตอรรถกถา(ภาษาไทย)
ขุ.ขุ.อ. (บาลี)	=	ขุทฺทกนิกาย ปรมตฺถโชติกา ขุทฺทกปาฐอฏฺฐกถา(ภาษาบาลี)
ขุ.ขุ.อ. (ไทย)	=	ขุททกนิกาย ปรมัตถโชติกา ขุททกปาฐอรรถกถา(ภาษาไทย)
ขุ.ธ.อ. (บาลี)	=	ขุทฺทกนิกาย ธมฺมปทอฏฺฐกถา (ภาษาบาลี)
ขุ.ธ.อ. (ไทย)	=	ขุททกนิกาย ธรรมบทอรรถกถา (ภาษาไทย)
ขุ.ชา.อ. (บาลี)	=	ขุทฺทกนิกาย ชาตกอฏฺฐกถา (ภาษาบาลี)
ขุ.ชา.อ. (ไทย)	=	ขุททกนิกาย ชาดกอรรถกถา (ภาษาไทย)

๖. คำย่อเกี่ยวกับฎีกาและปกรณวิเสส

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้ใช้ฎีกาพระวินัยปิฎก ฉบับมหาจุฬาฎีกา และวิสุทฺธิมคฺค ปกรณวิเสส ภาษาบาลี และวิสุทธิมรรค แปล ภาษาไทย ฉบับมหามกุฏราชวิทยาลัย ใน

การอ้างอิง โดยจะระบุ เล่ม/(ข้อ)/หน้า หลังคำย่อชื่อคัมภีร์ เช่น วิสุทฺธิ. (บาลี) ๑/๒๓ หมายถึง วิสุทฺธิมคฺค ปกรณวิเสส ภาษาบาลี เล่มที่ ๑ หน้า ๒๓, มิลินฺท. (ไทย) ๒๓ หมายถึง มิลินทปัญหปกรณ์ ภาษาไทย หน้า ๒๓ ซึ่งมีดังนี้

ฎีกาพระวินัยปิฎก

สารตฺถ. ฎีกา (บาลี)	=	สารตฺถทีปนีฎีกา (ภาษาบาลี)
สารตฺถ. ฎีกา (ไทย)	=	สารัตถทีปนีฎีกา (ภาษาไทย)
ที.สี.ฎีกา (อภินว) (บาลี)	=	ทีฆนิกาย สาธุวิลาสินี สีลกฺขนฺธวคฺคอภินวฎีกา (ภาษาบาลี)
ที.สี.ฎีกา (อภินว) (ไทย)	=	ทีฆนิกาย สาธุวิลาสินี สีลักขันธวรรคอภินวฎีกา (ภาษาไทย)

ปกรณวิเสส

มิลินฺท. (บาลี)	=	มิลินฺทปญฺหปกรณ (ภาษาบาลี)
มิลินฺท. (ไทย)	=	มิลินทปัญหปกรณ์ (ภาษาไทย)
วิสุทฺธิ. (บาลี)	=	วิสุทฺธิมคฺคปกรณ (ภาษาบาลี)
วิสุทฺธิ. (ไทย)	=	วิสุทธิมรรคปกรณ์ (ภาษาไทย)

บทที่ ๑

บทนำ

๑.๑. ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

พระเทวทัต เป็นบุคคลในพระพุทธศาสนาที่มีประวัติน่าศึกษาเป็นอย่างยิ่ง เป็นผู้ที่พุทธศาสนิกชนรู้จักกันเป็นอย่างดี เท่ากับที่รู้จักพระสารีบุตร พระมหาโมคคัลลานะ และพระอานนท์เป็นต้น ท่านเป็นผู้มีบทบาทสำคัญ ถึงแม้ว่าจะเป็นบทบาทในด้านลบก็ตาม เพราะท่านทำให้พุทธศาสนิกชนรู้ซึ้งถึงพระทัยของพระพุทธองค์เป็นอย่างดียิ่งในหลาย ๆ เรื่อง เป็นต้นว่าทำให้รู้ว่าพระพุทธองค์เป็นผู้มีพระทัยสม่ำเสมอในสัตว์ทั้งหลาย คือ ในนายขมังธนู ในพระเทวทัต ในโจรองคุลิมาล ในช้างธนบาลและในพระราหุล[๑] ไม่แยกบุคคลว่ารักใคร่ในพระองค์หรือว่าเป็นศัตรูกับพระองค์ และยังทำให้เห็นถึงความจงรักภักดีอันมั่นคงยิ่งของเหล่าพระสาวก ตัวอย่างเช่นพระอานนท์ เมื่อคราวที่พระเทวทัตให้ควาญช้างปล่อยช้างนาฬาคีรีเพื่อประสงค์จะปลงพระชนม์พระพุทธองค์ พระอานนท์ก็ได้แสดงความจงรักภักดีโดยการเอาตัวเข้าไปขวางทางมาของช้างไว้[๒] ซึ่งเป็นการแสดงให้เห็นว่า แม้พระเทวทัตจะไม่ได้ทำกรรมดีด้วยตนเองก็ตาม แต่ว่าการกระทำของท่านนั้นก็ทำให้คุณความดีของบุคคลอื่นปรากฏอย่างชัดเจน

พระเทวทัตได้ตั้งตัวเป็นศัตรูกับพระพุทธองค์มาแต่ในอดีตชาติที่พระพุทธองค์ยังเป็นพระโพธิสัตว์อยู่หลายชาติด้วยกัน แต่ที่ปรากฏเด่นชัดที่สุด ก็คือในชาติสุดท้ายที่พระพุทธองค์ได้เสวยพระชาติเป็นพระเวสสันดร และพระเทวทัตเกิดเป็นพราหมณ์ชูชกได้เบียดเบียนพระเวสสันดร โดยการไปขอกัณหาชินาและชาลีซึ่งเป็นโอรสและธิดาของพระ

---

[๑] วธเก เทวทตฺตมฺหิ โจเร องฺคุลิมาลเก
ธนปาเล ราหุเล จ สพฺพตฺถ สมมานโส - ขุ.ธ.อ. (บาลี) ๑/๑๓๖.

[๒] ขุ.ธ.อ. (บาลี) ๑/๑๓๐, ขุ.ธ.อ. (ไทย) ๑/๑๘๘.

เวสสันดรมาเพื่อให้เป็นทาสรับใช้ [๓] จนกระทั่งมาถึงในปัจจุบันชาติก็ได้เกิดมาเป็นโอรสของพระเจ้าสุปปพุทธะซึ่งเป็นพระราชบิดาของเจ้าหญิงยโสธราผู้เป็นพระชายาของเจ้าชายสิทธัตถะ และได้ตั้งตัวเป็นศัตรูกับเจ้าชายสิทธัตถะตั้งแต่ที่ยังไม่ได้บรรพชาอยู่หลายครั้ง เป็นต้นว่า ได้ก่อความวิวาทในเรื่องหงส์ที่ท่านยิงตกลงมา แต่เจ้าชายสิทธัตถะได้นำไปรักษาจนหายจากอาการบาดเจ็บ ก่อให้เกิดความไม่พอใจขึ้น [๔] จนกระทั่งเมื่อท่านได้บรรพชาอุปสมบทเข้ามาเป็นพระภิกษุซึ่งถือว่าเป็นสาวกของพระพุทธองค์ ก็ยังได้ตั้งตัวเป็นศัตรูกับพระพุทธองค์ ตั้งแต่การคบคิดกับพระเจ้าอชาตศัตรูเพื่อปลงพระชนม์พระพุทธองค์ [๕] การทูลขอวัตถุ ๕ ประการ [๖] และการทำสังฆเภท [๗] เป็นต้น และในท้ายที่สุดท่านก็ได้ถูกแผ่นดินสูบจนถึงแก่มรณภาพและไปบังเกิดในอเวจีมหานรก

การที่พระเทวทัตซึ่งเป็นบุคคลที่ใกล้ชิดกับพระพุทธองค์มากที่สุดผู้หนึ่ง แต่กลับประพฤติกรรมชั่วมากมายเช่นนี้ หาได้ส่งผลให้พระพุทธศาสนาเกิดความมัวหมองไม่ แต่กลับทำให้พระพุทธศาสนาปรากฏเด่นชัดขึ้น เหมือนกับสีดำทำให้สีขาวเด่นชัดขึ้น หรือมีความร้อนก็ส่งผลให้มีความรู้สึกว่าความเย็นปรากฏขึ้น ดังนั้น จึงถือได้ว่าท่านเป็นบุคคลที่สำคัญมากผู้หนึ่งในทางพระพุทธศาสนา

เนื่องด้วยประวัติและบทบาทที่มีต่อพระพุทธศาสนาในแง่ต่าง ๆ ของพระเทวทัตนั้นได้กระจัดกระจายอยู่ทั่วไปในคัมภีร์พระไตรปิฎก อรรถกถา หรือฎีกาและคัมภีร์อื่น ๆ อีกมาก จึงเป็นการยากที่จะหาตำราเกี่ยวกับพระเทวทัตที่มีเนื้อหาครบถ้วนสมบูรณ์มาศึกษาได้ การที่เรื่องราวของท่านกระจัดกระจายอยู่ในคัมภีร์ต่าง ๆ ดังกล่าวมานั้น นับว่าเป็นอุปสรรคที่สำคัญมากสำหรับบุคคลทั่วไปที่ต้องการศึกษา ดังนั้น ผู้วิจัยจึงมีความประสงค์ที่จะศึกษาเรื่องราวของท่านโดยละเอียดเพื่อนำเสนอแก่ผู้ที่สนใจจะศึกษาทั้งหลาย

การที่ผู้วิจัยเลือกที่จะทำวิทยานิพนธ์เรื่องนี้ก็เพราะเห็นว่าประวัติและบทบาทของพระเทวทัตที่มีต่อพระพุทธศาสนานั้น ทำให้พระพุทธศาสนามีการเปรียบเทียบระหว่างความ

---

[๓] ขุ.ชา. (บาลี) ๒๘/๒๐๘๗–๒๑๘๑/๓๕๐–๓๕๙, ขุ.ชา. (ไทย) ๒๘/๒๐๘๗–๒๑๘๑/๒๘๗.

[๔] เซอร์ เอดวิน อาร์โนลด์, **ประทีปแห่งทวีปเอเชีย**, (กรุงเทพมหานคร : มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๔๐), หน้า ๑๔–๑๖.

[๕] วิ.จู. (บาลี) ๗/๓๓๙–๓๔๒/๑๒๗–๑๓๖, วิ.จู. (ไทย) ๗/๓๓๙–๓๔๒/๑๔๗ -๑๕๕.

[๖] วิ.จู. (บาลี) ๗/๓๔๓/๑๓๖–๑๓๙, วิ.จู. (ไทย) ๗/๓๔๓/๑๕๖–๑๕๗.

[๗] วิ.จู. (บาลี) ๗/๓๔๔/๑๔๐-๑๔๑, วิ.จู. (ไทย) ๗/๓๔๔/๑๕๘.

ดีกับความไม่ดีที่ชัดเจน เพื่อที่จะให้อนุชนรุ่นหลังได้เลือกปฏิบัติเอาแต่สิ่งที่ดี ละเว้นสิ่งที่ชั่ว เปรียบเหมือนกับละทางซ้ายถือเอาทางขวา [๘]

ดังนั้น จึงเป็นที่น่าสนใจว่า พระเทวทัตมีประวัติความเป็นมาอย่างไร มีความเกี่ยวข้องกับพระพุทธเจ้าและบุคคลต่าง ๆ อย่างไร มีบทบาทต่าง ๆ อันทำให้พระพุทธองค์บัญญัติพระวินัย และแสดงพระสูตรต่าง ๆ อย่างไร และผลกรรมที่เกิดขึ้นแก่ท่านนั้นเป็นอย่างไร

๑.๒. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

๑.๒.๑. เพื่อศึกษาชีวประวัติของพระเทวทัตทั้งในอดีตชาติและปัจจุบันชาติ

๑.๒.๒. เพื่อศึกษาบทบาทของพระเทวทัตที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธเจ้าและบุคคลอื่น ๆ

๑.๒.๓. เพื่อศึกษาผลกระทบที่เกิดขึ้นจากบทบาทของพระเทวทัต

๑.๓. ปัญหาที่ต้องการทราบ

๑.๓.๑. พระเทวทัตมีชีวประวัติทั้งอดีตชาติและปัจจุบันชาติเป็นมาอย่างไร

๑.๓.๒. พระเทวทัตมีความเกี่ยวข้องกับพระพุทธองค์และบุคคลอื่นอย่างไร

๑.๓.๓. ผลกระทบที่เกิดขึ้นจากบทบาทของพระเทวทัตเป็นอย่างไร

๑.๔. คำจำกัดความของศัพท์ที่ใช้ในการวิจัย

คัมภีร์ทางพระพุทธศาสนา หมายถึงเฉพาะคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนาฝ่ายเถรวาทเท่านั้น

ชาดก หมายถึงเรื่องที่แสดงพระจริยาวัตรของพระพุทธองค์ครั้งที่เสวยพระชาติเป็นพระโพธิสัตว์อันมีมาแล้วในอดีต [๙] ซึ่งพระองค์ทรงนำมาแสดงให้ภิกษุ ภิกษุณี อุบาสก

---

[๘] มงฺคล. (บาลี) ๑/๕๒ , มงฺคล. (ไทย) ๑/๗๘–๗๙.

อุบาสิกาฟัง ตามเหตุการณ์ที่เกิดขึ้น และหมายถึงเรื่องของพระพุทธองค์ที่มีมาในชาติก่อน ๆ เป็นคำสอนที่เล่าเป็นนิทานสอนใจ มีคติธรรมแฝงอยู่ในเรื่อง [๑๐]

เทวทัต ในคัมภีร์ทั้งหลายมีใช้ทั้งคำว่า เทวทัตต์ และ เทวทัต แต่ในวิทยานิพนธ์เล่มนี้ ผู้วิจัยจะใช้คำว่า เทวทัต

บารมี หมายถึง คุณความดีที่บำเพ็ญอย่างยิ่งยวด เพื่อบรรลุจุดมุ่งหมายอันสูงยิ่ง มี ๑๐ คือ ทาน, ศีล, เนกขัมมะ, ปัญญา, วิริยะ, ขันติ, สัจจะ, อธิษฐาน, เมตตา และอุเบกขา [๑๑]

วัตถุ ๕ ประการ หมายถึง เงื่อนไข หรือข้อเรียกร้องที่พระเทวทัตได้นำมาอ้างในการทูลขอกับพระพุทธองค์ โดยมีความประสงค์จะทำสังฆเภท มีด้วยกัน ๕ ประการ คือ ให้ถือการอยู่ป่า ถือการบิณฑบาต ถือผ้าบังสกุล ถือการอยู่ตามโคนไม้ และถือมังสวิรัติเป็นวัตรตลอดชีวิต ถ้าภิกษุรูปใดไม่ทำตาม รูปนั้นมีโทษ

สังฆเภท หมายถึง การทำลายสงฆ์ให้แตกแยกกัน (ข้อที่ ๕ ในอนันตริยกรรม ๕) กำหนดด้วยไม่ทำอุโบสถ ปวารณา และสังฆกรรมด้วยกัน [๑๒]

อดีตชาติ หมายถึง ชาติที่ล่วงไปแล้ว ซึ่งเป็นชาติที่พระเทวทัตเกิดร่วมกับพระโพธิสัตว์

---

[๙] ชาดก คือ เรื่องที่แสดงพระจริยาวัตรของพระผู้มีพระภาคเจ้า ซึ่งเป็นเรื่องจริงที่เกิดขึ้นในอดีต บันทึกอยู่ในคัมภีร์ชาตกปาลิและชาตกอัฏฐกถา เป็นพระธรรมเทศนาแบบสุตตันตะ ซึ่งเกิดขึ้นตามเหตุการณ์ จริยาปิฎกกับพุทธวงส์ ก็มีคติแบบชาดก

ชาตํ ภูตํ อตีตํ อตฺตโน จริตํ กายติ กเถติ ภควา เอเตนาติ ชาตกํ. ชาตกปาฬิ หิ อิธ ชาตกนฺติ วุตฺตา - นีติ.ธา. ๒๗๙,

ชาตํ ภูตํ ปุราวุตฺถํ ภควโต ปุพฺพจริยํ กายติ กเถติ ปกาเสตีติ ชาตกํ - สารตฺถ.ฏีกา (บาลี) ๑/๑๒๗, ที.สี.ฏีกา (อภินว) (บาลี) ๑/๑๓๒,

จริยาปิฏกพุทฺธวํสานญฺเจตฺถ อคฺคหณํ ชาตกคติกตฺตา - สารตฺถ.ฏีกา (บาลี) ๑/๗๘, ที.สี.ฏีกา (อภินว) (บาลี) ๑/๒๙, ที.สี.ฏีกา (อภินว) (บาลี) ๑/๑๐๑.

[๑๐] ราชบัณฑิตยสถาน, **พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.๒๕๒๕**, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์อักษรเจริญทัศน์ อจท จำกัด, ๒๕๓๙), หน้า ๒๖๕.

[๑๑] พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), **พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์**, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๐), หน้า ๑๓๖.

[๑๒] เรื่องเดียวกัน, หน้า ๓๑๔.

อนันตริยกรรม หมายถึง กรรมหนัก, กรรมที่เป็นบาปหนักที่สุด ตัดทางสวรรค์ ตัดทางนิพพาน, กรรมที่ให้ผลไม่เว้นระยะเลย[๑๓]

๑.๕. ทบทวนเอกสารและรายงานการวิจัยที่เกี่ยวข้อง

๑. เจือ สตะเวทิน กล่าวถึงพระเทวทัตไว้ในหนังสือ วรรณคดีพระพุทธศาสนา เล่ม ๒ สรุปเป็นใจความได้ดังนี้

พระเทวทัต เป็นบุคคลที่มีอุปนิสัยทะเยอทะยานเป็นอย่างยิ่ง และยังเป็นผู้ที่มีจิตใจประกอบด้วยความอิจฉาริษยาและอาฆาตมาดร้ายด้วย ท่านเกิดมาเพื่อเป็นอันธพาลโดยแท้ เมื่อท่านออกผนวชแล้ว ทรงคบคิดกับเจ้าชายอชาตศัตรูให้กระทำการปลงพระชนม์พระเจ้าพิมพิสารซึ่งเป็นพระราชบิดา และตั้งตัวเป็นปรปักษ์กับพระพุทธองค์เพราะต้องการจะเป็นใหญ่ในพระศาสนา ท่านได้ประกอบกรรมร้ายต่อพระพุทธองค์หลาย ๆ ครั้ง เป็นต้นว่าปล่อยช้างนาฬาคีรีซึ่งกำลังตกมันไปทำร้ายพระพุทธองค์ในระหว่างที่เสด็จไปสู่กรุงราชคฤห์ แต่ก็ไม่สำเร็จ เพราะอำนาจแห่งเมตตาบารมีของพระองค์ ทำให้ช้างเปลี่ยนท่าทีที่ดุร้ายกลับกลายเป็นแสดงความเคารพต่อพระองค์ หรือแม้กระทั่งการที่พระเทวทัตกลิ้งหินลงมาเพื่อจะให้ทับพระองค์ถึงสิ้นพระชนม์ แต่ด้วยอำนาจบารมี มีเพียงสะเก็ดศิลาชิ้นหนึ่งแตกออกมาต้องพระองค์ให้ห้อพระโลหิตเท่านั้น แต่กระนั้น ก็นับว่าเป็นอนันตริยกรรมส่วนหนึ่ง ในบั้นปลาย พระเทวทัตจึงได้มรณภาพอย่างสยดสยอง คือถูกแผ่นดินสูบ [๑๔]

๒. อดิศักดิ์ ทองบุญ กล่าวถึงพระเทวทัตไว้ในหนังสือ คำให้การของพระเทวทัต สรุปเป็นใจความได้ดังนี้

พระเทวทัต ถึงแม้ว่าท่านจะทำสิ่งที่ไม่ดีมาจนตลอดชีวิต แม้แต่หลังจากที่บวชเข้ามาแล้วก็ตาม ด้วยความที่ท่านเกิดความน้อยใจที่คนทั้งหลายเมื่อเข้ามาวัดก็ถามหาแต่พระสารีบุตร พระมหาโมคคัลลานะ และพระอานนท์เป็นต้น ไม่มีใครถามหาท่านเลย ท่าน

---

[๑๓] เรื่องเดียวกัน, หน้า ๓๖๖.

[๑๔] เจือ สตะเวทิน, **วรรณคดีพุทธศาสนา เล่ม ๒**, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์คุรุสภาพระสุเมรุ, ๒๕๑๕), หน้า ๖๔–๖๕.

ก็เลยเกิดมานะถือตัวว่าตัวท่านก็เป็นกษัตริย์เช่นเดียวกัน จึงแสวงหาคนมาเป็นพวก ก็ไม่เห็นใครเหมาะสมเท่ากับเจ้าชายอชาตศัตรู จึงได้ทำปาฏิหาริย์ให้เจ้าชายเลื่อมใส แล้วคบคิดกับเจ้าชายทำกรรมชั่วหลายประการ แต่ในบั้นปลายของชีวิต ท่านเกิดสำนึกผิดและได้ถวายร่างกายของตัวเองและลมหายใจเป็นพุทธบูชา เพื่อเป็นการไถ่ถอนความผิดที่ได้ทำไว้แก่พระพุทธองค์ และก็ได้รับคำพยากรณ์จากพระพุทธองค์ว่าหลังจากที่ท่านพ้นจากอเวจีมหานรกแล้วก็จะได้มาบังเกิดเป็นมนุษย์อีก และจะได้สำเร็จเป็นพระปัจเจกพุทธเจ้านามว่าอัฏฐิสสระ ซึ่งเป็นการแสดงให้เห็นว่า ถึงแม้ท่านจะเป็นคนที่ต้นคด แต่ว่ามีปลายตรง [๑๕]

๓. สมัคร บุราวาศ กล่าวถึงพระเทวทัตไว้ในหนังสือ ปรีชาญาณของสิทธัตถะ ซึ่งสรุปได้ใจความดังนี้

พระเทวทัตเป็นคนพาลสันดานหนา เป็นคู่สร้างเวรกรรมมาแก่พระพุทธองค์ ท่านมาเกิดเป็นศักยราชกุมารร่วมพระวงศ์ เมื่อออกบวชแล้วก็ได้บรรลุฌานโลกีย์ มีความปรารถนาในลาภและสักการะ ก็เข้าฌานทำปาฏิหาริย์ให้เจ้าชายอชาตศัตรูเห็นจนได้รับลาภและสักการะมากมาย แล้วยุยงให้เจ้าชายอชาตศัตรูกระทำปิตุฆาต และด้วยความที่มีจิตอาฆาตในพระพุทธองค์เป็นทุนเดิมจึงได้ลอบปลงพระชนม์พระพุทธองค์หลายครั้งหลายครา แต่ผลก็คือพระพุทธองค์ทรงชนะอย่างอหิงสา และกาลต่อมา ท่านเสื่อมจากลาภสักการะจึงประสงค์จะปกครองสงฆ์เอง แต่พระพุทธองค์ไม่ทรงอนุญาต ท่านจึงกระทำสังฆเภทและทูลขอวัตถุ ๕ ประการ สุดท้ายของชีวิตท่านได้ถูกแผ่นดินสูบจนถึงแก่มรณภาพ บทบาทของพระเทวทัตหาได้ทำความมัวหมองใด ๆ แก่พระพุทธองค์ไม่ มีแต่จะเพิ่มพูนเกียรติคุณให้แก่พระพุทธองค์มากขึ้นอย่างเดียว [๑๖]

๔. อิทธิพล แก้วพิลา กล่าวไว้ในวิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต เรื่อง การศึกษาเชิงวิเคราะห์เรื่องสังฆเภทในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท มีใจความว่า

---

[๑๕] อดิศักดิ์ ทองบุญ, **คำให้การของพระเทวทัต**, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๐), คำนำหน้า ๒-๔.

[๑๖] สมัคร บุราวาศ, **ปรีชาญาณของสิทธัตถะ.** (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ศยาม บริษัทเคล็ดไทย จำกัด, ๒๕๓๗), หน้า ๑๑๐–๑๑๔.

พระเทวทัต มีความเลื่อมใสในพุทธศาสนาจนถึงกับเข้ามาบวชเป็นพระภิกษุได้บำเพ็ญสมณธรรมจนสำเร็จขั้นโลกียฤทธิ์ มีจิตใจกำเริบโอหังปรารถนาจะบริหารคณะสงฆ์แทนพระพุทธองค์ด้วยอำนาจแห่งลาภสักการะครอบงำแต่พระองค์ไม่ทรงอนุญาต จึงเกิดความอาฆาตปรารถนาจะทำร้ายพระพุทธองค์ด้วยวิธีการต่าง ๆ เช่น ส่งนายขมังธนูไปดักซุ่มทำร้ายพระพุทธองค์ในระหว่างทางเสด็จก็ไม่สำเร็จ สั่งให้ราชบุรุษปล่อยช้างนาฬาคีรีเพื่อทำร้ายพระองค์ก็ไม่สำเร็จ แล้วตนเองขึ้นไปบนภูเขาคิชฌกูฏเพื่อกลิ้งก้อนหินลงไปทับพระองค์ก็ไม่สำเร็จ และในที่สุดจึงเสนอวัตถุ ๕ ประการให้พระภิกษุสงฆ์ประพฤติปฏิบัติตามพระเทวทัตได้กระทำอนันตริยกรรมถึง ๒ อย่าง คือ โลหิตุปบาท คือ ทำร้ายพระวรกายของพระพุทธเจ้าจนพระโลหิตห้อขึ้น และทำสังฆเภท คือทำลายสงฆ์ให้แตกกัน [๑๗]

๑.๖. วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ เป็นการวิจัยทางเอกสาร (Documentary Research) ซึ่งมีวิธีดำเนินการวิจัย ดังนี้

๑. รวบรวมข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับชีวประวัติและบทบาทของพระเทวทัตจากพระไตรปิฎก-อรรถกถา-ฎีกา และตำราอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องกับงานวิจัย

๒. ศึกษา แปล และวิเคราะห์ข้อมูล

๓. เรียบเรียง นำเสนอผลการวิจัย

๑.๗. ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

๑. ทำให้ทราบชีวประวัติของพระเทวทัตทั้งในอดีตชาติและปัจจุบันชาติ

๒. ทำให้ทราบบทบาทของพระเทวทัตที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธองค์และบุคคลอื่นๆ

๓. ทำให้ทราบผลกระทบที่เกิดขึ้นจากบทบาทของพระเทวทัต

---

[๑๗] ดูรายละเอียดใน อิทธิพล แก้วพิลา, "การศึกษาเชิงวิเคราะห์เรื่องสังฆเภทในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท", **วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต**, (สาขาพุทธศาสน์ศึกษา คณะศิลปศาสตร์ : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๔๕), หน้า ๑๖.

บทที่ ๒

ชีวประวัติของพระเทวทัต

พระเทวทัต ถึงแม้จะจัดได้ว่าเป็นศัตรูของพระพุทธองค์ก็ตาม แต่ท่านก็ถือว่าเป็นพระสาวกรูปหนึ่งของพระพุทธองค์เช่นเดียวกัน การดำเนินชีวิตของท่านมีความเป็นไปที่น่าสนใจยิ่งนัก ซึ่งจะได้กล่าวต่อไป

การศึกษาบทบาทของพระเทวทัตนั้น ผู้วิจัยขอเริ่มตั้งแต่อดีตชาติก่อน เพื่อให้รู้ว่า เพราะเหตุอันใด ท่านจึงได้มาเป็นศัตรูคอยจองล้างจองผลาญพระพุทธองค์

๒.๑ ชีวประวัติในอดีตชาติ

ชีวประวัติในอดีตชาติของพระเทวทัตนั้น เนื่องจากท่านมิใช่พระสาวกฝ่ายเอตทัคคะ ดังนั้น จึงมิได้ปรากฏในคัมภีร์อปาทาน ผู้วิจัยได้รวบรวมข้อมูลประวัติของท่านจากชาดกต่าง ๆ ที่พระพุทธองค์ได้ปรารภเหตุเกิดขึ้นแล้วตรัสไว้ โดยมีท่านเกิดร่วมชาติด้วยเฉพาะที่ปรากฏในคัมภีร์ชาดกนั้น นับได้ทั้งหมด ๗๘ ชาติ [๑] ซึ่งผู้วิจัยจะได้สรุปชีวประวัติของท่านในแต่ละชาติ ดังต่อไปนี้

๑. ในเสรีววณิชชาดก ถือว่าเป็นชาติแรกที่พระเทวทัตได้ผูกอาฆาตในพระโพธิสัตว์ ซึ่งพระโพธิสัตว์ได้เสวยพระชาติเป็นพ่อค้าชื่อเสรีวะ ในเมืองเสรีวะ ฝ่ายพระเทวทัตได้ถือกำเนิดเป็นพ่อค้าชื่อเสรีวะเหมือนกัน เขาได้หลอกซื้อขายสินค้าแก่ประชาชน เมื่อถูกพระโพธิสัตว์ซื้อของตัดหน้า ทำให้เขาเสียใจเป็นอย่างยิ่ง ได้ผูกอาฆาตในพระโพธิสัตว์ [๒]

---

[๑] มีอีกหนึ่งชาดกที่พระพุทธองค์ทรงปรารภพระเทวทัต คือ กุมภีลชาดก - ขุ.ชา.อ. (บาลี) ๓๗/๒๐๗–๒๐๘, ขุ.ชา.อ. (ไทย) ๕๗/๔๐๑–๔๐๒, แต่อรรถกถาไม่ได้กล่าวรายละเอียดไว้ ดังนั้น ผู้วิจัยจึงมิได้นำมากล่าวไว้.

[๒] ดูรายละเอียดใน ขุ.ชา.อ. (บาลี) ๓๕/๑๖๑–๑๖๔, ขุ.ชา.อ. (ไทย) ๕๕/๑๗๘–๑๘๒.

ต่อจากนี้ไป ผู้วิจัยจะกล่าวถึงอดีตชาติของพระเทวทัตที่เกิดร่วมกับพระพุทธองค์ โดยเรียงตามลำดับชาดก ดังนี้

๒. ในอปัณณกชาดก พระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นพ่อค้าเกวียนผู้เป็นบัณฑิต ส่วนพระเทวทัตเกิดเป็นพ่อค้าเกวียนผู้โง่เขลา เขาได้เดินทางไปค้าขายต่างเมืองพร้อมกับบริวาร เพราะมีปัญญาน้อยจึงถูกพวกยักษ์ที่อยู่กลางดงมาหลอกให้หลงเชื่อแล้วจับกิน ฝ่ายพระโพธิสัตว์อาศัยปัญญา ไม่หลงเชื่อพวกยักษ์ จึงผ่านพ้นไปได้โดยสวัสดิภาพ [๓]

๓. ในลักขณชาดก พระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นพญาเนื้อ มีเนื้อหนึ่งพันเป็นบริวาร พระเทวทัตได้บังเกิดเป็นเนื้อชื่อว่ากาฬะลูกของพระโพธิสัตว์ เมื่อโตขึ้นได้ปกครองเนื้อ ๕๐๐ ตัวและได้พาบริวารหลบพวกมนุษย์ไปที่เชิงเขา แต่เพราะไม่ระวัง บริวารจึงถูกพวกมนุษย์ฆ่าตายเป็นอันมาก [๔]

๔. ในนิโครธมิคชาดก พระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นพญาเนื้อนิโครธ ฝ่ายพระเทวทัตได้บังเกิดเป็นพญาเนื้อสาขะ ทั้งสองต่างมีบริวารตัวละ ๕๐๐ เมื่อแม่เนื้อบริวารของพญาเนื้อสาขะซึ่งกำลังมีครรภ์แก่มาอ้อนวอนขอผัดผ่อนวาระที่พญาเนื้อทั้งสองตั้งไว้ให้บริวารต้องเสียสละชีวิตตนเพื่อส่วนรวมให้พระราชาประหารนำเนื้อไปปรุงอาหาร แต่พญาเนื้อสาขะไม่ยินยอม พระโพธิสัตว์จึงสละชีวิตของตนไปรับวาระแทน แต่ในที่สุดก็ได้รับอภัยทาน [๕]

๕. ในนฬปานชาดก พระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นพญาลิงมีบริวารแปดหมื่นตัว พระเทวทัตกำเนิดเป็นผีเสื้อน้ำที่สระโบกขรณีคอยดักกินสัตว์ทุกตัวที่ลงกินน้ำในสระ พญาลิงได้พาบริวารไปหากินที่สระนั้น อาศัยปัญญาจึงสามารถพาบริวารทั้งหมดกินน้ำโดยที่ผีเสื้อน้ำนั้นจับกินไม่ได้เลย [๖]

---

[๓] ดูรายละเอียดใน ขุ.ชา.อ. (บาลี) ๓๕/๑๔๐–๑๕๔, ขุ.ชา.อ. (ไทย) ๕๕/๑๕๔–๑๗๐.

[๔] ดูรายละเอียดใน ขุ.ชา.อ. (บาลี) ๓๕/๒๐๒–๒๐๕, ขุ.ชา.อ. (ไทย) ๕๕/๑๕๔–๑๗๐.

[๕] ดูรายละเอียดใน ขุ.ชา.อ. (บาลี) ๓๕/๒๐๕–๒๑๖, ขุ.ชา.อ. (ไทย) ๕๕/๒๓๓–๒๔๕.

[๖] ดูรายละเอียดใน ขุ.ชา.อ. (บาลี) ๓๕/๒๓๗–๒๔๑, ขุ.ชา.อ. (ไทย) ๕๕/๒๗๔–๒๗๗.

๖. ในกุรุงคมิคชาดก พระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นกวาง พระเทวทัตได้ถือกำเนิดเป็นนายพราน เขาประสงค์จะจับพระโพธิสัตว์ผู้มาหากินผลไม้ที่หล่นใต้ต้นไม้ที่ตนขัดห้างอยู่ข้างบน พระโพธิสัตว์ไม่เข้ามาเพราะเห็นผิดสังเกต เขาจึงโยนผลไม้ให้ไปตกลงข้างหน้าของพระโพธิสัตว์ ถูกพระโพธิสัตว์กล่าวตำหนิจึงพุ่งหอกเข้าใส่แต่พลาด ไม่สามารถจับพระโพธิสัตว์ได้ [๗]

๗. ในสัมโมทมานชาดก พระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นนกกระจาบมีบริวารหลายพันตัวอยู่ในป่า พระเทวทัตก็ได้กำเนิดเป็นนกกระจาบบริวาร พระโพธิสัตว์ให้โอวาทแก่นกกระจาบบริวารให้มีความสามัคคีกัน เมื่อนายพรานมาจับก็ไม่สามารถจับได้ ต่อมานกกระจาบเหล่านั้นเกิดทะเลาะกัน แม้พระโพธิสัตว์ห้ามก็ไม่ฟัง จึงถูกนายพรานนำข่ายมาทอดจับได้ทั้งหมด [๘]

๘. ในมหาสีลวชาดก พระโพธิสัตว์ได้เสวยพระชาติเป็นพระเจ้ามหาสีลวราชครองราชสมบัติในกรุงพาราณสี พระเทวทัตได้ถือกำเนิดเป็นอำมาตย์ชั่วในนครนั้น พระราชาได้เนรเทศอำมาตย์ชั่วนั้นออกจากแว่นแคว้น เขาโกรธจึงได้กราบทูลยุยงพระเจ้าโกศลให้ไปยึดราชสมบัติของเมืองพาราณสี แต่ครั้นพระเจ้ามหาสีลวราชทรงโอวาทพระเจ้าโกศลนั้นให้ตั้งอยู่ในธรรม พระเจ้าโกศลก็ถวายราชสมบัติคืนทั้งหมด แล้วทรงลงอาญาแก่อำมาตย์ชั่วนั้นอย่างหนัก [๙]

๙. ในวานรินทชาดก พระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นลิง พระเทวทัตได้ถือกำเนิดเป็นจระเข้ จระเข้ได้ใช้อุบายเพื่อจะจับพระโพธิสัตว์ผู้ไปหากินที่เกาะกลางแม่น้ำ เพื่อนำไปให้แก่เมียซึ่งมีครรภ์แก่ผู้เกิดแพ้ท้องอยากจะกินหัวใจของพระโพธิสัตว์ แต่พระโพธิสัตว์รู้เท่าทันจึงใช้ปัญญาของตนให้รอดพ้นจากจระเข้ได้ [๑๐]

---

[๗] ดูรายละเอียดใน ขุ.ชา.อ. (บาลี) ๓๕/๒๔๒–๒๔๔, ขุ.ชา.อ. (ไทย) ๕๕/๒๗๙–๒๘๑.

[๘] ดูรายละเอียดใน ขุ.ชา.อ. (บาลี) ๓๕/๓๘๖–๒๘๙, ขุ.ชา.อ. (ไทย) ๕๕/๓๓๕–๓๓๘.

[๙] ดูรายละเอียดใน ขุ. ชา.อ. (บาลี) ๓๖/๓๕–๔๓, ขุ.ชา.อ. (ไทย) ๕๖/๖๐–๗๒.

[๑๐] ดูรายละเอียดใน ขุ. ชา.อ. (บาลี) ๓๖/๕๖–๕๙, ขุ.ชา.อ. (ไทย) ๕๖/๙๕–๙๙.

๑๐. ในตโยธรรมชาดก พระเทวทัตถือกำเนิดเป็นพญาลิง พระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นลูกของพญาลิงนั้น ถือปฏิสนธิในครรภ์ของนางลิงตัวหนึ่ง นางกลัวว่าลูกตนจะถูกทำร้าย จึงหนีไปคลอดที่อื่น เมื่อพระโพธิสัตว์เจริญวัยขึ้นจึงกลับเข้าฝูง พญาลิงต้องการจะฆ่าแต่สู้กำลังของพระโพธิสัตว์ไม่ได้ จึงใช้อุบายอย่างอื่นเพื่อจะฆ่าพระโพธิสัตว์แต่มิได้เป็นไปดังที่ตนประสงค์ หัวใจจึงได้แตกเจ็ดเสี่ยงสิ้นชีวิตไป [๑๑]

๑๑. ในสีลวนาคชาดก พระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นพญาช้างสีลวนาคราช พระเทวทัตได้ถือกำเนิดเป็นนายพรานผู้อกตัญญู ซึ่งเข้าไปในป่าหิมพานต์แล้วเกิดหลงทาง พระโพธิสัตว์ได้ช่วยเหลือพากลับไปเข้าเมืองของตน แต่เขากลับหวนมาขอตัดงา พระโพธิสัตว์ได้สละงาของตนให้ไป เพราะปรารถนาพระสัพพัญญุตญาณ พอนายพรานนั้นลับจากสายตาของพระโพธิสัตว์ไปเท่านั้น ก็ถูกแผ่นดินสูบไปเกิดในอเวจีมหานรก [๑๒]

๑๒. ในสัจจังกิรชาดก พระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นฤาษีอาศัยอยู่ในป่าแห่งหนึ่ง พระเทวทัตได้ถือกำเนิดเป็นทุฏฐกุมาร ผู้มีสันดานกักขฬะหยาบคาย พระกุมารได้ผูกอาฆาตในพระโพธิสัตว์ผู้เคยช่วยเหลือตนเอง รับสั่งให้ประหารชีวิตท่าน พระโพธิสัตว์อาศัยปัญญาจึงได้รอดพ้นจากความตาย ชาวนครได้ปลงพระชนม์พระราชานั้น แล้วอภิเษกพระโพธิสัตว์ขึ้นครองราชย์แทน [๑๓]

๑๓. ในสิคาลชาดก พระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นรุกขเทวดาข้างป่าช้า พระเทวทัตได้ถือกำเนิดเป็นสุนัขจิ้งจอก ซึ่งอกตัญญูต่อพราหมณ์ผู้หนึ่งซึ่งเคยช่วยเหลือตน โดยถ่ายอุจจาระใส่ในผ้าสไบเฉียงของพราหมณ์ แล้วหนีเข้าป่าช้าไป [๑๔]

๑๔. ในทุมเมธชาดก พระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นพญาช้างเผือก พระเทวทัตได้ถือกำเนิดเป็นพระราชาครองราชย์ในกรุงราชคฤห์ พระราชานั้นเกิดความริษยาในพระ

---

[๑๑] ดูรายละเอียดใน ขุ.ชา.อ. (บาลี) ๓๖/๕๙–๖๒, ขุ.ชา.อ. (ไทย) ๕๖/๑๐๐–๑๐๔.

[๑๒] ดูรายละเอียดใน ขุ.ชา.อ. (บาลี) ๓๖/๑๐๘–๑๑๒, ขุ.ชา.อ. (ไทย) ๕๖/๑๘๒–๑๘๘.

[๑๓] ดูรายละเอียดใน ขุ.ชา.อ. (บาลี) ๓๖/๑๑๒–๑๑๘, ขุ.ชา.อ. (ไทย) ๕๖/๑๘๙–๑๙๘.

[๑๔] ดูรายละเอียดใน ขุ.ชา.อ. (บาลี) ๓๖/๒๔๗–๒๔๙, ขุ.ชา.อ. (ไทย) ๕๖/๔๒๗–๔๓๐.

โพธิสัตว์ จึงรับสั่งให้นายควาญช้างใช้อุบายฆ่าพระโพธิสัตว์ แต่นายควาญช้างได้พาพระโพธิสัตว์หนีไปอยู่ที่กรุงพาราณสี [๑๕]

๑๕. ในอสัมปทานชาดก พระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นสังขเศรษฐีในกรุงราชคฤห์ พระเทวทัตถือกำเนิดเป็นปิลิยเศรษฐีในกรุงพาราณสี ทั้งสองเป็นสหายกัน เมื่อปิลิยเศรษฐีได้ประสบภัยพิบัติกลายเป็นคนขัดสน สังขเศรษฐีได้แบ่งสมบัติให้แก่ปิลิยเศรษฐีครึ่งหนึ่ง ภายหลัง สังขเศรษฐีได้ประสบภัยเช่นนั้น จึงได้ไปหาปิลิยเศรษฐี แต่ปิลิยเศรษฐีกลับไม่รู้บุญคุณ ความทราบถึงพระราชา พระองค์จึงริบสมบัติของปิลิยเศรษฐีคืนให้แก่สังขเศรษฐี [๑๖]

๑๖. ในอุภโตภัตถชาดก พระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นรุกขเทวดา พระเทวทัตได้กำเนิดเป็นพรานเบ็ด เมื่อพรานเบ็ดพร้อมด้วยลูกชายไปหาปลาที่บึง เบ็ดไปติดที่ตอไม้ใต้น้ำ เขาสำคัญผิดว่าเป็นปลาตัวใหญ่ ไม่ประสงค์จะแบ่งให้คนอื่น จึงให้ลูกชายไปบอกมารดาให้ทะเลาะกับเพื่อนบ้าน ฝ่ายตนเองไม่สามารถดึงเบ็ดขึ้นมาได้จึงถอดผ้ารีบกระโจนลงน้ำ กระแทกกับตอเข้าทำให้นัยน์ตาแตกทั้งสองข้าง ผ้าที่วางไว้บนบกก็ถูกโจรขโมยไป เขาเจ็บปวดเอามือกุมตาทั้งสองข้างขึ้นมาซมซานหาผ้านุ่งแต่มิได้เจอ ฝ่ายภริยาของเขาก็ผิดใจกับเพื่อนบ้าน เขาได้สูญเสียประโยชน์ทุกทางแล้ว [๑๗]

๑๗. ในโคธชาดก พระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นพญาเหี้ย พระเทวทัตได้กำเนิดเป็นกิ้งก่า กิ้งก่าเกิดความโกรธในบุตรของพระโพธิสัตว์ ต้องการจะทำลายตระกูลเหี้ย จึงได้บอกให้พรานคนหนึ่งมาจับฝูงเหี้ยไป แต่พระโพธิสัตว์หนีรอดไปได้ [๑๘]

---

[๑๕] ดูรายละเอียดใน ขุ.ชา.อ. (บาลี) ๓๖/๒๗๒–๒๗๕, ขุ.ชา.อ. (ไทย) ๕๖/๔๖๙–๔๗๔.

[๑๖] ดูรายละเอียดใน ขุ.ชา.อ. (บาลี) ๓๖/๒๙๙–๓๐๓, ขุ.ชา.อ. (ไทย) ๕๖/๕๑๔–๕๒๑.

[๑๗] ดูรายละเอียดใน ขุ.ชา.อ. (บาลี) ๓๖/๓๒๐–๓๒๒, ขุ.ชา.อ. (ไทย) ๕๖/๕๕๑–๕๕๔.

[๑๘] ดูรายละเอียดใน ขุ.ชา.อ. (บาลี) ๓๖/๓๒๖–๓๒๘, ขุ.ชา.อ. (ไทย) ๕๖/๕๖๑–๕๖๔.

๑๘. ในสิคาลชาดก พระโพธิสัตว์ได้เสวยพระชาติเป็นสุนัขจิ้งจอกอยู่ในป่าช้า พระเทวทัตได้ถือกำเนิดเป็นนักเลงสุรา ผู้ประสงค์จะจับพระโพธิสัตว์เอาเนื้อมากินจึงใช้อุบายหลอก แต่พระโพธิสัตว์รู้ทันจึงรอดพ้นได้และยังกล่าวตำหนิเขาเป็นอันมาก [๑๙]

๑๙. ในวิโรจนชาดก พระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นราชสีห์อาศัยอยู่ในถ้ำทอง พระเทวทัตได้ถือกำเนิดเป็นสุนัขจิ้งจอก ผู้ประสงค์จะล่าสัตว์เลียนแบบพระโพธิสัตว์ จึงได้ไปยืนคอยอยู่ที่เชิงเขา หมายจะจับช้าง แต่พลาดถูกช้างเหยียบจนถึงแก่ความตาย [๒๐]

๒๐. ในวินีลกชาดก พระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นพระเจ้าวิเทหะในกรุงมิถิลา พระเทวทัตได้ถือกำเนิดเป็นนกวินีลกะ ซึ่งได้กล่าวยกตนตีเสมอกับพระเจ้าวิเทหะ ทำให้ถูกพญาหงส์ผู้เป็นบิดาของตนกล่าวตำหนิเป็นอันมาก [๒๑]

๒๑. ในสกุณัคฆิชาดก พระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นนกมูลไถ อาศัยอยู่ในก้อนดินที่ชาวนาทำการไถ พระเทวทัตถือกำเนิดเป็นนกเหยี่ยวเขา นกเหยี่ยวเขานั้นจับพระโพธิสัตว์ได้ แต่พระโพธิสัตว์อาศัยปัญญาจึงเอาตัวรอดได้และใช้อุบายทำให้เหยี่ยวนั้นถึงแก่ความตาย [๒๒]

๒๒. ในทุพภิยมักกฏชาดก พระโพธิสัตว์ได้เสวยพระชาติเป็นพราหมณ์ในแคว้นกาสี พระเทวทัตได้ถือกำเนิดเป็นลิงอกตัญญู ซึ่งไม่รู้คุณของพระโพธิสัตว์ที่ตักน้ำให้ดื่มกลับถ่ายอุจจาระรดศีรษะของพระโพธิสัตว์ พระโพธิสัตว์จึงได้กล่าวตำหนิลิงเป็นอันมาก [๒๓]

๒๓. ในคิริทัตตชาดก พระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นอำมาตย์ในกรุงพาราณสี พระเทวทัตบังเกิดเป็นคนเลี้ยงม้าชื่อว่าคิริทัตซึ่งมีขาพิการ พระราชารับสั่งให้พระโพธิสัตว์ไป

---

[๑๙] ดูรายละเอียดใน ขุ.ชา.อ. (บาลี) ๓๖/๓๒๘–๓๓๐, ขุ.ชา.อ. (ไทย) ๕๖/๕๖๔–๕๖๘.

[๒๐] ดูรายละเอียดใน ขุ.ชา.อ. (บาลี) ๓๖/๓๓๐-๓๓๓, ขุ.ชา.อ. (ไทย) ๕๖/๕๖๙–๕๗๓.

[๒๑] ดูรายละเอียดใน ขุ.ชา.อ. (บาลี) ๓๗/๓๗–๓๙, ขุ.ชา.อ. (ไทย) ๕๗/๗๑–๗๕.

[๒๒] ดูรายละเอียดใน ขุ.ชา.อ. (บาลี) ๓๗/๕๗–๕๘, ขุ.ชา.อ. (ไทย) ๕๗/๑๑๓–๑๑๖.

[๒๓] ดูรายละเอียดใน ขุ.ชา.อ. (บาลี) ๓๗/๖๙–๗๐, ขุ.ชา.อ. (ไทย) ๕๗/๑๓๗–๑๔๒.

ตรวจดูม้ามงคลของพระองค์ที่เลียนแบบท่าทางการเดินของคิริทัต พระโพธิสัตว์ให้เปลี่ยนเอาคนที่มีร่างกายบริบูรณ์มาเลี้ยงม้าแทน ม้านั้นก็ได้กลับเป็นม้าดีดังเดิม [๒๔]

๒๔. ในจุลลปทุมชาดก พระโพธิสัตว์ได้เสวยพระชาติเป็นปทุมราชกุมาร พระเทวทัตได้ถือกำเนิดเป็นโจรผู้อกตัญญู เมื่อพระโพธิสัตว์พร้อมพระชายาได้ออกไปอยู่ในป่าแล้วได้ช่วยเหลือโจรคนหนึ่งซึ่งถูกตัดมือ เท้า หู และจมูกนำไปรักษาตัว กลับถูกพระชายาซึ่งร่วมมือกับโจรหลอกผลักตกเหว แต่พญาเหี้ยได้ช่วยเหลือไว้แล้วพากลับไปยังพระนคร [๒๕]

๒๕. ในมณิโจรชาดก พระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นคหบดีอาศัยอยู่ในหมู่บ้านไม่ไกลจากกรุงพาราณสี พระเทวทัตได้ถือกำเนิดเป็นพระเจ้าพาราณสี เมื่อพระเจ้าพาราณสีได้ทอดพระเนตรเห็นภริยาของพระโพธิสัตว์ ก็ทรงเกิดจิตปฏิพัทธ์ขึ้น ประสงค์จะฆ่าพระโพธิสัตว์แล้วยึดเอาหญิงนั้นมา จึงใช้อุบายจับพระโพธิสัตว์มาเพื่อจะประหาร แต่ท้าวสักกะได้เสด็จมาช่วยเหลือไว้ ทำให้พระราชาถูกประหารชีวิตแทน [๒๖]

๒๖. ในวีรกชาดก พระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นกาน้ำชื่อว่าวีรกะอาศัยอยู่ในป่าหิมพานต์ พระเทวทัตได้ถือกำเนิดเป็นกาชื่อว่าสวิษฐกะอาศัยอยู่ในกรุงพาราณสี คราวหนึ่งกาสวิษฐกะได้ไปหาพระโพธิสัตว์ขออาศัยอยู่ด้วย เมื่อเห็นพระโพธิสัตว์ดำลงไปคาบปลาในน้ำ ก็ประสงค์จะจับปลาบ้าง จึงดำน้ำลงไปจับปลาแต่ถูกสาหร่ายพันคอตายในน้ำนั้นเอง [๒๗]

๒๗. ในกุรุงคมิคชาดก พระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นกวางอยู่ที่ป่าละเมาะแห่งหนึ่ง พระเทวทัตได้ถือกำเนิดเป็นพรานเนื้อ พระโพธิสัตว์ได้ติดบ่วงที่พรานเนื้อนั้นดักไว้ นกสตปัตตะและเต่าซึ่งเป็นสหายได้ช่วยเหลือให้รอดพ้น แต่เต่าถูกนายพรานจับได้ พระโพธิสัตว์ก็อาศัยปัญญาช่วยเหลือเต่าให้รอดพ้นได้ [๒๘]

---

[๒๔] ดูรายละเอียดใน ขุ.ชา.อ. (บาลี) ๓๗/๙๗–๙๘, ขุ.ชา.อ. (ไทย) ๕๗/๑๙๒–๑๙๕.

[๒๕] ดูรายละเอียดใน ขุ.ชา.อ. (บาลี) ๓๗/๑๑๕–๑๒๐, ขุ.ชา.อ. (ไทย) ๕๗/๒๒๙–๒๓๘.

[๒๖] ดูรายละเอียดใน ขุ.ชา.อ. (บาลี) ๓๗/๑๒๑–๑๒๔, ขุ.ชา.อ. (ไทย) ๕๗/๒๓๙–๒๔๕.

[๒๗] ดูรายละเอียดใน ขุ.ชา.อ. (บาลี) ๓๗/๑๔๙–๑๕๑, ขุ.ชา.อ. (ไทย) ๕๗/๒๙๒–๒๙๕.

[๒๘] ดูรายละเอียดใน ขุ.ชา.อ. (บาลี) ๓๗/๑๕๓–๑๕๕, ขุ.ชา.อ. (ไทย) ๕๗/๓๐๐–๓๐๓.

๒๘. ในสุงสุมารชาดก พระโพธิสัตว์ได้เสวยพระชาติวานรอยู่ในป่าหิมพานต์ พระเทวทัตได้ถือกำเนิดเป็นจระเข้ ซึ่งได้ใช้อุบายหลอกฆ่าพระโพธิสัตว์เพื่อนำเนื้อหัวใจไปให้แก่ภรรยาซึ่งกำลังแพ้ท้อง พระโพธิสัตว์ใช้ปัญญาจนสามารถหลุดพ้นจากอันตรายได้ [๒๙]

๒๙. ในกักกรชาดก พระโพธิสัตว์ได้เสวยพระชาติเป็นรุกขเทวดาอยู่ในป่าใหญ่ พระเทวทัตได้ถือกำเนิดเป็นพรานนก ซึ่งเที่ยวดักไก่ในป่าใหญ่นั้น แต่ถูกไก่ขันเยาะเย้ยแล้วหนีเข้าไปในป่า [๓๐]

๓๐. ในกันทคลกชาดก พระโพธิสัตว์ได้เสวยพระชาติเป็นนกหัวขวานเที่ยวหากินในป่าไม้ตะเคียน พระเทวทัตได้ถือกำเนิดเป็นนกชื่อว่ากันทคลกะเที่ยวหากินในป่าไม้ทองหลาง วันหนึ่ง นกกันทคลกะได้ไปหาพระโพธิสัตว์ เห็นพระโพธิสัตว์เจาะไม้ตะเคียนแล้วนำตัวสัตว์ออกมาให้ตนกิน ก็ประสงค์จะเลียนแบบ จึงใช้จงอยปากเคาะที่ไม้ตะเคียนจงอยปากก็หักทันที ตาถลน หัวแตก ตกจากต้นตะเคียนถึงแก่ความตายในที่นั้นเอง [๓๑]

๓๑. ในธัมมัทธชชาดก พระโพธิสัตว์ได้เสวยพระชาติเป็นปุโรหิตของพระเจ้ากรุงพาราณสีชื่อธรรมธัช พระเทวทัตได้ถือกำเนิดเป็นเสนาบดีชื่อกาฬกะ ซึ่งเกิดความอาฆาตประสงค์จะฆ่าพระโพธิสัตว์ ได้ยุยงพระราชาให้ประหารชีวิตพระโพธิสัตว์ ท้าวสักกะได้เสด็จมาช่วยเหลือไว้ ต่อมา เมื่อพระราชาทรงทราบเรื่องทั้งหมด ก็ทรงให้จับกาฬกเสนาบดีไปประหารชีวิต [๓๒]

๓๒. ในกาสาวชาดก พระโพธิสัตว์ได้เสวยพระชาติเป็นพญาช้างหัวหน้าโขลงในป่าหิมพานต์ พระเทวทัตได้ถือกำเนิดเป็นนายพรานซึ่งประสงค์จะจับเอาช้าง จึงนุ่งผ้า

---

[๒๙] ดูรายละเอียดใน ขุ.ชา.อ. (บาลี) ๓๗/๑๕๘–๑๖๐, ขุ.ชา.อ. (ไทย) ๕๗/๓๑๐–๓๑๓.

[๓๐] พระไตรปิฎกเป็น กุกกุฏชาดก, ดูรายละเอียดใน ขุ.ชา.อ. (บาลี) ๓๗/๑๖๑–๑๖๒, ขุ.ชา.อ. (ไทย) ๕๗/๓๑๔–๓๑๖.

[๓๑] ดูรายละเอียดใน ขุ.ชา.อ. (บาลี) ๓๗/๑๖๒–๑๖๔, ขุ.ชา.อ. (ไทย) ๕๗/๓๑๗–๓๒๐.

[๓๒] ดูรายละเอียดใน ขุ.ชา.อ. (บาลี) ๓๗/๑๘๗–๑๙๗, ขุ.ชา.อ. (ไทย) ๕๗/๓๖๕–๓๘๒.

กาสาวะไปนั่งอยู่ใกล้ทางผ่านของโขลงช้างแล้วฆ่าช้างตัวอยู่หลังสุด พระโพธิสัตว์เกิดความสงสัยในนายพรานนั้น จึงเดินอยู่หลังช้างทั้งหมด พอเห็นว่านายพรานนั้นประสงค์จะฆ่าตน จึงได้วิ่งรี่เข้าใส่แล้วจับนายพรานนั้นประสงค์จะฟาดลงที่พื้นดิน แต่ครั้นเห็นผ้ากาสาวะก็คิดยำเกรงต่อธงชัยของพระอรหันต์ ก็ได้กล่าวตำหนินายพรานแล้วปล่อยไป [๓๓]

๓๓. ในจุลลนันทิยชาดก พระโพธิสัตว์ได้เสวยพระชาติเป็นวานรชื่อนันทิยะอยู่ที่ป่าหิมพานต์ พระเทวทัตได้ถือกำเนิดเป็นนายพรานผู้กักขฬะหยาบช้า เขาได้ยิงพระโพธิสัตว์พร้อมทั้งน้องชายและมารดาให้ถึงแก่ความตาย ด้วยบาปกรรมนั้น เขาจึงถูกแผ่นดินสูบตายไปบังเกิดในอเวจีมหานรก [๓๔]

๓๔. ในอุปาหนชาดก พระโพธิสัตว์ได้เสวยพระชาติเป็นนายหัตถาจารย์ในกรุงพาราณสี พระเทวทัตได้บังเกิดเป็นมาณพในบ้านกาสิคาม ซึ่งได้มาเรียนศิลปะกับพระโพธิสัตว์ แต่เมื่อเรียนจบแล้วกลายเป็นคนอกตัญญูต่ออาจารย์ จึงถูกมหาชนทำร้ายร่างกายจนสิ้นชีวิต [๓๕]

๓๕. ในมหาปิงคิลชาดก พระโพธิสัตว์ได้เสวยพระชาติเป็นพระโอรสของพระเจ้ามหาปิงคิละในกรุงพาราณสี พระเทวทัตได้ถือกำเนิดเป็นพระเจ้ามหาปิงคิละซึ่งเป็นผู้ครองราชย์โดยอธรรม มิได้เป็นที่รักของใคร ๆ เลย เมื่อสิ้นพระชนม์ลง ชาวนครทั้งสิ้นพากันร่าเริงยินดี แต่พระโพธิสัตว์ได้ทอดพระเนตรเห็นยามเฝ้าประตูคนหนึ่งร้องไห้ จึงถามว่าพระเจ้ามหาปิงคิละเป็นที่รักยิ่งหรือ เมื่อยามประตูกราบทูลว่าพระราชานั้นมิได้เป็นที่รักเลย แต่ที่ร้องไห้เพราะกลัวว่าพระราชานั้นจะกลับมาอีก พระโพธิสัตว์จึงตรัสปลอบยามประตูนั้นจนสบายใจ [๓๖]

---

[๓๓] ดูรายละเอียดใน ขุ.ชา.อ. (บาลี) ๓๗/๑๙๘–๒๐๐, ขุ.ชา.อ. (ไทย) ๕๗/๓๘๓–๓๘๘.

[๓๔] ดูรายละเอียดใน ขุ.ชา.อ. (บาลี) ๓๗/๒๐๐–๒๐๔, ขุ.ชา.อ. (ไทย) ๕๗/๓๘๙–๓๙๔.

[๓๕] ดูรายละเอียดใน ขุ.ชา.อ. (บาลี) ๓๗/๒๒๓–๒๒๖, ขุ.ชา.อ. (ไทย) ๕๗/๔๓๑–๔๓๕.

[๓๖] ดูรายละเอียดใน ขุ.ชา.อ. (บาลี) ๓๗/๒๔๑–๒๔๔, ขุ.ชา.อ. (ไทย) ๕๗/๔๖๘–๔๗๓.

๓๖. ในสัพพทาฐชาดก พระโพธิสัตว์ได้เสวยพระชาติเป็นปุโรหิตของพระเจ้าพรหมทัตในกรุงพาราณสี พระเทวทัตได้ถือกำเนิดเป็นสุนัขจิ้งจอกซึ่งรู้มนต์ที่สามารถบังคับสัตว์ทั้งหมดให้อยู่ในอำนาจของตนได้ พาสัตว์ทั้งหมดไปเพื่อจะยึดกรุงพาราณสีโดยได้ขึ้นนั่งบนหลังราชสีห์แล้วให้ราชสีห์ขึ้นเหยียบบนหลังช้างสองตัว พระโพธิสัตว์ได้ใช้อุบายให้ราชสีห์นั้นเปล่งสีหนาท ช้างที่ราชสีห์ตัวนั้นเหยียบอยู่ก็ได้ตกใจกลัว ได้สลัดสุนัขจิ้งจอกนั้นให้ตกลงมา แล้วเหยียบสุนัขจิ้งจอกนั้นจนสิ้นชีวิตไป [๓๗]

๓๗. ในคุตติลชาดก พระโพธิสัตว์ได้เสวยพระชาติเป็นนักขับร้องชั้นยอดอยู่ในกรุงพาราณสีชื่อว่าคุตติลกุมาร พระเทวทัตถือกำเนิดเป็นมุสิลมาณพในเมืองอุชเชนี ซึ่งได้มาขอศึกษาศิลปะกับพระโพธิสัตว์ เมื่อเรียนจนสำเร็จแล้วกลับเป็นคนอกตัญญู ลบหลู่คุณของอาจารย์ จึงถูกมหาชนทำร้ายเอาจนสิ้นชีวิต [๓๘]

๓๘. ในโรมชาดก พระโพธิสัตว์ได้เสวยพระชาติเป็นนกพิราบอาศัยอยู่ในป่าใกล้ปัจจันตคามพร้อมทั้งบริวาร พระเทวทัตได้ถือกำเนิดเป็นชฎิลโกงซึ่งอยู่ที่อาศรมในป่าใกล้ปัจจันตคามนั้น ชฎิลนั้นประสงค์จะฆ่าฝูงนกพิราบ แต่พระโพธิสัตว์รู้ทันจึงกล่าวตำหนิชฎิลเป็นอันมาก แล้วพาฝูงนกพิราบบินหนีไป [๓๙]

๓๙. ในชัมพูขาทกชาดก พระโพธิสัตว์ได้เสวยพระชาติเป็นรุกขเทวดาอยู่ในป่าไม้หว้าแห่งหนึ่ง พระเทวทัตได้ถือกำเนิดเป็นสุนัขจิ้งจอกตัวหนึ่งซึ่งได้เห็นกากำลังกินผลไม้หว้าอยู่ เกิดความปรารถนาจะกินบ้าง จึงได้กล่าวสรรเสริญกานั้นด้วยคำไม่จริง ฝ่ายกาได้เขย่ากิ่งไม้หว้าให้ผลหล่นลงมา พร้อมทั้งสรรเสริญสุนัขจิ้งจอกด้วยคำไม่จริงเช่นเดียวกัน พระโพธิสัตว์กล่าวตำหนิทั้งสองนั้นแล้วไล่ให้หนีไปที่อื่น [๔๐]

---

[๓๗] ดูรายละเอียดใน ขุ.ชา.อ. (บาลี) ๓๗/๒๔๔–๒๔๗, ขุ.ชา.อ. (ไทย) ๕๗/๔๗๔–๔๗๙.

[๓๘] ดูรายละเอียดใน ขุ.ชา.อ. (บาลี) ๓๗/๒๔๙–๒๕๗, ขุ.ชา.อ. (ไทย) ๕๗/๔๘๔–๔๙๗.

[๓๙] ดูรายละเอียดใน ขุ.ชา.อ. (บาลี) ๓๘/๑๑๖–๑๑๙, ขุ.ชา.อ. (ไทย) ๕๘/๒๑๕–๒๒๐.

[๔๐] ดูรายละเอียดใน ขุ.ชา.อ. (บาลี) ๓๘/๑๘๑–๑๘๒, ขุ.ชา.อ. (ไทย) ๕๘/๓๓๖–๓๔๐.

๔๐. ในอันตชาดก พระโพธิสัตว์ได้เสวยพระชาติเป็นรุกขเทวดาที่ต้นละหุ่ง พระเทวทัตได้ถือกำเนิดเป็นสุนัขจิ้งจอกซึ่งได้เคี้ยวกินเนื้อของโคแก่ที่คนมาทิ้งไว้ใกล้ต้นละหุ่ง กาได้บินผ่านมาเห็นเข้า จึงประสงค์จะกินบ้าง ได้กล่าวชมสุนัขจิ้งจอกด้วยคำไม่จริง สุนัขจิ้งจอกก็กล่าวชมกาด้วยคำไม่จริงก่อนที่จะแบ่งเนื้อนั้นให้กา พระโพธิสัตว์ได้ออกมาไล่ทั้งสองนั้นให้หนีไปที่อื่น [๔๑]

๔๑. ในชวสกุณชาดก พระโพธิสัตว์ได้เสวยพระชาติเป็นนกหัวขวาน พระเทวทัตได้ถือกำเนิดเป็นราชสีห์ ซึ่งได้กินเนื้อแล้วกระดูกติดคอเกิดความทุกข์ทรมานเป็นอันมาก พระโพธิสัตว์ได้บินผ่านมาพบเข้าจึงได้ช่วยเหลือ แต่ราชสีห์มิได้มีกตัญญูเลย พระโพธิสัตว์จึงได้กล่าวตำหนิเป็นอันมากแล้วก็บินหนีไป [๔๒]

๔๒. ในขันติวาทิชาดก พระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นขันติวาทิดาบส พระเทวทัตได้ถือกำเนิดเป็นพระราชาพระนามว่ากลาปุในกรุงพาราณสี ซึ่งได้รับสั่งให้ราชบุรุษใช้หวายเฆี่ยนตี แล้วให้ตัดมือ เท้า หู และจมูกของดาบส เมื่อยังไม่พอพระทัยก็ได้เอาพระบาทกระทืบยอดอกของดาบสจนมรณภาพ ด้วยผลกรรมนั้น ทำให้พระองค์ถูกแผ่นดินสูบไปเกิดในอเวจีมหานรก [๔๓]

๔๓. ในกักการุชาดก พระโพธิสัตว์ได้เสวยพระชาติเป็นเทพบุตรองค์หนึ่งในภพดาวดึงส์ พระเทวทัตได้ถือกำเนิดเป็นปุโรหิตของพระเจ้าพรหมทัตในพระนครพาราณสี ได้กล่าวโกหกว่าตนเองมีคุณธรรมเพราะอยากจะได้เทริดดอกไม้ทิพย์ซึ่งมีกลิ่นหอมของเทพบุตร เมื่อได้รับแล้วก็สวมเทริดดอกไม้นั้นบนศีรษะ เกิดทุกขเวทนาขึ้นอย่างมาก เทพบุตรจึงได้กล่าวติเตียนปุโรหิตแล้วได้นำเทริดดอกไม้ออกจากศีรษะให้ [๔๔]

---

[๔๑] ดูรายละเอียดใน ขุ.ชา.อ. (บาลี) ๓๘/๑๘๓–๑๘๔, ขุ.ชา.อ. (ไทย) ๕๘/๓๔๑–๓๔๓.

[๔๒] ดูรายละเอียดใน ขุ.ชา.อ. (บาลี) ๓๘/๒๒๕–๒๒๖, ขุ.ชา.อ. (ไทย) ๕๘/๔๒๖–๔๒๙.

[๔๓] ดูรายละเอียดใน ขุ.ชา.อ. (บาลี) ๓๘/๒๔๐–๒๔๕, ขุ.ชา.อ. (ไทย) ๕๘/๔๕๗–๔๖๔.

[๔๔] ดูรายละเอียดใน ขุ.ชา.อ. (บาลี) ๓๘/๙๒–๒๙๖, ขุ.ชา.อ. (ไทย) ๕๘/๕๕๕–๕๖๒.

๔๔. ในกาฬพาหุชาดก พระโพธิสัตว์ได้เสวยพระชาติเป็นลิงเผือกชื่อราธะ พระเทวทัตได้ถือกำเนิดเป็นลิงดำชื่อกาฬพาหุ พรานป่าคนหนึ่งได้จับเอาพระโพธิสัตว์พร้อมกับน้องชายและกาฬพาหุนำไปถวายพระเจ้าพาราณสี พระองค์จึงรับสั่งให้คนเลี้ยงดูเป็นอย่างดียิ่ง กาฬพาหุนั้นได้กระดิกหู กลอกหน้ากลอกตาใส่พระราชกุมารทั้งหลาย ทำให้ทรงกลัว พระราชาจึงรับสั่งให้ไล่กาฬพาหุนั้นออกจากวังไป [๔๕]

๔๕. ในชัมพุกชาดก พระโพธิสัตว์ได้เสวยพระชาติเป็นราชสีห์ในป่าหิมพานต์ พระเทวทัตได้ถือกำเนิดเป็นสุนัขจิ้งจอก ซึ่งประสงค์จับสัตว์เลียนแบบพระโพธิสัตว์ หวังจะจับช้างแต่พลาดถูกช้างเหยียบที่หัวถึงแก่ความตาย [๔๖]

๔๖. ในวานรชาดก พระโพธิสัตว์ได้เสวยพระชาติเป็นลิง พระเทวทัตได้ถือกำเนิดเป็นจระเข้ ซึ่งได้ใช้อุบายหลอกฆ่าพระโพธิสัตว์เพราะประสงค์จะนำเนื้อหัวใจของพระโพธิสัตว์ไปให้ภริยาของตนซึ่งกำลังแพ้ท้อง พระโพธิสัตว์จึงใช้ปัญญาจนสามารถพ้นจากอันตรายได้ [๔๗]

๔๗. ในเวนสาขชาดก พระโพธิสัตว์ได้เสวยพระชาติเป็นอาจารย์ผู้ทิศาปาโมกข์ในกรุงตักกสิลา พระเทวทัตเกิดเป็นปุโรหิตของพระเจ้าพรหมทัตในกรุงพาราณสี ปุโรหิตนั้นได้ยุยงพระเจ้าพรหมทัตให้ไปยึดราชสมบัติทั่วชมพูทวีปเพราะความโลภในยศ พระราชาก็ทรงยึดราชสมบัติทั่วชมพูทวีปได้ เว้นไว้แต่กรุงตักกสิลา ต่อมา พระเนตรทั้งสองข้างของพระเจ้าพรหมทัตได้แตกไป ทำให้ทรงได้รับทุกขเวทนาเป็นอย่างยิ่งสิ้นพระชนม์ไปบังเกิดในนรก [๔๘]

๔๘. ลฏุกิกชาดก พระโพธิสัตว์ได้เสวยพระชาติเป็นพญาช้างซึ่งมีบริวารมาก พระเทวทัตได้ถือกำเนิดเป็นช้างดุร้ายซึ่งได้เหยียบลูกนกของนางนกไส้จนตายทั้งหมด ทำให้

---

[๔๕] ดูรายละเอียดใน ขุ.ชา.อ. (บาลี) ๓๘/๓๐๔–๓๐๗, ขุ.ชา.อ. (ไทย) ๕๘/๕๗๗–๕๘๒.

[๔๖] ดูรายละเอียดใน ขุ.ชา.อ. (บาลี) ๓๘/๓๒๐–๓๒๓, ขุ.ชา.อ. (ไทย) ๕๘/๖๑๒–๖๑๗.

[๔๗] ดูรายละเอียดใน ขุ.ชา.อ. (บาลี) ๓๘/๓๔๓–๓๔๔, ขุ.ชา.อ. (ไทย) ๕๘/๖๕๗–๖๖๐.

[๔๘] ดูรายละเอียดใน ขุ.ชา.อ. (บาลี) ๓๘/๓๗๑–๓๗๖, ขุ.ชา.อ. (ไทย) ๕๘/๗๒๐–๗๒๙.

นางนกไส้ผูกอาฆาตช้างนั้น จึงไปขอความช่วยเหลือจากกา แมลงวัน และกบให้ช่วยกันทำร้ายช้างจนถึงแก่ความตาย [๔๙]

๔๙. ในจุลลธรรมปาลชาดก พระโพธิสัตว์ได้เสวยพระชาติเป็นพระธรรมปาลกุมาร พระเทวทัตได้ถือกำเนิดเป็นพระเจ้ามหาปตาปะในกรุงพาราณสี ซึ่งได้เกิดความพิโรธต่อพระโพธิสัตว์ จึงรับสั่งให้เพชฌฆาตนำพระโพธิสัตว์ไปประหารชีวิต แม้พระเทวีจะอ้อนวอนขอชีวิตของพระโพธิสัตว์ก็ตามที ก็มิทรงฟัง พระเทวีทรงร่ำไห้ พระทัยแตกสลายทิวงคตไป ฝ่ายพระราชาเมื่อรับสั่งให้ประหารพระกุมารแล้ว ได้พลัดตกลงไปที่ท้องพระโรง ถูกแผ่นดินสูบลงไปในพื้นดิน สิ้นพระชนม์ไปบังเกิดในอเวจีมหานรก [๕๐]

๕๐. ในสาลิยชาดก พระโพธิสัตว์ได้เสวยพระชาติเป็นทารกในตระกูลกุฎุมพีในหมู่บ้านแห่งหนึ่ง พระเทวทัตได้ถือกำเนิดเป็นหมอทุพลภาพซึ่งได้ผ่านไปยังหมู่บ้านที่พระโพธิสัตว์กับสหายกำลังเล่นกันอยู่ ประสงค์จะให้งูกัดเด็ก เพื่อที่จะได้ค่าจ้างจากการรักษาบ้าง จึงลวงพระโพธิสัตว์ว่าในโพรงไม้มีลูกนกสาลิกาอยู่ ให้ขึ้นไปจับเอา พระโพธิสัตว์จึงขึ้นไปแล้วล้วงเข้าไปจับที่คองูดึงออกมา เมื่อเห็นว่าเป็นงูก็รีบขว้างไป งูนั้นปลิวไปตกลงที่คอของหมอ ได้กัดหมอนั้นให้ล้มลงตายในที่นั้นเอง [๕๑]

๕๑. ในสุวรรณกักกฏชาดก พระโพธิสัตว์ได้เสวยพระชาติเป็นพราหมณ์ พระเทวทัตได้ถือกำเนิดเป็นกา ซึ่งประสงค์จะฆ่าพระโพธิสัตว์เพื่อนำนัยน์ตามาให้แก่ภริยาของตนที่กำลังแพ้ท้อง จึงได้เข้าไปอ้อนวอนให้งูเห่ากัดพระโพธิสัตว์ให้ตายเพื่อตนจะจิกนัยน์ตา งูเห่าได้กัดพระโพธิสัตว์จนล้มลง กานั้นจึงเข้าไปเพื่อประสงค์จะจิกนัยน์ตา ปูสีทองซึ่งเป็นสหายของพระโพธิสัตว์ได้ใช้ก้ามหนีบคอกาไว้เป็นตัวประกัน และบอกงูให้ดูดพิษกลับคืนจากร่างกายของพระโพธิสัตว์ให้หมด พระโพธิสัตว์ได้ฟื้นขึ้นมา ปูได้หนีบสัตว์ทั้งสองให้ถึงแก่ความตาย [๕๒]

---

[๔๙] ดูรายละเอียดใน ขุ.ชา.อ. (บาลี) ๓๘/๓๘๙–๓๙๒, ขุ.ชา.อ. (ไทย) ๕๘/๗๕๗–๗๖๔.

[๕๐] ดูรายละเอียดใน ขุ.ชา.อ. (บาลี) ๓๘/๓๙๓–๓๙๗, ขุ.ชา.อ. (ไทย) ๕๘/๗๖๕–๗๗๔.

[๕๑] ดูรายละเอียดใน ขุ.ชา.อ. (บาลี) ๓๘/๔๒๑–๔๒๒, ขุ.ชา.อ. (ไทย) ๕๘/๘๒๖–๘๒๙.

[๕๒] ดูรายละเอียดใน ขุ.ชา.อ. (บาลี) ๓๙/๗๖–๘๒, ขุ.ชา.อ. (ไทย) ๕๙/๑๕๒–๑๖๐.

๕๒. ในมโนชชาดก พระโพธิสัตว์ได้เสวยพระชาติเป็นราชสีห์ พระเทวทัตได้ถือกำเนิดเป็นสุนัขจิ้งจอก ซึ่งคุ้นเคยกับราชสีห์ชื่อว่ามโนชะผู้เป็นลูกของพระโพธิสัตว์ ได้ยุให้มโนชะไปฆ่าม้าในวังหลวงเพื่อนำมากิน ฝ่ายมโนชะแม้พระโพธิสัตว์ห้ามไว้ก็ไม่ฟัง ได้ไปที่โรงม้า ได้ถูกนายขมังธนูซุ่มยิงจนถึงแก่ความตาย [๕๓]

๕๓. ในกปิชาดก พระโพธิสัตว์ได้เสวยพระชาติเป็นพญาลิงอาศัยอยู่ใกล้กรุงพาราณสีพร้อมทั้งบริวาร พระเทวทัตได้บังเกิดเป็นลิงหัวดื้อ ซึ่งได้ถ่ายอุจจาระรดหัวปุโรหิต ทำให้ปุโรหิตผูกอาฆาต จึงให้นักแม่นธนูไปยิงลิงหัวดื้อพร้อมทั้งบริวารให้ตายไปทั้งหมด แต่พระโพธิสัตว์พร้อมทั้งบริวารหนีรอดไปได้ [๕๔]

๕๔. มหากปิชาดก พระโพธิสัตว์ได้เสวยพระชาติเป็นพญาลิงซึ่งอาศัยอยู่ในป่าหิมพานต์พร้อมกับบริวารเป็นอันมาก พระเทวทัตได้ถือกำเนิดเป็นลิงบริวารตัวหนึ่งซึ่งมีความริษยาในพระโพธิสัตว์ เมื่อพระโพธิสัตว์ใช้เถาวัลย์ผูกเอวของตนที่ต้นไม้ต้นหนึ่งเข้ากับต้นไม้อีกต้นหนึ่งทำตนเป็นสะพานเพื่อให้บริวารของตนหลบหนีพระเจ้าพาราณสีที่รับสั่งให้เหล่าราชบริพารล้อมต้นไม้เพื่อจะฆ่าลิงทั้งหลาย บริวารทั้งหลายก็หนีไปได้โดยความสวัสดี แต่ลิงวายร้ายตัวนั้นได้กระโดดเหยียบหลังพระโพธิสัตว์อย่างแรงทำให้หัวใจของพระโพธิสัตว์แตกแล้วไต่ข้ามไป พระโพธิสัตว์เกิดมีทุกขเวทนาอย่างแรงกล้าจนสิ้นชีวิตไป [๕๕]

๕๕. ในปรันตปชาดก พระโพธิสัตว์ได้เสวยพระชาติเป็นพระโอรสของพระเจ้าพรหมทัตในกรุงพาราณสี พระเทวทัตได้ถือกำเนิดเป็นพระเจ้าพรหมทัต ซึ่งมีพระประสงค์จะปลงพระชนม์พระโพธิสัตว์ เมื่อศึกประชิดจึงได้ส่งพระโพธิสัตว์ออกไปรบ เหล่าบริวารได้ติดตามพระโพธิสัตว์ออกไปทั้งหมดจนพระนครว่างเปล่า พระเจ้าพรหมทัตเมื่อรู้ว่าพระนครได้ว่างเปล่า ก็ทรงกลัวจึงได้หนีออกไปอยู่ในป่าและสิ้นพระชนม์อยู่ในป่านั้นเอง พระโพธิสัตว์ได้ทำการรบขับไล่ข้าศึกให้หนีไปแล้วทรงขึ้นครองราชย์แทน [๕๖]

---

[๕๓] ดูรายละเอียดใน ขุ.ชา.อ. (บาลี) ๓๙/๑๐๗–๑๑๑, ขุ.ชา.อ. (ไทย) ๕๙/๒๑๖–๒๒๓.

[๕๔] ดูรายละเอียดใน ขุ.ชา.อ. (บาลี) ๓๙/๑๔๗–๑๕๐, ขุ.ชา.อ. (ไทย) ๕๙/๒๙๗–๓๐๔.

[๕๕] ดูรายละเอียดใน ขุ.ชา.อ. (บาลี) ๓๙/๑๖๔–๑๗๐, ขุ.ชา.อ. (ไทย) ๕๙/๓๓๒–๓๔๓.

[๕๖] ดูรายละเอียดใน ขุ.ชา.อ. (บาลี) ๓๙/๒๑๘–๒๒๕, ขุ.ชา.อ. (ไทย) ๕๙/๔๔๐–๔๕๒.

๕๖. ในเจติยราชชาดก พระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นกปิลปุโรหิต พระเทวทัตได้ถือกำเนิดเป็นพระเจ้าอุปจิรราชในพระนครชื่อว่าเจติยรัฐ ซึ่งพระองค์ประกอบด้วยฤทธิ์เป็นอันมาก ต่อมา พระโพธิสัตว์ได้ลาออกบวชเป็นฤาษี พระราชาถูกโกรกลัมพกพราหมณ์ซึ่งเป็นน้องชายของพระโพธิสัตว์กราบทูลยุให้ตั้งตนเองเป็นปุโรหิต พระราชาทรงรับปากว่าจักตรัสมุสาวาททำพระโพธิสัตว์ให้มีร่างเป็นพราหมณ์ผู้เป็นน้องชาย ทำพราหมณ์ผู้น้องชายให้เป็นพี่ชายแล้วจักตั้งพราหมณ์นั้นให้เป็นปุโรหิตแทน แม้พระโพธิสัตว์จะทูลห้ามก็ไม่ทรงเชื่อฟัง จึงถูกแผ่นดินสูบจนสิ้นพระชนม์ไปบังเกิดในอเวจีมหานรก [๕๗]

๕๗. ในติตติรชาดก พระโพธิสัตว์ได้เสวยพระชาติเป็นนกกระทา พระเทวทัตได้ถือกำเนิดเป็นดาบสผู้เลวทราม ซึ่งได้ฆ่าพระโพธิสัตว์ตายแล้ว ตนเองก็ถูกเสือโคร่งซึ่งเป็นสหายของพระโพธิสัตว์กัดตายเช่นเดียวกัน [๕๘]

๕๘. ในนิโครธชาดก พระโพธิสัตว์ได้เสวยพระชาติเป็นพระราชาพระนามว่านิโครธ พระเทวทัตได้ถือกำเนิดเป็นสาขเสนาบดี สาขเสนาบดีนั้นกับขุนคลังชื่อโปติกะได้เป็นสหายกับพระราชาตั้งแต่ยังเยาว์วัย แต่ต่อมาสาขเสนาบดีได้ผูกอาฆาตในโปติกะนั้น เมื่อโปติกะได้ไปหาตน ก็ได้ให้คนทุบตีแล้วขับไล่โปติกะออกจากบ้าน พระราชาเมื่อทรงทราบเรื่องนั้นก็ได้ตรัสตำหนิสาขเสนาบดีเป็นอันมาก [๕๙]

๕๙. ในกุกกุฏชาดก พระโพธิสัตว์ได้เสวยพระชาติเป็นไก่อยู่ในป่าแห่งหนึ่งพร้อมไก่บริวารหลายร้อยตัว พระเทวทัตได้ถือกำเนิดเป็นเหยี่ยวคอยจับไก่บริวารของพระโพธิสัตว์กินทั้งหมด เหลือแต่พระโพธิสัตว์เท่านั้น เหยี่ยวไม่อาจจับพระโพธิสัตว์ได้จึงแสร้ง

---

[๕๗] ดูรายละเอียดใน ขุ.ชา.อ. (บาลี) ๓๙/๒๖๔–๒๗๒, ขุ.ชา.อ. (ไทย) ๕๙/๕๓๑–๕๕๑.

[๕๘] พระไตรปิฎก เป็น ทัททรชาดก, ดูรายละเอียดใน ขุ.ชา.อ. (บาลี) ๓๙/๓๕๙–๓๖๖, ขุ.ชา.อ. (ไทย) ๕๙/๗๔๒–๗๕๕.

[๕๙] ดูรายละเอียดใน ขุ.ชา.อ. (บาลี) ๓๙/๔๑๐–๔๑๘, ขุ.ชา.อ. (ไทย) ๕๙/๘๕๑–๘๖๔.

กล่าวถ้อยคำไพเราะต่าง ๆ เพื่อให้ตายใจ แต่พระโพธิสัตว์ไม่หลงเชื่อและยังได้กล่าวตำหนิเหยี่ยวนั้นเป็นอย่างมาก แล้วขับไล่เหยี่ยวนั้นให้หนีไป [๖๐]

๖๐. ในมาตุโปสกชาดก พระโพธิสัตว์ได้เสวยพระชาติเป็นช้างเผือกอาศัยอยู่ที่เชิงเขาแห่งหนึ่งในป่าหิมพานต์กับมารดาซึ่งตาบอด พระเทวทัตได้ถือกำเนิดเป็นพรานป่าผู้เลวทราม ซึ่งได้ไปล่าสัตว์ในป่าเกิดหลงทาง พระโพธิสัตว์ได้ช่วยพาพรานป่านั้นกลับไปยังถิ่นมนุษย์ แต่เขากลับเป็นคนอกตัญญูได้พานายหัตถาจารย์มาจับเอาพระโพธิสัตว์ไปถวายพระเจ้าพรหมทัตในพระนครพาราณสี พระราชารับสั่งให้ทำโรงช้างอย่างดี ให้นำอาหารอันวิจิตรมีรสโอชามาให้แก่พระโพธิสัตว์ แต่พระโพธิสัตว์มิได้บริโภคเพราะเป็นห่วงมารดาของตนกลัวจะไม่มีอาหารกิน เมื่อพระราชาทรงทราบความประสงค์จึงได้ปล่อยพระโพธิสัตว์ให้กลับไปหามารดาที่เชิงเขานั้น [๖๑]

๖๑. ในธรรมเทวปุตตชาดก พระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นธรรมเทพบุตร พระเทวทัตได้บังเกิดเป็นอธรรมเทพบุตร ธรรมเทพบุตรนั้น ทรงรถทิพย์เวียนขวาชมพูทวีปเที่ยวชักชวนให้มหาชนในมนุษยโลกถือมั่นในกุศล ฝ่ายอธรรมเทพบุตร ก็ทรงรถทิพย์เวียนซ้ายชมพูทวีปเที่ยวชักชวนให้มหาชนถือมั่นในอกุศล เมื่อเทพบุตรทั้งสองมาพบกันเข้าอธรรมเทพบุตรได้ด่าธรรมเทพบุตร ด้วยผลแห่งบาปกรรมนั้น จึงตกจากรถแล้วถูกแผ่นดินสูบตายไปเกิดในอเวจีมหานรก [๖๒]

๖๒. ในสมุททวาณิชชาดก พระโพธิสัตว์ได้เสวยพระชาติเป็นช่างไม้ผู้เป็นบัณฑิตมีบริวารอยู่ ๕๐๐ ครอบครัวอยู่ในหมู่บ้านในที่ไม่ไกลจากกรุงพาราณสี พระเทวทัตได้ถือกำเนิดเป็นช่างไม้ผู้เป็นพาลมีบริวาร ๕๐๐ ครอบครัวเช่นกัน คราวหนึ่ง ช่างไม้ทั้งหมดได้พากันต่อเรือไปอาศัยอยู่ที่เกาะแห่งหนึ่ง พระโพธิสัตว์ทำการเตรียมการไว้โดยให้บริวารตนต่อเรือให้พร้อม ภายหลัง เมื่อน้ำกำลังจะท่วมเกาะ ก็ได้พาบริวารทั้งหมดขึ้นเรือแล้วหนีไปที่

---

[๖๐] ดูรายละเอียดใน ขุ.ชา.อ. (บาลี) ๓๙/๔๓๓–๔๓๗, ขุ.ชา.อ. (ไทย) ๕๙/๘๙๓–๙๐๒.

[๖๑] ดูรายละเอียดใน ขุ.ชา.อ. (บาลี) ๔๐/๑–๗, ขุ.ชา.อ. (ไทย) ๖๐/๑–๑๑.

[๖๒] ดูรายละเอียดใน ขุ.ชา.อ. (บาลี) ๔๐/๑๔–๑๙, ขุ.ชา.อ. (ไทย) ๖๐/๒๓–๓๐.

อื่น ฝ่ายช่างไม้ผู้เป็นพาลพร้อมทั้งบริวารมิได้เตรียมการใด ๆ ไว้เลย จึงถูกน้ำทะเลท่วมตายในที่นั้นเอง [๖๓]

๖๓. ในมหาปทุมชาดก พระโพธิสัตว์ได้เสวยพระชาติเป็นปทุมกุมารพระโอรสของพระเจ้าพรหมทัต พระเทวทัตได้ถือกำเนิดเป็นพระเจ้าพรหมทัตในกรุงพาราณสี พระอัครมเหสีของพระราชากราบทูลใส่ร้ายพระโพธิสัตว์ พระราชาจึงรับสั่งให้ประหารชีวิตพระโพธิสัตว์ แต่เทวดาได้ช่วยเหลือไว้ พระโพธิสัตว์จึงออกไปบวชเป็นฤาษีที่ป่าหิมพานต์ ต่อมาเมื่อพระราชาทรงทราบเรื่องราวทั้งหมด จึงได้รับสั่งให้ประหารชีวิตพระอัครมเหสี [๖๔]

๖๔. ในอัมพชาดก พระโพธิสัตว์ได้เสวยพระชาติเป็นบุตรคนจัณฑาลในกรุงตักกสิลา รู้มนต์ที่จะทำให้มะม่วงมีผลนอกฤดูกาลได้ พระเทวทัตได้บังเกิดเป็นมาณพผู้อกตัญญู ซึ่งได้เรียนมนต์กับพระโพธิสัตว์ แล้วเที่ยวร่ายมนต์เสกมะม่วงเลี้ยงชีพ ต่อมาได้เสกมะม่วงถวายแด่พระราชา เมื่อพระราชาตรัสถามว่าเรียนมนต์กับใคร ก็กล่าวเท็จว่าเรียนกับอาจารย์ทิศาปาโมกข์ มนต์ได้เสื่อมไป เมื่อพระราชาทรงทราบว่ามาณพนั้นกล่าวเท็จ จึงได้ตรัสตำหนิเขาแล้วไล่ออกไปจากพระราชวัง เขาได้กลับไปหาพระโพธิสัตว์เพื่อจะเรียนมนต์อีกแต่ถูกปฏิเสธ จึงเกิดความละอายจึงได้หนีเข้าไปในป่าแล้วสิ้นชีวิตในป่านั้นเอง [๖๕]

๖๕. ในรุรุมิคชาดก พระโพธิสัตว์ได้เสวยพระชาติเป็นพญากวางชื่อว่ารุรุผู้มีร่างกายมีสีประหนึ่งทองอาศัยอยู่ในป่า พระเทวทัตได้ถือกำเนิดเป็นบุตรของเศรษฐีในกรุงพาราณสี ซึ่งไม่รู้กตัญญูในพระโพธิสัตว์ที่ได้ช่วยเหลือตนไว้จากการถูกน้ำพัดแล้วพาไปส่งที่เมืองเลย กลับได้เข้าไปเฝ้าพระราชาแล้วนำทางไปจับกวางทองนั้น พระโพธิสัตว์ได้กล่าวตำหนิเขาเป็นอย่างมาก พระราชาเมื่อทรงทราบเรื่องทั้งหมดประสงค์จะประหารชีวิตเขา แต่พระโพธิสัตว์ได้ห้ามไว้ [๖๖]

---

[๖๓] ดูรายละเอียดใน ขุ.ชา.อ. (บาลี) ๔๐/๘๕–๙๖, ขุ.ชา.อ. (ไทย) ๖๐/๑๓๐–๑๔๓.

[๖๔] ดูรายละเอียดใน ขุ.ชา.อ. (บาลี) ๔๐/๑๒๐–๑๓๑, ขุ.ชา.อ. (ไทย) ๖๐/๑๘๖–๒๐๒.

[๖๕] ดูรายละเอียดใน ขุ.ชา.อ. (บาลี) ๔๐/๑๓๕–๑๔๓, ขุ.ชา.อ. (ไทย) ๖๐/๒๑๐–๒๒๔.

[๖๖] ดูรายละเอียดใน ขุ.ชา.อ. (บาลี) ๔๐/๒๐๑–๒๑๐, ขุ.ชา.อ. (ไทย) ๖๐/๓๑๓–๓๒๖.

๖๖. ในจันทกินรีชาดก พระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นกินนรอยู่ในป่าหิมพานต์ พระเทวทัตได้ถือกำเนิดเป็นพระเจ้าพรหมทัตในกรุงพาราณสี คราวหนึ่ง พระราชาได้เสด็จไปล่าสัตว์ที่ป่าหิมพานต์ ทรงเกิดจิตปฏิพัทธ์ในจันทกินนรีซึ่งเป็นภริยาของพระโพธิสัตว์ ได้ทรงยิงพระโพธิสัตว์จนหมดสติ จันทกินนรีครั้นเห็นดังนั้นก็ได้ร่ำไห้พิลาปรำพันด้วยเสียงอันดัง พระราชาได้ชวนจันทกินนรีไปเป็นพระอัครมเหสีของพระองค์ จันทกินนรีไม่ยินยอม พระราชาจึงได้เสด็จหลีกไป ท้าวสักกะได้ลงมาช่วยเหลือพระโพธิสัตว์ให้ฟื้นคืนชีพดังเดิม [๖๗]

๖๗. ในตัจจฉสุกรชาดก พระโพธิสัตว์ได้เสวยพระชาติเป็นรุกขเทวดาอยู่ในป่า พระเทวทัตได้ถือกำเนิดเป็นชฎิลโกง ได้ยุให้เสือโคร่งไปฆ่าฝูงหมูป่า หมูป่าตัวหนึ่งชื่อตัจฉกสุกรได้ขวิดเสือโคร่งจนขาดใจตาย แล้วได้ชักชวนฝูงหมูป่าไปฆ่าชฎิลโกงจนถึงแก่ความตาย รุกขเทวดาเห็นเหตุดังนั้นจึงได้กล่าวชมเชยหมูป่าเหล่านั้น [๖๘]

๖๘. ในสัตติคุมพชาดก พระโพธิสัตว์ได้เสวยพระชาติเป็นลูกนกแขกเต้าชื่อปุปผกะ พระเทวทัตได้ถือกำเนิดเป็นลูกนกแขกเต้าชื่อสัตติคุมพะ สัตติคุมพะถูกโจรเลี้ยงดูทำให้มีนิสัยดุร้าย ส่วนปุปผกะได้ฤาษีเลี้ยงดูจึงมีนิสัยอ่อนโยน วันหนึ่ง พระเจ้าปัญจาลราชเสด็จไปล่าเนื้อและได้ไปพักบรรทมใกล้บ้านโจร นกสัตติคุมพะนั้นเมื่อได้เห็นพระราชาจึงได้กล่าวกับพ่อครัวว่าจะปลงพระชนม์พระราชา พระราชาจึงได้หลีกหนีไปจนถึงอาศรมของพวกฤาษี นกปุปผกะได้เข้าไปทำปฏิสันถารกับพระราชาด้วยถ้อยคำอันไพเราะ พระราชาทรงเลื่อมใสในพระโพธิสัตว์เป็นอย่างยิ่ง [๖๙]

๖๙. ในโสมนัสสชาดก พระโพธิสัตว์ได้เสวยพระชาติเป็นโสมนัสสกุมารผู้เป็นโอรสของพระเจ้าเรณุราชในอุตตรปัญจาลนคร แคว้นกุรุ พระเทวทัตได้ถือกำเนิดเป็นชฎิลโกงเป็นที่เลื่อมใสของพระเจ้าเรณุราช ชฎิลโกงนั้นได้กราบทูลความอันเป็นเท็จว่าตนถูกพระโพธิสัตว์ทำร้ายแก่พระราชา พระองค์ทรงกริ้วจึงรับสั่งให้เพชฌฆาตนำพระโพธิสัตว์ไป

---

[๖๗] ดูรายละเอียดใน ขุ.ชา.อ. (บาลี) ๔๐/๒๓๓–๒๔๐, ขุ.ชา.อ. (ไทย) ๖๐/๓๖๐–๓๗๒.

[๖๘] พระบาลี เป็น ตัจจฉกสูกรชาดก, ดูรายละเอียดใน ขุ.ชา.อ. (บาลี) ๔๐/๓๐๖–๓๑๕, ขุ.ชา.อ. (ไทย) ๖๐/๔๖๙–๔๘๓.

[๖๙] ดูรายละเอียดใน ขุ.ชา.อ. (บาลี) ๔๑/๖๒–๖๙, ขุ.ชา.อ. (ไทย) ๖๑/๑๒๗–๑๔๓.

ประหารชีวิต แต่พระโพธิสัตว์ได้กราบทูลเรื่องทั้งหมดและได้รับอภัยทาน หลังจากนั้นก็ได้ขอพระบรมราชานุญาตออกไปบรรพชาที่ป่าหิมพานต์ ฝ่ายชฎิลโกงก็ได้ถูกมหาชนทำร้ายจนสิ้นชีวิต [๗๐]

๗๐. ในจัมเปยยชาดก พระโพธิสัตว์ได้เสวยพระชาติเป็นจัมเปยยนาคราชในนาคพิภพ พระเทวทัตได้ถือกำเนิดเป็นหมองู ซึ่งได้ร่ายมนต์แล้วจับพระโพธิสัตว์ผู้ขึ้นไปขนดกายนอนรักษาศีลอุโบสถในถิ่นมนุษย์ทำร้ายให้ได้รับทุกขเวทนา แล้วได้พาไปแสดงที่กรุงพาราณสี ต่อมา พระนางสุมนาเทวีพระอัครมเหสีของพระโพธิสัตว์ได้ออกไปตามหาจนพบแล้วพาพระโพธิสัตว์กลับไปบำเพ็ญศีลอุโบสถที่นาคพิภพตามเดิม [๗๑]

๗๑. ในฉัททันตชาดก พระโพธิสัตว์ได้เสวยพระชาติเป็นพญาช้างฉัททันต์อาศัยอยู่ใกล้สระฉัททันต์ในป่าหิมพานต์ พระเทวทัตได้ถือกำเนิดเป็นนายพรานชื่อโสณุดรอยู่ในกรุงพาราณสี คราวหนึ่ง พระอัครมเหสีของพระเจ้าพาราณสีซึ่งชาติก่อนเคยเกิดเป็นมเหสีของพระโพธิสัตว์แต่ได้ผูกอาฆาตในพระโพธิสัตว์ นางระลึกชาติได้ก็ประสงค์จะทรงแก้แค้นจึงรับสั่งให้นายพรานโสณุดรไปนำงาของพระโพธิสัตว์มาให้แก่พระนาง เมื่อนายพรานนั้นได้ยิงพระโพธิสัตว์จนบาดเจ็บสาหัสแล้วตัดงามา พระโพธิสัตว์ได้สิ้นชีวิตลง เมื่อพระนางได้เห็นงานั้น พร้อมสดับเรื่องที่พระโพธิสัตว์สิ้นชีวิตลงก็เกิดความโศกาดูรเป็นยิ่งนัก ดวงหทัยของพระนางก็แตกสลายไป ได้ทำกาลกิริยาในวันนั้นเอง [๗๒]

๗๒. ในมหากปิชาดก พระโพธิสัตว์ได้เสวยพระชาติเป็นลิงในป่าหิมพานต์ พระเทวทัตถือกำเนิดเป็นพราหมณ์ผู้อกตัญญู ซึ่งไม่ได้สำนึกบุญคุณของพระโพธิสัตว์ที่ช่วยเหลือตน กลับทำร้ายให้ได้รับบาดเจ็บ ด้วยผลกรรมนั้น ทำให้ฝีขึ้นจนเต็มร่างกายของเขา เขาได้เป็นมนุษย์เปรตเสวยทุกขเวทนาเป็นยิ่งนักถึง ๗ ปี ได้เร่ร่อนไปในที่ต่าง ๆ ถูกพวกมนุษย์ทำร้ายเอา จนกระทั่งได้ไปถึงมิคาชินอุทยาน เขตกรุงพาราณสี ลาดใบตองลงนอน พระราชา

---

[๗๐] ดูรายละเอียดใน ขุ.ชา.อ. (บาลี) ๔๑/๗๘–๘๘, ขุ.ชา.อ. (ไทย) ๖๑/๑๖๒–๑๘๔.

[๗๑] ดูรายละเอียดใน ขุ.ชา.อ. (บาลี) ๔๑/๘๙–๑๐๕, ขุ.ชา.อ. (ไทย) ๖๑/๑๘๕–๒๑๙.

[๗๒] ดูรายละเอียดใน ขุ.ชา.อ. (บาลี) ๔๑/๑๘๐–๒๐๓, ขุ.ชา.อ. (ไทย) ๖๑/๓๗๐–๔๐๘.

ได้เสด็จมาพบเข้าตรัสถามถึงเรื่องนั้น เขาก็ได้ทูลถึงเรื่องทั้งหมดแด่พระราชา เมื่อกราบทูลเสร็จก็ได้ถูกแผ่นดินสูบตายไปเกิดในอเวจีมหานรก [๗๓]

๗๓. ในปัณฑรกชาดก พระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นพญาครุฑในป่าหิมพานต์ พระเทวทัตได้ถือกำเนิดเป็นชีเปลือย ซึ่งถูกพญาครุฑอ้อนวอนให้หลอกถามพญานาคเรื่องการที่จะจับตัวนาคมากินโดยที่ไม่ต้องเสียชีวิต พญานาคได้บอกไป ชีเปลือยจึงได้บอกแก่พญาครุฑ พญานาคถูกพญาครุฑจับตัวได้ก็รู้ว่าชีเปลือยบอกความลับของตน จึงอ้อนวอนขอให้พญาครุฑปล่อยตัวไป ต่อมาไปหาชีเปลือยแล้วสาปแช่ง ศีรษะของชีเปลือยได้แตกเป็นเจ็ดเสี่ยง และชีเปลือยนั้นได้ถูกแผ่นดินสูบตายไปบังเกิดในอเวจีมหานรก [๗๔]

๗๔. ในมโหสถชาดก พระโพธิสัตว์ได้เสวยพระชาติเป็นมโหสถบัณฑิตซึ่งเป็นปุโรหิตของพระเจ้าวิเทหราชในกรุงมิถิลา พระเทวทัตได้ถือกำเนิดเป็นพราหมณ์เกวัฏปุโรหิตของพระเจ้าจุลนีพรหมทัตในอุตตรปัญจาลนคร พราหมณ์นั้นได้กราบทูลยุยงพระราชาให้ยกกองทัพไปตีเมืองมิถิลา แต่ไม่สามารถยึดได้ เพราะพระโพธิสัตว์ได้จัดเตรียมพระนครอย่างดี พราหมณ์เกวัฏได้ผูกอาฆาตในพระโพธิสัตว์นั้น จึงได้ทูลยุยงให้พระเจ้าจุลนีพรหมทัตใช้อุบายล่อให้พระเจ้าวิเทหราชพร้อมทั้งพระโพธิสัตว์มายังเมืองของตนเพื่อปลงพระชนม์ แต่พระโพธิสัตว์ใช้อุบายพาพระเจ้าวิเทหราชให้หนีกลับยังกรุงมิถิลาได้อย่างปลอดภัย และใช้อุบายผูกสัมพันธไมตรีกับพระเจ้าจุลนีพรหมทัตจนพระองค์ทรงพอพระทัยในพระโพธิสัตว์เป็นยิ่งนัก ทั้งสองเมืองจึงได้ผสานไมตรีกันอย่างแน่นแฟ้นตั้งแต่นั้นมา [๗๕]

๗๕. ในภูริทัตชาดก พระโพธิสัตว์ได้เสวยพระชาติเป็นพญานาคภูริทัตอาศัยอยู่ในนาคพิภพ พระเทวทัตได้ถือกำเนิดเป็นนายพรานอาศัยอยู่ในกรุงพาราณสี ซึ่งได้พาหมองูไปจับพระโพธิสัตว์ซึ่งขึ้นไปขดขนดบนจอมปลวกทำอุโบสถกรรมในถิ่นมนุษย์แล้วได้ไปที่ริมแม่น้ำ ส่วนหมองูได้จับพระโพธิสัตว์แล้วพาไปแสดงการฟ้อนรำตามที่ต่าง ๆ ภายหลังสุทัสสนะผู้เป็นพี่ชายของพระโพธิสัตว์ได้ออกตามหาแล้วพาพระโพธิสัตว์กลับไปยังนาคพิภพ

---

[๗๓] ดูรายละเอียดใน ขุ.ชา.อ. (บาลี) ๔๑/๒๑๖–๒๒๕, ขุ.ชา.อ. (ไทย) ๖๑/๔๓๔–๔๕๕.

[๗๔] ดูรายละเอียดใน ขุ.ชา.อ. (บาลี) ๔๑/๒๒๕–๒๔๐, ขุ.ชา.อ. (ไทย) ๖๑/๔๖๑–๔๘๘.

[๗๕] ดูรายละเอียดใน ขุ.ชา.อ. (บาลี) ๔๓/๒๐๙–๔๓๑, ขุ.ชา.อ. (ไทย) ๖๓/๓๐๓–๕๖๘.

สุโภคะผู้เป็นน้องชายของพระโพธิสัตว์ได้เห็นนายพรานที่ริมน้ำจึงได้จับไปยังนาคพิภพ พระโพธิสัตว์ได้สั่งให้นำนายพรานกลับไปสู่มนุษย์โลกโดยมิได้ทำอันตราย [๗๖]

๗๖. ในจันทกุมารชาดก พระโพธิสัตว์ได้เสวยพระชาติเป็นจันทกุมารโอรสของพระเจ้าเอกราชในกรุงปุปผวดี พระเทวทัตได้ถือกำเนิดเป็นปุโรหิตชื่อว่ากัณฑหาละ[๗๗] ซึ่งผูกความอาฆาตในพระโพธิสัตว์ ได้กล่าวเท็จกราบทูลยุยงพระราชาให้ทำการบูชายัญด้วยพระราชโอรส พระมเหสี ชาวนิคม โคอุสภราช ม้าอาชาไนยอย่างละสี่เพื่อเป็นเหตุให้ไปบังเกิดในสวรรค์ พระราชาทรงเชื่อจึงทรงรับสั่งให้จับพระโพธิสัตว์รวมทั้งคนและสัตว์ทั้งหมดตามคำของปุโรหิตนั้นนำไปสู่สถานที่บูชายัญ ท้าวสักกะได้เสด็จมาช่วยทั้งหมดให้พ้นจากพิธีบูชายัญนั้น มหาชนก็ได้ทุบตีปุโรหิตจนถึงแก่ความตาย และได้ปลดพระราชาออกจากพระราชอิสริยยศ แล้วอภิเษกพระโพธิสัตว์ขึ้นครองราชย์แทน [๗๘]

๗๗. ในมหานารทกัสสปชาดก พระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นมหาพรหมนารทอยู่ในพรหมโลก พระเทวทัตได้ถือกำเนิดเป็นเสนาบดีของพระเจ้าอังคติราช ชื่ออลาตะ เป็นศิษย์คุณาชีวกกัสสปโคตร คราวหนึ่ง อลาตเสนาบดีได้พาพระเจ้าอังคติราชผู้เป็นสัมมาทิฏฐิและประกอบด้วยทศพิธราชธรรมไปหาคุณาชีวกผู้เป็นมิจฉาทิฏฐิ ได้สดับอธรรมที่คุณาชีวกกล่าวทำให้เกิดมิจฉาทิฏฐิ ทรงละเลิกกุศลกรรมทุกประการ ไม่ทรงใส่พระทัยในราชกิจ ทรงกระทำแต่อกุศลกรรม พระนางรุจาราชกุมารีได้เสด็จมาหาเพื่อกราบทูลให้พระองค์ละเลิกมิจฉาทิฏฐิ แต่ไม่สำเร็จ จึงทรงอธิษฐานอ้อนวอนให้ท้าวมหาพรหมมาช่วยปลดเปลื้องมิจฉาทิฏฐิของพระราชา นารทมหาพรหมได้เห็นดังนั้นเข้าจึงได้เสด็จลงมาจากพรหมโลกเนรมิตร่างกายเป็นฤาษี แล้วทรงสั่งสอนให้พระราชาละเลิกจากมิจฉาทิฏฐิให้ดำรงอยู่ในสัมมาทิฏฐิตามเดิม [๗๙]

---

[๗๖] ดูรายละเอียดใน ขุ.ชา.อ. (บาลี) ๔๔/๑–๘๖, ขุ.ชา.อ. (ไทย) ๖๔/๑–๑๒๒.

[๗๗] บาลี เป็น ขัณฑหาละ.

[๗๘] ดูรายละเอียดใน ขุ.ชา.อ. (บาลี) ๔๔/๘๖–๑๒๕, ขุ.ชา.อ. (ไทย) ๖๔/๑๒๓–๒๐๔.

[๗๙] ดูรายละเอียดใน ขุ.ชา.อ. (บาลี) ๔๔/๑๒๖–๑๗๙, ขุ.ชา.อ. (ไทย) ๖๔/๒๐๕–๒๙๕.

๗๘. ในเวสสันตรชาดก พระโพธิสัตว์ได้เสวยพระชาติเป็นพระเวสสันดรอยู่ในกรุงเชตุดรแคว้นสีพี พระเทวทัตได้ถือกำเนิดเป็นพราหมณ์ชูชกอยู่ในแคว้นกาลิงคะ ซึ่งได้ถูกนางอมิตตตาปนาให้ไปหาทาสและทาสีมาทำงานแทนตนโดยให้ไปขอกัณหาชินาและชาลีซึ่งเป็นพระโอรสและธิดาของพระเวสสันดร ชูชกก็ได้เดินทางไปที่เขาวงกตเพื่อขอพระโอรสและธิดา เมื่อพระเวสสันดรได้พระราชทานให้แล้ว ก็ได้พากัณหาชินาและชาลีกลับไปยังแคว้นของตน แต่ในระหว่างทางถูกเทวดาดลใจให้เดินทางไปยังกรุงเชตุดร พระเจ้าสญชัยและพระนางผุสดีทรงไถ่พระกุมารและพระกุมารีให้เป็นไทแล้วพระราชทานทรัพย์รวมทั้งปราสาท ๗ ชั้นแก่พราหมณ์ชูชก พราหมณ์ชูชกนั้นได้บริโภคอาหารเกินขนาดไม่สามารถย่อยได้ สิ้นชีวิตไปในคืนนั้นเอง [๘๐]

[๘๐] ดูรายละเอียดใน ขุ.ชา.อ. (บาลี) ๔๔/๒๘๒–๔๖๐, ขุ.ชา.อ. (ไทย) ๖๔/๔๘๔–๘๑๔.

สรุปชาดก พระเทวทัตได้เกิดร่วมกับพระโพธิสัตว์โดยเกิดเป็นบุคคลต่าง ๆ ดังนี้

ลำดับที่	ชาดก	พระโพธิสัตว์	พระเทวทัต
๑	เสรีววณิชชาดก	เสรีวบัณฑิต	เสรีวพาล
๒	อปัณณกชาดก	พ่อค้าเกวียนผู้ฉลาด	พ่อค้าเกวียนผู้โง่เขลา
๓	ลักขณชาดก	พญาเนื้อ	เนื้อชื่อว่ากาฬะ
๔	นิโครธมิคชาดก	พญาเนื้อนิโครธ	พญาเนื้อสาขะ
๕	นฬปานชาดก	พญาลิง	ผีเสื้อน้ำ
๖	กุรุงคมิคชาดก	กวาง	นายพราน
๗	สัมโมทมานชาดก	พญานกกระจาบ	นกกระจาบบริวาร
๘	มหาสีลวชาดก	พระเจ้ามหาสีลวราช	อำมาตย์ชั่ว
๙	วานรินทชาดก	ลิง	จระเข้
๑๐	ตโยธรรมชาดก	ลูกของพญาลิง	พญาลิง
๑๑	สีลวนาคชาดก	สีลวนาคราช	นายพราน
๑๒	สัจจังกิรชาดก	ฤาษี	ทุฏฐกุมาร
๑๓	สิคาลชาดก	รุกขเทวดา	สุนัขจิ้งจอก
๑๔	ทุมเมธชาดก	พญาช้างเผือก	พระราชา
๑๕	อสัมปทานชาดก	สังขเศรษฐี	ปิลิยเศรษฐี
๑๖	อุภโตภัตถชาดก	รุกขเทวดา	พรานเบ็ด
๑๗	โคธชาดก	พญาเหี้ย	กิ้งก่า
๑๘	สิคาลชาดก	สุนัขจิ้งจอก	นักเลงสุรา
๑๙	วิโรจนชาดก	ราชสีห์	สุนัขจิ้งจอก
๒๐	วินีลกชาดก	พระเจ้าวิเทหะ	นกวินีลกะ
๒๑	สกุณัคฆิชาดก	นกมูลไถ	นกเหยี่ยวเขา
๒๒	ทุพภิยมักกฏชาดก	พราหมณ์	ลิง
๒๓	คิริทัตตชาดก	อำมาตย์	คิริทัต
๒๔	จุลลปทุมชาดก	ปทุมราชกุมาร	โจร
๒๕	มณิโจรชาดก	คหบดี	พระเจ้าพาราณสี

๒๖	วีรกชาดก	กาวีรกะ	กาสวิษฐกะ
๒๗	กุรุงคมิคชาดก	กวาง	นายพรานเนื้อ
๒๘	สุงสุมารชาดก	ลิง	จระเข้
๒๙	กักกรชาดก	รุกขเทวดา	นายพรานนก
๓๐	กันทคลกชาดก	นกหัวขวาน	นกกันทคลกะ
๓๑	ธัมมัทธชชาดก	ธรรมธัชปุโรหิต	กาฬกเสนาบดี
๓๒	กาสาวชาดก	พญาช้าง	นายพราน
๓๓	จุลลนันทิยชาดก	ลิงนันทิยะ	นายพราน
๓๔	อุปาหนชาดก	นายหัตถาจารย์	มาณพ
๓๕	มหาปิงคิลชาดก	โอรสพระเจ้ามหาปิงคิละ	พระเจ้ามหาปิงคิละ
๓๖	สัพพทาฐชาดก	ปุโรหิต	สุนัขจิ้งจอก
๓๗	คุตติลชาดก	คุตติลกุมาร	มุสิลมาณพ
๓๘	โรมชาดก	นกพิราบ	ชฎิลโกง
๓๙	ชัมพูขาทกชาดก	รุกขเทวดา	สุนัขจิ้งจอก
๔๐	อันตชาดก	รุกขเทวดา	สุนัขจิ้งจอก
๔๑	ชวสกุณชาดก	นกหัวขวาน	ราชสีห์
๔๒	ขันติวาทิชาดก	ขันติวาทิดาบส	พระเจ้ากลาปุ
๔๓	กักการุชาดก	เทพบุตร	ปุโรหิต
๔๔	กาฬพาหุชาดก	ลิงราธะ	ลิงกาฬพาหุ
๔๕	ชัมพุกชาดก	ราชสีห์	สุนัขจิ้งจอก
๔๖	วานรชาดก	ลิง	จระเข้
๔๗	เวนสาขชาดก	อาจารย์ทิศาปาโมกข์	ปุโรหิต
๔๘	ลฎุกิกชาดก	พญาช้าง	ช้างดุร้าย
๔๙	จุลลธรรมปาลชาดก	ธรรมปาลกุมาร	พระเจ้ามหาปตาปะ
๕๐	สาลิยชาดก	กุมาร	หมอ
๕๑	สุวรรณกักกฏชาดก	พราหมณ์	กา
๕๒	มโนชชาดก	ราชสีห์	สุนัขจิ้งจอก
๕๓	กปิชาดก	พญาลิง	ลิงหัวดื้อ

๕๔	มหากปิชาดก	พญาลิง	ลิงบริวาร
๕๕	ปรันตปชาดก	โอรสพระเจ้าพรหมทัต	พระเจ้าพรหมทัต
๕๖	เจติยราชชาดก	กปิลปุโรหิต	พระเจ้าอุปจิรราช
๕๗	ติตติรชาดก	ดาบส	นกกระทา
๕๘	นิโครธชาดก	พระเจ้านิโครธ	สาขเสนาบดี
๕๙	กุกกุฏชาดก	ไก่	เหยี่ยว
๖๐	มาตุโปสกชาดก	ช้างเผือก	พรานป่า
๖๑	ธรรมเทวปุตตชาดก	ธรรมเทพบุตร	อธรรมเทพบุตร
๖๒	สมุททวาณิชชาดก	ช่างไม้ผู้บัณฑิต	ช่างไม้ผู้เป็นพาล
๖๓	มหาปทุมชาดก	ปทุมกุมาร	พระเจ้าพรหมทัต
๖๔	อัมพชาดก	บุตรคนจัณฑาล	มาณพ
๖๕	รุรุมิคชาดก	พญาเนื้อรุรุ	บุตรของเศรษฐี
๖๖	จันทกินนรีชาดก	กินนร	พระเจ้าพรหมทัต
๖๗	ตัจจฉสุกรชาดก	รุกขเทวดา	ชฎิลโกง
๖๘	สัตติคุมพชาดก	นกปุปผกะ	นกสัตติคุมพะ
๖๙	โสมนัสสชาดก	โสมนัสสกุมาร	ชฎิลโกง
๗๐	จัมเปยยชาดก	จัมเปยยนาคราช	หมองู
๗	ฉัททันตชาดก	พญาช้างฉัททันต์	นายพรานชื่อโสณุดร
๗๒	มหากปิชาดก	ลิง	พราหมณ์
๗๓	ปัณฑรกชาดก	พญาครุฑ	ชีเปลือย
๗๔	มโหสถชาดก	มโหสถบัณฑิต	เกวัฏฏปุโรหิต
๗๕	ภูริทัตชาดก	พระภูริทัต	นายพราน
๗๖	จันทกุมารชาดก	จันทกุมาร	กัณฑหาลปุโรหิต
๗๗	มหานารทกัสสปชาดก	มหาพรหมนารท	เสนาบดี
๗๘	เวสสันดรชาดก	พระเวสสันดร	พราหมณ์ชูชก

จากการศึกษาชาดกทั้งหมด สรุปได้ว่าพระเทวทัตบังเกิดเป็น

๑. เทพบุตร ๑ ชาดก

๒. ผีเสื้อน้ำ ๑ ชาดก

๓. มนุษย์ ๔๗ ชาดก คือเป็น พระราชา ๙ ชาดก, พระกุมาร ๑ ชาดก, ปุโรหิต ๔ ชาดก, เสนาบดี ๓ ชาดก, อำมาตย์ ๑ ชาดก, เศรษฐี ๑ ชาดก, บุตรเศรษฐี ๑ ชาดก, พราหมณ์ ๒ ชาดก, พ่อค้า ๒ ชาดก, มาณพ ๓ ชาดก, หมอ ๑ ชาดก, หมองู ๑ ชาดก, ช่างไม้ ๑ ชาดก, นายพราน ๑๐ ชาดก, คนเลี้ยงม้า ๑ ชาดก, นักเลงสุรา ๑ ชาดก , โจร ๑ ชาดก, ชฎิล ๓ ชาดก และชีเปลือย ๑ ชาดก

๔. สัตว์เดรัจฉาน ๒๙ ชาดก คือเป็น สุนัขจิ้งจอก ๗ ชาดก, นก ๕ ชาดก, ลิง ๕ ชาดก, จระเข้ ๓ ชาดก, เนื้อ ๒ ชาดก, เหยี่ยว ๒ ชาดก, กา ๒ ชาดก, ราชสีห์ ๑ ชาดก, ช้าง ๑ ชาดก และกิ้งก่า ๑ ชาดก

โดยในชาดกเหล่านี้ พระเทวทัตได้เกี่ยวข้องกับพระโพธิสัตว์ ดังนี้

๑. เป็นบิดา ๕ ชาดก คือ ตโยธรรมชาดก, มหาปิงคิลชาดก, จุลลธัมมปาลชาดก, ปรันตปชาดก และมหาปทุมชาดก

๒. เป็นบุตร ๑ ชาดก คือ ลักขณชาดก

๓. เป็นลูกศิษย์ ๓ ชาดก คือ อุปาหนชาดก, คุตติลชาดก และอัมพชาดก

๔. เป็นบริวาร ๒ ชาดก คือ สัมโมทนชาดก และมหากปิชาดก

๕. เป็นพี่น้องกัน ๑ ชาดก คือ สัตติคุมพชาดก

ส่วนชาดกที่เหลือจากนี้ พระเทวทัตไม่ได้เกี่ยวข้องกับพระโพธิสัตว์โดยตรงเลย

และในชาดกทั้ง ๗๘ ชาดกนั้น พระเทวทัตได้ผูกอาฆาตในพระโพธิสัตว์บ้าง ได้เบียดเบียนพระโพธิสัตว์ให้ได้รับความทุกข์หรือถึงแก่ความตายบ้าง เมื่อพระเทวทัตเบียดเบียนพระโพธิสัตว์แล้วได้ถูกแผ่นดินสูบบ้าง ซึ่งพอจะสรุปเป็นหัวข้อที่สำคัญได้ดังนี้

๑. พระเทวทัตได้ผูกอาฆาตในโพธิสัตว์มีทั้งหมด ๑๑ ชาดก คือ เสรีววณิชชาดก, มหาสีลวชาดก, สัจจังกิรชาดก, ทุมเมธชาดก, ธัมมัทธชชาดก, ขันติวาทิชาดก, มหากปิชาดก, ปรันตปชาดก, โสมนัสสชาดก, มโหสถชาดก และจันทกุมารชาดก

๒. พระเทวทัตได้เบียดเบียนพระโพธิสัตว์ทำให้ได้รับบาดเจ็บก็มี สิ้นชีวิตไปก็มี ไม่สามารถทำอะไรได้ก็มี ซึ่งทำด้วยตนเองบ้าง ใช้คนอื่นบ้าง ดังนี้

- เบียดเบียนพระโพธิสัตว์แต่ไม่ถึงกับสิ้นชีวิต มี ๒๓ ชาดก คือ มหาสีลวชาดก, ตโยธรรมชาดก, สีลวนาคชาดก, สัจจังกิรชาดก, ทุมเมธชาดก, โคธชาดก, สิคาลชาดก, สกุณัคฆิชาดก, ทุพภิกยมักกฏชาดก, มณิโจรชาดก, กุรุงคมิคชาดก, ธัมมัทธชชาดก, กาสาวชาดก, โรมชาดก, สุวรรณกักกฏชาดก, ปรันตปชาดก, มหาปทุมชาดก, จันทกินรีชาดก, โสมนัสชาดก, จัมเปยยชาดก, ภูริทัตชาดก, จันทกุมารชาดก และเวสสันดรชาดก

- เบียดเบียนพระโพธิสัตว์จนถึงแก่ชีวิต มี ๗ ชาดก คือ จุลลนันทิยชาดก, ขันติวาทิชาดก, จุลลธรรมปาลชาดก, มหากปิชาดก, ติตติรชาดก, ฉัททันตชาดก และมหากปิชาดก

๓. พระเทวทัตถูกแผ่นดินสูบทั้งหมด ๘ ชาดก คือ สีลวนาคชาดก, จุลลนันทิยชาดก, ขันติวาทิชาดก, จุลลธรรมปาลชาดก, เจติยราชชาดก, ธรรมเทวปุตตชาดก, มหากปิชาดก และปัณฑรกชาดก รวมกับชาติสุดท้ายที่เกิดมาร่วมกับพระพุทธองค์นับได้ ๙ ชาติ

๔. ชาดกที่มีลักษณะคล้ายกัน มีดังนี้

- พระเทวทัตได้บังเกิดเป็นจระเข้ซึ่งประสงค์จะจับพระโพธิสัตว์ซึ่งเสวยพระชาติเป็นลิง มี ๓ ชาดก คือ วานรินทชาดก, สุงสุมารชาดก และวานรชาดก

- พระเทวทัตบังเกิดเป็นสุนัขจิ้งจอก ประสงค์จะเลียนแบบพระโพธิสัตว์ซึ่งเสวยพระชาติเป็นราชสีห์ มี ๒ ชาดก คือ วิโรจนชาดก และชัมพุกชาดก

- พระเทวทัตเป็นลูกศิษย์ของพระโพธิสัตว์ และประสงค์จะยกตนทัดเทียมอาจารย์ มี ๒ ชาดก คือ อุปาหนชาดก และคุตติลชาดก

จากการศึกษา ผู้วิจัยได้พบว่า พระเทวทัตได้เกิดร่วมชาติกับพระโพธิสัตว์ใน ๗๘ ชาดกนี้ ก็มีทั้งที่ท่านได้เกิดมาเพื่อมุ่งจองเวรพระโพธิสัตว์โดยตรงก็มี และที่ไม่ได้ยุ่งเกี่ยวกันโดยตรงก็มี แต่อย่างไรก็ตาม ก็ถือได้ว่าพระเทวทัตได้เกิดมาเพื่อทำให้พระโพธิสัตว์ได้สร้างสมบารมีในด้านต่าง ๆ จนกระทั่งในชาติสุดท้ายที่พระองค์จะอุบัติมาเพื่อตรัสรู้ พระเทวทัตก็ได้เกิดมาร่วมชาติกับพระพุทธองค์อีกเพื่อมาเสริมคุณของพระพุทธองค์ให้ปรากฏชัดเจนมากขึ้น

๒.๒ **ปัจจุบันชาติ**

ผู้วิจัยได้นำเสนอชีวประวัติในอดีตชาติของพระเทวทัตและเรื่องราวที่เกี่ยวข้องแล้ว ก็จะกล่าวถึงชีวประวัติในปัจจุบันชาติของพระเทวทัตตามที่ปรากฏในคัมภีร์ต่าง ๆ ต่อไป

หลังจากที่พระเทวทัตได้ผูกอาฆาตในพระโพธิสัตว์แล้วตามจองเวรในชาติต่อ ๆ มา จนกระทั่งถึงชาติที่พระโพธิสัตว์ได้เสวยพระชาติเป็นพระเวสสันดรทรงบำเพ็ญทานบารมี ฝ่ายพระเทวทัตได้ถือกำเนิดเป็นพราหมณ์ชูชกนั้นแล้ว ในชาติสุดท้ายของพระโพธิสัตว์ พระเทวทัตก็ได้มาเกิดร่วมชาติเพื่อตามจองเวรอีก

๒.๒.๑ ชาติภูมิ

ในอรรถกถาธรรมบทกล่าวไว้ว่า พระเทวทัตเป็นพระโอรสของพระเจ้าสุปปพุทธะแห่งโกลิยวงศ์ ในพระนครเทวทหะกับพระนางอมิตา พระกนิษฐภคินีของพระเจ้าสุทโธทนะ พระพุทธบิดา มีพระกนิษฐภคินีองค์หนึ่ง คือ พระนางพิมพาหรือยโสธรา ซึ่งได้อภิเษกสมรสกับเจ้าชายสิทธัตถะ [๘๑]

ในคัมภีร์จูฬวรรค วินัยปิฎก กล่าวไว้ว่า พระสารีบุตรเรียกพระเทวทัตว่า “โคธิบุตร” [๘๒] ซึ่งแปลว่า บุตรของนางโคธี [๘๓]

---

[๘๑] ขุ.ธ.อ. (บาลี) ๕/๔๑, ขุ.ธ.อ. (ไทย) ๕/๖๒.

[๘๒] วิ.จู. (บาลี) ๗/๓๓๘/๑๒๕, วิ.จู. (ไทย) ๗/๓๓๘/๑๘๓.

[๘๓] คัมภีร์มหาวัสตุ กล่าวไว้ว่า เจ้าชายเทวทัตเป็นโอรสของพระเจ้าศุโกลทนะ (บาลีเป็น สุกโกทนะ) กับพระนางมฤคี มีพระเชษฐา ๒ องค์คือ เจ้าชายอานนท์ กับเจ้าชายอุปธาน ส่วนเจ้าหญิงยโสธรานั้น เป็นพระธิดาของพระเจ้ามหานามะซึ่งเป็นโอรสของพระเจ้าอมฤโตทนะ (บาลี เป็น อมิโตทนะ) แต่ในคัมภีร์ลลิตวิสตระกล่าวว่า เป็นพระธิดาของเจ้าทัณฑปาณิ ในคัมภีร์ทวาทศวิหรณสูตรของมหายานกล่าวไว้ว่า เจ้าชายเทวทัตเกิดเมื่อวันขึ้น ๗ ค่ำ เดือน ๔ เจ้าชายสิทธัตถะประสูติเมื่อวันขึ้น ๘ ค่ำ เดือน ๔ นับตามเดือนทางจันทรคติของจีน ซึ่งหมายความว่าเจ้าชายเทวทัตมีอายุมากกว่าเจ้าชายสิทธัตถะ ๑ วัน, อ้างใน **สารานุกรมไทย ฉบับราชบัณฑิตยสถาน เล่ม ๑๔**, (กรุงเทพมหานคร : ประยูรวงศ์ จำกัด, ๒๕๒๗–๒๕๒๘), หน้า ๘๗๘๓–๘๗๘๔.

ตามคัมภีร์ทั้งสองนี้ ส่อความให้เห็นว่า พระนางอมิตา น่าจะมีอีกนามหนึ่งว่า "โคธี" หรือมิฉะนั้น โคตรของพระเทวทัตน่าจะเป็น "โคธิโคตร"

๒.๒.๒ อุปนิสัยใจคอ กำลัง และชีวิตในเพศฆราวาส

พระเทวทัตมีอุปนิสัยกักขฬะ หยาบช้า และมีจิตใจเหี้ยมโหดไร้ความปรานี [๘๔] อกตัญญูไม่รู้จักคุณคนอื่น [๘๕] ทะเยอทะยาน มักใหญ่ใฝ่สูง พร้อมทั้งมีความอิจฉาริษยา และอาฆาตมาดร้าย [๘๖] เป็นคนพาลสันดานหนา [๘๗] เกิดมาเพื่อเป็นผู้ล้างผลาญกับพระพุทธองค์โดยแท้ [๘๘]

แต่ถ้าว่ากันโดยจริงแล้ว พระเทวทัตเป็นนักปฏิวัติที่ยอดเยี่ยมผู้หนึ่ง ซึ่งมีวาทะปฏิวาทะและนโยบายเฉียบแหลมมาก เป็นผู้สามารถในทางใช้วาทะปฏิภาณให้พระภิกษุสงฆ์กลุ่มใหญ่ไม่ต่ำกว่า ๕๐๐ รูปซึ่งมาประชุมเฉพาะพระพักตร์พระพุทธเจ้าเห็นด้วยกับตน และยอมรับนับถือท่านเป็นศาสดา [๘๙]

ในสารัตถปกาสินี อรรถกถาสังยุตตนิกายกล่าวว่า พระเทวทัตมีกำลังมากเท่ากับช้าง ๕ เชือก [๙๐]

---

[๘๔] เทวทตฺโต กกฺขโส ผรุโส สาหสิโก สตฺเตสุ กรุณามตฺตมฺปิสฺส นตฺถิ - ขุ.ชา.อ. (บาลี) ๓๘/๓๘๙, ขุ.ชา.อ. (ไทย) ๕๘/๗๕๘.

[๘๕] เทวทตฺโต อิทาเนว อกตญฺญู มิตฺตทุพฺภิ - ขุ.ชา.อ. (บาลี) ๓๗/๖๙, ขุ.ชา.อ. (ไทย) ๕๗/๑๓๙.

[๘๖] เทวทตฺโต มม วณฺเณ ภญฺญมาเน อุสฺสุยฺยํ กโรติ - ขุ.ชา.อ. (บาลี) ๓๖/๒๗๒, ขุ.ชา.อ. (ไทย) ๕๖/๔๖๙.

[๘๗] สมัคร บุราวาศ, **ปรีชาญาณของสิทธัตถะ**, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ศยาม บริษัท เคล็ดไทย จำกัด, ๒๕๓๗), หน้า ๑๐๘.

[๘๘] เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๘–๒๙.

[๘๙] เสรี เปรมฤทัย, **ธรรมนิยายเรื่อง พระเทวทัตต์**, (กรุงเทพมหานคร, ร.พ.อักษรบริการ, ๒๔๙๘), คำนำหน้า ค-ฆ.

[๙๐] มหาถามวา กิเรส (เทวทตฺโต) ปญฺจนฺนํ หตฺถีนํ พลํ ธาเรติ - สํ.ส.อ. (บาลี) ๑๑/๗๖, สํ.ส.อ. (ไทย) ๒๔/๒๒๔.

ชีวิตในเพศฆราวาสของท่านนั้น ในคัมภีร์ของเถรวาท เว้นจากตอนออกบวชซึ่งจะได้กล่าวต่อไปแล้ว นอกนั้นมิได้กล่าวถึงไว้ [๙๑]

๒.๒.๓ การออกบวช

คัมภีร์จูฬวรรค วินัยปิฎก และอรรถกถาธรรมบทกล่าวไว้ว่า เมื่อคราวทำมงคลพิธีขนานพระนามเจ้าชายสิทธัตถะ เหล่าพระประยูรญาติได้ให้สัญญาไว้ว่า ไม่ว่าเจ้าชายองค์นี้จะเป็นพระราชาหรือพระพุทธเจ้าก็ตาม ก็จะให้โอรสของตนติดตามแวดล้อมเป็นบริวาร ดังนั้น ในภายหลังเมื่อเจ้าชายสิทธัตถะได้เสด็จออกมหาภิเนษกรมณ์ จนบรรลุพระ

---

[๙๑] คัมภีร์สายสันสกฤตกล่าวว่า เมื่อท่านเจริญวัยพอสมควรแล้ว พระบิดาส่งไปศึกษาศิลปวิทยาในสำนักครูวิศวามิตร เช่นเดียวกับเจ้าชายศากยะอื่น ๆ มีเจ้าชายสิทธัตถะเป็นต้น วิชาที่ศึกษามีวิชายุทธศาสตร์ เช่นวิธีขี่ม้า การยิงศร มวยปล้ำ และกลวิธีการรบแบบอื่น ๆ วิชาคณิตศาสตร์ และวิชาอักษรศาสตร์ เป็นต้น ปรากฏว่าท่านมีความชำนาญในวิชายิงศรเป็นพิเศษ - อ้างใน **สารานุกรมไทย ฉบับราชบัณฑิตยสถาน**, หน้า ๘๗๘๔.

เซอร์ เอดวิน อาร์โนลด์ กล่าวไว้ว่า เจ้าชายเทวทัตได้ยิงหงส์จนตกลงมา เจ้าชายสิทธัตถะได้ทรงเก็บหงส์นั้นไปรักษา เมื่อเจ้าชายเทวทัตไปทวงคืนโดยกล่าวว่า หงส์สมควรจะเป็นของของตน เพราะตนยิงมันตกลงมา แต่เจ้าชายสิทธัตถะไม่ให้โดยกล่าวว่า หงส์ต้องเป็นของพระองค์เพราะพระองค์ทรงรักษาให้มันหายจากอาการบาดเจ็บ เมื่อตกลงกันไม่ได้ จึงไปถามฤษีท่านหนึ่ง ได้รับคำตอบว่า ผู้ช่วยชีวิตย่อมมีสิทธิ์เป็นเจ้าของสิ่งมีชีวิตนั้นมากกว่าผู้ที่พยายามฆ่าสิ่งมีชีวิตนั้น ผู้พิฆาตเป็นผู้ทำความมลทินและความล้างผลาญ ส่วนผู้ปกป้องกันนั้นเป็นผู้ผดุงความช่วยเหลือ จงให้หงส์แก่ผู้ที่ช่วยหงส์นั้นเถิด แล้วตัดสินให้เจ้าชายสิทธัตถะเป็นผู้ชนะ

และในสมัยที่เมื่อเจ้าชายสิทธัตถะจะหมั้นกับเจ้าหญิงพิมพา (ศรียโสธรา) พระเจ้าสุปปพุทธะจัดให้มีการประลองการแข่งขันกัน โดยมีข้อแม้ว่า ผู้ที่มีสิทธิ์หมั้นกับเจ้าหญิงได้ ต้องมีความสามารถในเชิงธนู เชิงดาบและขี่ม้าดีกว่าเจ้าชายทั้งหมด เจ้าชายเทวทัตก็ได้เข้าร่วมการแข่งขันด้วย แต่ก็แพ้เจ้าชายสิทธัตถะอย่างสิ้นเชิง - **ประทีปแห่งทวีปเอเชีย**, (กรุงเทพมหานคร : มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๔๐), หน้า ๑๔–๑๖ และ ๒๓–๔๖.

คัมภีร์มหาวัสตุกล่าวไว้ว่า เมื่อเจ้าชายสิทธัตถะเสด็จออกทรงผนวชแล้ว เจ้าชายเทวทัตได้ทรงขอให้พระนางยโสธราเป็นพระมเหสีของท่าน แต่ได้รับการปฏิเสธอย่างสิ้นเชิง - อ้างใน **สารานุกรมไทย ฉบับราชบัณฑิตยสถาน**, หน้า ๘๗๘๕.

อรหันตสัมมาสัมโพธิญาณแล้ว เสด็จนิวัติพระนครกบิลพัสดุ์ครั้งแรก พระประยูรญาติได้ให้โอรสของตนออกบวชตามเสด็จ แต่เห็นเจ้าชาย ๖ องค์คือ พระภัททิยราช เจ้าชายอนุรุทธะ เจ้าชายอานนท์ เจ้าชายภคุ เจ้าชายกิมพิละ และเจ้าชายเทวทัตมิได้ออกบวช จึงกล่าวตำหนิว่า เจ้าชายทั้ง ๖ องค์นี้ คงไม่ใช่พระญาติของพระพุทธองค์กระมัง จึงไม่ออกบวช เมื่อเป็นเช่นนี้ เจ้าชายทั้ง ๖ พร้อมทั้งนายภูษามาลาชื่อ อุบาลีเป็น ๗ จึงตกลงใจกันออกบวช โดยได้พากันเสด็จไปที่อนุปิยอัมพวัน เขตมลรัฐ ซึ่งพระพุทธองค์เสด็จประทับอยู่ในขณะนั้น เมื่อไปถึงอนุปิยอัมพวันแล้ว เจ้าชายทั้ง ๖ ก็ได้พร้อมใจกันกราบทูลพระพุทธองค์ทรงบรรพชาให้กับอุบาลีก่อน โดยให้เหตุผลว่า พวกตนเป็นเจ้าชายเชื้อสายศากยะมีมานะจัด นายอุบาลีนี้ก็รับใช้พวกตนมาช้านาน ขอให้พระพุทธองค์ได้โปรดบวชให้นายอุบาลีนี้ก่อนเถิด เพื่อให้พวกตนจักได้ไหว้เขาได้ ด้วยวิธีการดังนี้ จะช่วยให้พวกตนลดความถือตัวลงได้ พระพุทธองค์ก็ทรงทำตามที่เจ้าชายเหล่านั้นทูลขอ ทรงประทานการบรรพชาให้แก่อุบาลีก่อนแล้ว จึงทรงประทานการบรรพชาให้แก่เจ้าชายทั้ง ๖ องค์ในภายหลัง [๙๒] หลังจากที่ทั้งหมดได้บรรพชาอุปสมบทแล้ว ในระหว่างภายในพรรษานั้นเอง พระภัททิยะได้เป็นพระ

---

[๙๒] คัมภีร์มหาวัสตุกล่าวว่า พระเจ้าสุทโธทนะรับสั่งให้ประชุมพระประยูรญาติผู้ใหญ่แล้วตรัสว่า เมื่อเจ้าชายสิทธัตถะออกผนวชและได้ตรัสรู้เป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้าแล้วควรจะมีกษัตริย์ออกบวชเป็นบริวาร แล้วเสนอให้ตระกูลที่มีโอรสตั้งแต่ ๒ องค์ขึ้นไป ให้จับสลากกันเพื่อคัดเลือกให้ออกบวชองค์หนึ่ง พระเจ้าศุโกลทนะมีโอรส ๓ องค์ คือเจ้าชายอานนท์ เจ้าชายอุปธาน และเจ้าชายเทวทัต ผลจากการจับสลาก ปรากฏว่าเจ้าชายเทวทัตต้องออกบวช เจ้าชายอานนท์ก็ประสงค์จะออกบวชในคราวนั้นด้วย แต่พระมารดาไม่อนุญาต ท่านจึงหนีไปอยู่ที่รัฐวิเทหะ และได้ออกบวชในกาลต่อมา

ในคราวนั้น มีเจ้าชายศากยะออกบวชพร้อมกันทั้งหมด ๕๐๐ องค์ โดยมีนายภูษามาลาชื่ออุบาลีติดตามไปบวชด้วย เมื่อเจ้าชายทั้งหมดออกจากพระนครด้วยขบวนแห่อันยิ่งใหญ่ด้วยการทรงพาหนะต่าง ๆ มี ช้าง ม้า รถเป็นต้น เจ้าชายเทวทัตทรงช้างซึ่งประดับตกแต่อย่างวิจิตรงดงาม เมื่อไปถึงประตูพระนคร ยอดมงกุฎกระทบกับซุ้มประตูทำให้หักตกลงมา ประชาชนที่เห็นเหตุการณ์พากันหัวเราะ และพวกโหรทำนายเหตุการณ์นั้นว่า เจ้าชายเทวทัตจะไม่ได้รับผลสำเร็จสมตามวัตถุประสงค์ที่ตั้งใจเป็นแน่แท้

เมื่อเจ้าชายเหล่านั้นทูลขอบรรพชาอุปสมบทต่อพระพุทธองค์แล้ว พระองค์ตรัสอนุญาตด้วยวิธีเอหิภิกขุอุปสัมปทา คือตรัสกับเจ้าชายองค์อื่น ๆ เพียงว่า “จงเป็นภิกษุมาเถิดเท่านั้น” แต่ตรัสกับเจ้าชายเทวทัตว่า “ศากยกุมาร จงเป็นภิกษุมาเถิด จงประพฤติพรหมจรรย์ ภายใต้การนำของตถาคตเถิด”, อ้างใน **สารานุกรมไทย ฉบับราชบัณฑิตยสถาน**, หน้า๘๗๘๖–๘๗๘๗.

อรหันต์เตวิชโช [๙๓] พระอนุรุทธะได้ทิพยจักษุ ต่อมาได้ฟังมหาปุริสวิตักกสูตรจึงได้สำเร็จเป็นพระอรหันต์ พระอานนท์ได้เป็นพระโสดาบัน พระภคุและพระกิมพิละได้เจริญวิปัสสนากรรมฐานแล้วได้สำเร็จเป็นพระอรหันต์ ส่วนพระเทวทัตได้บรรลุฌาน ๔ และมีฤทธิ์ขั้นปุถุชนอันเป็นโลกิยะ [๙๔]

๒.๒.๔ คุณที่พระเทวทัตได้จากการบวช

ฤทธิ์มีทั้งหมด ๑๐ อย่าง ดังนี้ คือ

๑. อธิฏฺฐานาอิทฺธิ	ฤทธิ์อธิษฐาน
๒. วิกุพฺพนาอิทฺธิ	ฤทธิ์บิดเบือน
๓. มโนมยาอิทฺธิ	ฤทธิ์มโนมัย
๔. ญาณวิปฺผาราอิทฺธิ	ฤทธิ์ญาณปกแผ่
๕. สมาธิวิปฺผาราอิทฺธิ	ฤทธิ์สมาธิปกแผ่
๖. อริยอิทฺธิ	ฤทธิ์ของพระอริยะ
๗. กมฺมวิปากชาอิทฺธิ	ฤทธิ์เกิดด้วยวิบากกรรม
๘. ปุญฺญวโต อิทฺธิ	ฤทธิ์ของผู้มีบุญ
๙. วิชฺชามยาอิทฺธิ	ฤทธิ์สำเร็จด้วยวิทยา

๑๐. ตตฺถ ตตฺถ สมฺมาปโยคปปจฺจยา อิชฺฌนฏฺเฐน อิทฺธิ ฤทธิ์โดยความหมายว่าสำเร็จเพราะความประกอบชอบในกิจนั้น ๆ เป็นปัจจัย [๙๕]

สำหรับพระเทวทัต หลังจากที่ท่านเข้ามาบวชแล้ว ในช่วงแรกได้ตั้งใจประพฤติปฏิบัติธรรมของพระพุทธองค์เป็นอย่างดี ทำให้ท่านได้บรรลุฌานและมีฤทธิ์มาก ซึ่งจัดอยู่

---

[๙๓] วิชชา ๓ คือ ๑. ปุพเพนิวาสานุสสติญาณ ความรู้ที่ให้ระลึกชาติได้ ๒. จุตูปปาตญาณ ความรู้จุติและอุบัติของสัตว์ทั้งหลาย ๓. อาสวักขยญาณ ความรู้ที่ทำอาสวะให้สิ้น, อ้างใน พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), **พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์**, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๐), หน้า ๒๗๒.

[๙๔] ดูรายละเอียดใน วิ.จู. (บาลี) ๗/๓๓๐–๓๓๑/๑๑๒–๑๑๖, วิ.จู (ไทย) ๗/๓๓๐–๓๓๑/๑๒๘–๑๓๒, ขุ.ธ.อ. (บาลี) ๑/๑๒๕–๑๒๘, ขุ.ธ.อ. (ไทย) /๑๗๙–๑๘๖.

[๙๕] ขุ.ป. (บาลี) ๓๑/๔๔/๓๘๘, ๓๑/๙/๔๑๗, ขุ.ป. (ไทย) ๓๑/๔๔/๓๙๑, ๓๑/๙/๕๖๒, วิสุทฺธิ. (บาลี) ๒/๒๐๗, วิสุทฺธิ. (ไทย) ๒/๙๙–๑๐๐.

ในจำพวกวิกุพพนาฤทธิ์ คือฤทธิ์บิดเบือน สามารถที่จะเปลี่ยนตนให้เป็นรูปต่าง ๆ ได้ แต่ก็เป็นคุณที่เสื่อมได้ เพราะเป็นคุณของปุถุชน [๙๖]

๒.๒.๕ ยุยงพระเจ้าอชาตศัตรูให้หลงเชื่อ

ในกาลต่อมา พระเทวทัตได้ตามเสด็จพระพุทธองค์ไปยังกรุงโกสัมพี พร้อมกับพระอสีติมหาสาวก มีพระสารีบุตรและพระมหาโมคคัลลานะเป็นต้น ปรากฏว่าประชาชนชาวเมืองพากันนำภัตตาหาร ผ้า และเภสัชไปถวายพระพุทธองค์และพระอสีติมหาสาวกเป็นอันมาก ประชาชนรู้จักพระเถระรูปใดก็เที่ยวถามหาพระเถระรูปนั้น แต่ไม่มีใครถามหาพระเทวทัตเลย ทำให้ท่านเกิดความน้อยใจยิ่งนัก เกิดความคิดว่า พระเถระรูปอื่นเป็นกษัตริย์ออกบวช ตนก็เป็นกษัตริย์ออกบวช ทำไมหนอ จึงไม่มีใครรู้จักตนบ้าง ตนจะหาบุคคลใดให้มาเลื่อมใสเป็นผู้อุปัฏฐาก ถวายลาภและสักการะให้ตนดังเช่นพระเถระรูปอื่นบ้างหนอ ท่านนึกถึงพระเจ้าพิมพิสาร แต่รู้ว่าคงไม่สำเร็จ เพราะพระเจ้าพิมพิสารเป็นพระโสดาบันแล้ว จึงนึกไปถึงอชาตศัตรูกุมารซึ่งเป็นพระโอรสของพระเจ้าพิมพิสาร เห็นว่าคงจะสำเร็จได้ เพราะพระกุมารยังทรงพระเยาว์อยู่ ยังไม่รู้จักพระพุทธศาสนา จึงได้ออกจากกรุงโกสัมพีไปยังกรุงราชคฤห์ เมื่อไปถึงก็ได้ไปหาอชาตศัตรูกุมาร โดยการเนรมิตตนเป็นกุมารน้อย ให้งูพิษพันที่มือทั้ง ๒ ข้าง ๆ ละ ๒ ตัว พันที่เท้า ๒ ข้าง ๆ ละ ๒ ตัว พันที่คอ ๑ ตัว ทำเป็นเทริดสวมศีรษะ ๑ ตัว และทำเป็นสร้อยสังวาลเฉวียงบ่าอีก ๑ ตัว แล้วเหาะไปปรากฏตัวบนพระเพลาของอชาตศัตรูกุมาร เมื่อเห็นพระกุมารตกพระทัยกลัวยิ่งนัก จึงกล่าวปลอบว่า ตนเป็นพระภิกษุ อย่ากลัวเลย แล้วคลายฤทธิ์กลับเป็นพระภิกษุตามเดิม พระกุมารทรงเลื่อมใสในอิทธิฤทธิ์นั้นมาก ถึงกับทรงปวารณาพระองค์เป็นผู้อุปถัมภ์พระเทวทัต และทรงให้สร้างวิหารถวายที่ตำบลคยาสีสะ พระองค์เองได้เสด็จไปหาทั้งเวลาเช้าและเย็นด้วยราชรถ ๕๐๐ คัน นำภัตตาหารไปถวายวันละ ๕๐๐ สำรับเป็นประจำ พระเทวทัตจึงเป็นผู้มีลาภสักการะมากสมตามความปรารถนา เมื่อมีลาภสักการะและได้รับคำสรรเสริญมาก ท่านก็เหลิงจนลืมตัวและเกิดความปรารถนาจะปกครองสงฆ์แทนพระพุทธองค์ พร้อมกับเกิดความคิดนี้ ฤทธิ์ของท่านก็เสื่อมหายไปในทันที

---

[๙๖] ดูรายละเอียดใน ขุ.ป. (บาลี) ๓๑/๑๓/๔๒๒, ขุ.ป. (ไทย) ๓๑/๑๓/๕๖๖.

ขณะนั้น พระพุทธองค์ประทับอยู่ที่กรุงโกสัมพี เมื่อทรงทราบเรื่องนี้จากพระมหาโมคคัลลานะ จึงตรัสว่า การกระทำของพระเทวทัต จักปรากฏผลออกมาเอง แล้วตรัสเทศนาเรื่องศาสดา ๕ จำพวกให้ฟัง เมื่อพระองค์เสด็จไปที่พระเวฬุวันมหาวิหาร กรุงราชคฤห์ เหล่าภิกษุกราบทูลเรื่องอชาตศัตรูกุมารบำรุงพระเทวทัตให้ทรงทราบ จึงตรัสกับภิกษุทั้งหลายว่า ในกาลภายหน้า พระเทวทัตนั้นจักเสื่อมจากลาภสักการะและจักเสื่อมจากกุศลธรรมทั้งหลาย แล้วแสดงพระธรรมเทศนาให้แก่ภิกษุทั้งหลายฟัง [๙๗]

๒.๒.๖ กราบทูลขอปกครองสงฆ์

ต่อมา พระเทวทัตเข้าไปเฝ้าพระพุทธองค์ขณะที่ประทับอยู่ท่ามกลางพุทธบริษัท ซึ่งพระเจ้าพิมพิสารประทับอยู่ด้วย เมื่อได้โอกาสจึงกราบทูลขอปกครองสงฆ์แทนพระพุทธองค์ถึง ๓ ครั้ง โดยอ้างว่า พระพุทธองค์ทรงชราภาพมากแล้ว สมควรพักผ่อนพระอิริยาบถให้สุขสบาย พระพุทธองค์ไม่ทรงอนุญาต พระเทวทัตโกรธจัด จึงผูกอาฆาตในพระพุทธเจ้าเป็นครั้งแรก และได้ลุกออกไปทันที เมื่อพระเทวทัตจากไปแล้ว พระพุทธองค์ได้ตรัสให้สงฆ์ทำปกาสนียกรรมแก่พระเทวทัต โดยรับสั่งให้พระสารีบุตรเป็นตัวแทนสงฆ์ไปประกาศในกรุงราชคฤห์ตามความเป็นจริงว่า แต่ก่อนพระเทวทัตเป็นอย่างหนึ่ง เดี๋ยวนี้กลับเป็นอีกอย่างหนึ่ง พระเทวทัตทำอย่างใด พูดอย่างใด ไม่พึงเห็นว่า พระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์เป็นอย่างนั้น พึงเห็นเป็นเรื่องเฉพาะตัวพระเทวทัตเท่านั้น

พระเทวทัตคิดว่า ตนถูกพระพุทธองค์ทอดทิ้งแล้วเป็นแน่ จึงวางแผนจะสร้างความพินาศให้แก่พระพุทธองค์ จึงเข้าไปหาอชาตศัตรูกุมาร ยุยงให้พระกุมารปลงพระชนม์พระบิดาแล้วขึ้นครองราชย์เสียเอง ส่วนตนเองก็จะปลงพระชนม์พระพุทธองค์แล้วเป็นพระพุทธเจ้าแทน อชาตศัตรูกุมารซึ่งยังทรงพระเยาว์อยู่มิได้ไตร่ตรองเลยก็หลงเชื่อ ได้ทำการปลงพระชนม์พระเจ้าพิมพิสารแล้วขึ้นครองราชย์แทน [๙๘]

---

[๙๗] ดูรายละเอียดใน วิ.จู. (บาลี) ๗/๓๓๓–๓๓๕/๑๑๗–๑๒๓, วิ.จู. (ไทย) ๗/๓๓๓–๓๓๕/๑๓๔–๑๔๐, ขุ.ธ.อ. (บาลี) ๑/๑๒๙–๑๓๐, ขุ.ธ.อ. (ไทย) ๑/๑๘๖–๑๘๗.

[๙๘] ดูรายละเอียดใน วิ.จู. (บาลี) ๗/๓๓๖–๓๓๙/๑๒๓–๑๒๘, วิ.จู. (ไทย) ๗/๓๓๖–๓๓๙/๑๔๑–๑๔๕, ขุ.ธ.อ. (บาลี) ๑/๑๒๙–๑๓๐, ขุ.ธ.อ. (ไทย) ๑/๑๘๗–๑๘๘.

๒.๒.๗ พยายามเพื่อปลงพระชนม์พระพุทธองค์

หลังจากที่พระเจ้าอชาตศัตรูขึ้นครองราชย์แล้ว พระเทวทัตก็ถวายพระพรว่า มโนรถของพระองค์สำเร็จแล้ว แต่ของตนยังไม่สำเร็จ จึงขอนายขมังธนูจำนวน ๓๑ คน เพื่อให้ไปซุ่มยิงพระพุทธองค์ด้วยลูกศรอาบยาพิษให้สิ้นพระชนม์ แต่แผนการนี้ไม่สำเร็จ เพราะนายขมังธนูทั้งหมดไม่สามารถยิงพระพุทธองค์ได้ด้วยพุทธานุภาพ และได้ฟังธรรมจนสำเร็จเป็นพระโสดาบันทุกคน แล้วได้บรรพชาอุปสมบทบรรลุพระอรหัตทั้งหมด [๙๙]

ต่อมา พระเทวทัตได้ขึ้นไปบนภูเขาคิชฌกูฏ พอเห็นพระพุทธองค์เสด็จจาริกมาถึงที่เชิงภูเขา ก็กลิ้งศิลาก้อนใหญ่ให้ตกลงมาประสงค์จะให้ทับ ชะง่อนหินก็รับเอาศิลาที่ตกลงไปนั้นไว้ได้ แต่สะเก็ดศิลาชิ้นหนึ่งที่กะเทาะจากศิลาก้อนนั้นกระเด็นไปกระทบพระบาทของพระพุทธองค์เข้า ทำให้พระโลหิตห้อขึ้น พระพุทธองค์ทรงแหงนพระพักตร์ขึ้นตรัสกับพระเทวทัตว่า เธอสั่งสมบาปไว้มานักที่คิดประทุษร้ายคิดปลงพระชนม์ ให้พระบาทของพระตถาคตห้อพระโลหิตขึ้น แล้วตรัสกับภิกษุทั้งหลายที่ติดตามว่า การทำพระวรกายของพระพุทธเจ้าให้ห้อพระโลหิตขึ้นนี้จัดเป็นอนันตริยกรรม คือบาปอันหนักยิ่ง หลังจากนั้นพระองค์ก็ทรงให้เหล่าภิกษุนำพระองค์ไปที่ชีวกัมพวนาราม หมอชีวกได้ทำการผ่าพระบาทของพระองค์ด้วยศาสตรา เอาเลือดและเนื้อร้ายออก แล้วรักษาแผลให้พระองค์จนหาย [๑๐๐]

เมื่อไม่สามารถปลงพระชนม์พระพุทธองค์ได้ พระเทวทัตจึงคิดหาวิธีอื่น เมื่อทราบว่าช้างนาฬาคีรีซึ่งเป็นช้างทรงของพระเจ้าอชาตศัตรูกำลังตกมัน ดุร้ายมาก ท่านจึงเข้าไปหาควาญช้างพูดเกลี้ยกล่อมให้ปล่อยช้างนาฬาคีรี ขณะที่พระพุทธองค์พร้อมด้วยภิกษุสงฆ์เสด็จออกบิณฑบาตในตอนเช้าตรู่ พระเทวทัตก็สั่งให้ควาญช้างมอมเหล้าพญาช้างถึง ๑๖ หม้อ แล้วปล่อยออกจากโรงช้าง พระอานนท์เห็นเหตุการณ์นั้น จึงได้เอาตัวเข้าไปขวางช้างไว้ไม่ให้เข้าถึงพระพุทธองค์ พระองค์ตรัสบอกให้อานนท์หลีกไปแล้วปราบพญาช้างให้

---

[๙๙] ดูรายละเอียดใน วิ.จู. (บาลี) ๗/๓๔๐/๑๒๘–๑๓๑, วิ.จู. (ไทย) ๗/๓๔๐/๑๔๗–๑๕๐, ขุ.ชา.อ. (บาลี) ๔๔/๘๖–๘๘, ขุ.ชา.อ. (ไทย) ๖๔/๑๔๙–๑๕๒, ขุ.ธ.อ. (บาลี) ๑/๑๓๐, ขุ.ธ.อ. (ไทย) ๑/๑๘๘.

[๑๐๐] ดูรายละเอียดใน วิ.จู. (บาลี) ๗/๓๔๑/๑๓๑–๑๓๓, วิ.จู. (ไทย) ๗/๓๔๑/๑๕๐–๑๕๓, ขุ.ชา.อ. (บาลี) ๔๒/๑๙๙, ขุ.ชา.อ. (ไทย) ๖๒/๓๓๖, ขุ.ธ.อ. (บาลี) ๑/๑๓๐, ขุ.ธ.อ. (ไทย) ๑/๑๘๘, ขุ.ธ.อ. (บาลี) ๔/๕๓–๕๕, ขุ.ธ.อ. (ไทย) ๔/๘๑–๘๕.

หายเมามันและเมาเหล้าได้ด้วยเมตตาจิต เมื่อชาวเมืองผู้ประสบเหตุการณ์ต่างพากันแซ่ซ้องสาธุการ และเลื่อมใสในพุทธานุภาพนั้น ในขณะเดียวกัน ก็กล่าวโจษขานกันว่า เรื่องนี้พระเทวทัตเป็นผู้บงการ และวิพากษ์วิจารณ์กันต่อไปถึงการที่ราชบุรุษไปยิงพระพุทธองค์และการกลิ้งหินทำโลหิตุปบาทด้วย และยังได้โจษขานว่า แม้การสิ้นพระชนม์ของพระเจ้าพิมพิสารก็เพราะเนื่องมาจากพระเทวทัตนี้เอง เรื่องนี้ได้แพร่สะพัดไปอย่างรวดเร็ว เหล่าประชาชนทั่วทั้งพระนครต่างพากันตำหนิพระเจ้าอชาตศัตรูที่ยังทรงอุปัฏฐากพระเทวทัตอยู่ พระองค์จึงทรงงดการบำรุงท่านตั้งแต่บัดนั้น และชาวกรุงราชคฤห์ก็ไม่ยอมใส่บาตรให้แก่พระเทวทัตด้วย [๑๐๑]

ภิกษุบางพวกที่คุ้นเคยกับพระเทวทัตได้เข้าไปพบและพูดจาตักเตือนว่า พระพุทธองค์ทรงมีอุปการะแก่พระเทวทัตเป็นอย่างยิ่ง พระเทวทัตได้บวชเรียนพระธรรมวินัย และได้สำเร็จฌาน ๔ ก็เพราะอาศัยพระองค์ พระเทวทัตกล่าวตอบว่า พระพุทธองค์หาได้มีอุปการะแก่ท่านสักเท่าปลายหญ้าไม่ ท่านบวชเอง เรียนพระธรรมวินัยเอง และปฏิบัติธรรมจนได้สำเร็จฌานเอง พระภิกษุเหล่านั้น จึงไปกราบทูลพระพุทธองค์ว่า พระเทวทัตเป็นคนอกตัญญู พระพุทธองค์ตรัสว่า แม้ในอดีตพระเทวทัตก็เคยเป็นคนอกตัญญู จึงได้ตรัสเทศนาชาดกหลายเรื่อง มีคุตติลชาดก เป็นต้น [๑๐๒]

๒.๒.๘ ทูลขอวัตถุ ๕ ประการและทำสังฆเภท

เมื่อเสื่อมลาภสักการะแล้ว พระเทวทัตพร้อมกับบริวาร ซึ่งมีพระโกกาลิกะ พระกตโมรกติสสกะ พระขัณฑเทวีบุตร และพระสมุททัตตะ ต่างก็เที่ยวขออาหารตามบ้านเรือนต่าง ๆ โดยกล่าวอวดอุตริมนุสสธรรมที่ไม่มีในตนของกันและกัน แต่ถึงกระนั้นประชาชนก็ไม่เลื่อมใส ท่านจึงคบคิดกับคณะเพื่อทำสังฆเภท

วันหนึ่ง พระเทวทัตพร้อมกับบริวารเข้าไปเฝ้าพระพุทธองค์ผู้ประทับอยู่ในท่ามกลางพุทธบริษัท ทูลขอให้ทรงบัญญัติวัตถุ ๕ ประการ คือ ให้ถือการอยู่ป่า ถือการ

---

[๑๐๑] ดูรายละเอียดใน วิ.จู. (บาลี) ๗/๓๔๒/๑๓๔–๑๓๖, วิ.จู. (ไทย) ๗/๓๔๒/๑๕๓–๑๕๖, ขุ.ชา.อ. (บาลี) ๔๒/๑๙๙–๒๐๔, ขุ.ชา.อ. (ไทย) ๖๒/๓๓๗–๓๔๓, ขุ.ธ.อ. (บาลี) ๑/๑๓๐–๑๓๑, ขุ.ธ.อ. (ไทย) ๑/๑๘๘–๑๙๐.

[๑๐๒] ดูรายละเอียดใน ขุ.ชา.อ. (บาลี) ๓๗/๒๔๙–๒๕๐, ขุ.ชา.อ. (ไทย) ๕๗/๔๘๔–๔๘๕.

บิณฑบาต ถือผ้าบังสกุล ถือการอยู่ตามโคนไม้ และถือมังสวิรัติเป็นวัตรตลอดชีวิต ผู้ใดไม่ปฏิบัติตาม ผู้นั้นมีโทษ ทั้งนี้ เพื่อส่งเสริมให้พระมีความมักน้อย สันโดษตามจุดมุ่งหมายของพระพุทธศาสนา แต่พระองค์ไม่ทรงอนุญาต ท่านจึงพาคณะเที่ยวประกาศในกรุงราชคฤห์ว่า วัตถุ ๕ ประการเป็นของดี และตนหวังดีต่อพระพุทธศาสนา จึงทูลขอ แต่พระสมณโคดมไม่ทรงอนุญาต ส่วนพวกของตนมักน้อยสันโดษ จึงถือปฏิบัติอย่างเคร่งครัด ทำให้มีประชาชนหลงเชื่อเป็นจำนวนไม่น้อย เมื่อพระพุทธองค์ทรงทราบจึงรับสั่งให้พระเทวทัตเข้าเฝ้า และตรัสเตือนไม่ให้พยายามทำลายสงฆ์ อันเป็นบาปหนัก ตกนรกตลอดกัป แต่ท่านไม่ยอมเชื่อ [๑๐๓]

เช้าวันหนึ่ง พระเทวทัตพบพระอานนท์ขณะบิณฑบาต จึงสั่งให้มากราบทูลพระพุทธองค์ว่า นับตั้งแต่วันนี้ไป ท่านจะทำอุโบสถสังฆกรรม แยกจากพระพุทธองค์ แยกจากภิกษุสงฆ์ [๑๐๔] ครั้นถึงวันอุโบสถ พระเทวทัตสามารถชักชวนพระบวชใหม่ชาววัชชี ๕๐๐ รูป ให้เข้าร่วมเป็นฝักฝ่ายของตน ให้จับสลากแล้วทำลายสงฆ์ และพาไปอยู่ที่วิหารคยาสีสะ กล่าวสอนลัทธิของตนว่า สิ่งที่พระสมณโคดมทำ ไม่ใช่ธรรม สิ่งที่ตนทำเท่านั้น คือธรรม [๑๐๕]

เนื่องจากพระ ๕๐๐ รูปนั้นเป็นสานุศิษย์ของพระสารีบุตร พระพุทธองค์จึงตรัสสั่งให้พระสารีบุตรกับพระมหาโมคคัลลานะติดตามไปนำกลับมา พระเถระทั้งสองจึงไปนำพระเหล่านั้นกลับมาได้สำเร็จ

หลังจากที่พระสารีบุตรและพระมหาโมคคัลลานะพาภิกษุเหล่านั้นกลับไปแล้ว พระโกกาลิกะได้เข้าไปปลุกพระเทวทัตผู้นอนหลับอยู่ แล้วกล่าวว่า ตนเตือนไม่ให้ไว้ใจพระอัครสาวกแล้วยังไม่เชื่อ จนท่านทั้งสองพาพระกลับไปหมดแล้ว ว่าแล้วก็กระแทกเข่าเข้าที่อกของท่าน เลือดสด ๆ ไหลออกทางปากพระเทวทัต ท่านจึงล้มป่วยลงแต่นั้นมา [๑๐๖]

---

[๑๐๓] ดูรายละเอียดใน วิ.จู. (บาลี) ๗/๓๔๓/๑๓๖–๑๓๙, วิ.จู. (ไทย) ๗/๓๔๓/๑๕๖–๑๕๙, ขุ.ชา.อ. (บาลี) ๓๘/๑๘๑, ขุ.ชา.อ. (ไทย) ๕๘/๓๓๘, ขุ.ธ.อ. (บาลี) ๑/๑๓๒, ขุ.ธ.อ. (ไทย) ๑/๑๙๐–๑๙๑.

[๑๐๔] อชฺชตคฺเคทานาหํ อาวุโส อานนฺท อญฺญตฺรว ภควตา อญฺญตฺรว ภิกฺขุสํฆา อุโปสถํ กริสฺสามิ สํฆกมฺมํ กริสฺสามิ.

[๑๐๕] ดูรายละเอียดใน วิ.จู. (บาลี) ๗/๓๔๓–๓๔๔/๑๓๙–๑๔๑, วิ.จู. (ไทย) ๗/๓๔๓–๓๔๔/๑๖๐–๑๖๑, ขุ.ธ.อ. (บาลี) ๑/๑๓๒, ธ.อ. (ไทย) ๑/๑๙๐–๑๙๑.

[๑๐๖] ดูรายละเอียดใน วิ.จู. (บาลี) ๗/๓๔๕/๑๔๑–๑๔๒, วิ.จู. (ไทย) ๗/๓๔๕/๑๖๑–๑๖๓, ขุ.ชา.อ. (บาลี) ๓๖/๓๒๘–๓๒๙, ขุ.ชา.อ. (ไทย) ๕๖/๕๖๙–๕๗๐, ขุ.ธ.อ. (บาลี) ๑/๑๓๒–๑๓๓, ขุ.ธ.อ. (ไทย) ๑/๑๙๒.

๒.๒.๙ ถูกแผ่นดินสูบถึงแก่มรณกรรม

พระเทวทัตป่วยหนักอยู่ ๙ เดือน เกิดรู้สึกสำนึกตัวว่าได้ทำผิดต่อพระพุทธองค์มามากแล้ว ก่อนมรณภาพประสงค์จะเข้าเฝ้าทูลขอขมาโทษ สารภาพความผิดด้วยตนเอง จึงเรียกบริวารให้ช่วยนำตนไปเฝ้าพระพุทธองค์ที่พระเชตวันมหาวิหาร เหล่าภิกษุผู้บริวารได้หามท่านรอนแรมมาจนใกล้ถึงพระเชตวัน เมื่อพระภิกษุทั้งหลายได้กราบทูลเรื่องการมาของพระเทวทัตให้ทรงทราบ พระองค์ทรงยืนยันว่า พระเทวทัตจะไม่ได้เห็นพระองค์ด้วยอัตภาพนั้น ครั้นเหล่าบริวารพาพระเทวทัตมาถึงสระโบกขรณีหน้าพระเชตวัน แล้ววางเตียงลงริมสระ ลงไปดื่มน้ำและชำระร่างกาย ขณะนั้น พระเทวทัตลุกขึ้นจะลงไปอาบน้ำ แต่พอวางเท้าลงถึงพื้นดินเท่านั้น แผ่นดินใหญ่ก็ได้แยกออกให้ช่อง เปลวเพลิงจากอเวจีมหานรกก็พวยพุ่งขึ้นโอบอุ้มเอาตัวไป พระเทวทัตได้ถูกแผ่นดินสูบลงไปตั้งแต่ข้อเท้า สะเอว จนถึงคาง ในขณะที่จมลงถึงคาง ท่านคิดว่า บาปกรรมของท่านถึงที่สุดแล้ว ก็หวนระลึกถึงพระคุณของพระพุทธองค์ และได้กล่าวคำสรรเสริญพระพุทธคุณว่า

> ข้าพเจ้าขอถึงพระพุทธองค์ ผู้เป็นบุคคลเลิศ
> เป็นเทพยิ่งกว่าเทพ เป็นสารถีแห่งคนที่ควรฝึก
> มีพระจักษุเห็นรอบด้าน ทรงบุญลักษณะนับร้อยพระองค์นั้น
> ด้วยลมปราณกับกระดูกทั้งหลายเหล่านี้ [๑๐๗]

ดังนี้แล้ว ร่างของท่านก็จมหายเข้าไปในแผ่นดิน แล้วไปเกิดในอเวจีมหานรกสิ้น ๑ กัป

พระพุทธองค์ทรงทำนายให้พุทธบริษัทฟังว่า พระเทวทัตเมื่อเสวยทุกข์อยู่ในนรกอเวจี ๑ กัปแล้ว ภายหลังจักได้กลับมาเกิดเป็นมนุษย์และจะได้ตรัสรู้เป็นพระปัจเจกพุทธเจ้านามว่า อัฏฐิสสระ ด้วยอำนาจผลบุญที่ถวายกระดูกคางเป็นพุทธบูชา [๑๐๘]

---

[๑๐๗] อิเมหิ อฏฺฐีหิ ตํ อคฺคปุคฺคลํ
เทวาติเทวํ นรทมฺมสารถึ
สมนฺตจกฺ[redacted] สตปุญฺญลกฺขณํ
ปาเณหิ พุทฺธํ สรณํ อุเปมีติ - ขุ.ชา.อ. (บาลี) ๔๐/๘๖, มิลินท. (บาลี) ๕๖/๑๕๙.

[๑๐๘] ดูรายละเอียดใน ขุ.ชา.อ. (บาลี) ๔๐/๘๕–๘๗, ขุ.ชา.อ. (ไทย) ๖๐/๑๓๓–๑๓๔, ขุ.ธ.อ. (บาลี) ๑/๑๓๖–๑๓๗, ขุ.ธ.อ. (ไทย) ๑/๑๙๕–๑๙๗.

๒.๒.๑๐ ชดใช้กรรมในอเวจีมหานรก

เมื่อพระเทวทัตได้ถูกแผ่นดินสูบมรณภาพไปเกิดในอเวจีมหานรก ท่านมีร่างกายสูงประมาณ ๑๐๐ โยชน์ เกิดในก้นอเวจีซึ่งมีประมาณ ๓๐๐ โยชน์ ศีรษะตั้งแต่หมวกหูสอดเข้าไปในแผ่นเหล็กในเบื้องบน ข้อเท้าทั้ง ๒ จมแผ่นดินเหล็กลงไปข้างล่าง หลาวเหล็กเท่าลำตาลขนาดใหญ่ออกจากฝาข้างหลัง แทงกลางหลังทะลุหน้าอกปักฝาด้านหน้า อีกหลาวหนึ่งออกทางด้านข้าง แทงสีข้างเบื้องขวาทะลุสีข้างเบื้องซ้ายไปปักฝาอีกข้าง อีกหลาวหนึ่งออกทางเบื้องบน แทงกระหม่อมทะลุออกส่วนเบื้องต่ำไปปักลงสู่แผ่นดินเหล็ก ท่านยืนนิ่งไหวติงไม่ได้ ถูกไฟไหม้อยู่ในอเวจีมหานรกนั้นนาน ๑ กัป

หลังจากที่พระเทวทัตได้ถูกแผ่นดินสูบ เหล่ามหาชนต่างก็พากันยินดีปรีดาว่า บัดนี้ เสี้ยนหนามของพระพุทธองค์และพระพุทธศาสนาได้หมดสิ้นไปแล้ว จึงพากันประดับธงชายธงทิวและต้นกล้วยและเล่นมหรสพกันอย่างรื่นเริง [๑๐๙]

๒.๒.๑๑ เหตุที่พระพุทธองค์ทรงให้พระเทวทัตบวช

ในอรรถกถาธรรมบทกล่าวไว้ว่า สาเหตุที่พระพุทธองค์ทรงให้พระเทวทัตบวชนั้น เพราะพระองค์ทรงทราบดีว่าถ้าหากพระเทวทัตไม่ได้บวช ครองเพศเป็นคฤหัสถ์ ก็จักทำกรรมหนักหยาบช้าเช่นเดิม และจักไม่สามารถทำปัจจัยแห่งภพต่อไป แต่ว่า หากท่านได้บวช ถึงจะทำกรรมหนักหยาบช้าก็ตามที ก็ยังสามารถทำปัจจัยแห่งภพต่อไปได้ [๑๑๐]

ในมิลินทปัญหากล่าวไว้ว่า พระพุทธองค์ทรงทราบว่า พระเทวทัตบวชแล้วจักทำลายสงฆ์ ครั้นแล้ว ก็จักไหม้ในนรกสิ้นกัปหนึ่ง แต่เพราะพระองค์ทรงพิจารณาดูคติของพระเทวทัตด้วยพระสัพพัญญุตญาณ ทอดพระเนตรเห็นพระเทวทัตผู้จะสะสมกรรมอันจะให้ผลในภพสืบ ๆ ไปไม่สิ้นสุด หลุดจากนรกไปสู่นรก หลุดจากวินิบาตไปสู่วินิบาต สิ้นแสนโกฏิแห่งกัปเป็นอันมาก พระองค์ทรงทราบเหตุนี้แล้ว ทรงดำริว่า กรรมของพระเทวทัตนี้เธอทำแล้วหามีที่สุดลงไม่ แต่เมื่อเธอบวชในศาสนาแห่งเราแล้ว จักทำให้มีที่สุดได้ เทียบ

---

[๑๐๙] ดูรายละเอียดใน ขุ.ธ.อ. (บาลี) ๑/๑๓๗–๑๓๙, ขุ.ธ.อ. (ไทย) ๑/๑๙๘–๑๙๙.

[๑๑๐] ดูรายละเอียดใน ขุ.ธ.อ. (บาลี) ๑/๑๓๗, ขุ.ธ.อ. (ไทย) ๑/๑๙๗–๑๙๘.

กรรมก่อนเข้าแล้ว ทุกข์ยังจักทำให้มีที่สุดลงได้ โมฆบุรุษนี้ ถ้าบวชแล้ว จักสะสมกรรมอันจะให้ตกนรกสิ้นกัปหนึ่ง ดังนี้ จึงให้พระเทวทัตบวชด้วยพระกรุณา [๑๑๑]

จากการศึกษาประวัติของพระเทวทัต ผู้วิจัยได้พบว่า ในอดีตชาติ พระเทวทัตตั้งแต่เริ่มจองเวรกับพระโพธิสัตว์ในชาติที่เป็นเสรีววาณิช ปรากฏว่าเป็นผู้ที่มีอุปนิสัยค่อนไปในทางที่ไม่ดีเป็นส่วนมาก ได้ผูกอาฆาตพระโพธิสัตว์ ทำร้ายให้ได้รับความทุกข์ หรือบางครั้งก็ทำร้ายจนถึงแก่สิ้นชีวิตไปก็มี หรือในบางชาติ ก็เป็นผู้มีปัญญาโง่เขลา ไม่รู้จักเหตุผล ส่วนในปัจจุบันชาตินั้น พระเทวทัตถือได้ว่าเป็นบุคคลจำพวกที่สว่างมามืดไป เพราะท่านเกิดมาในตระกูลที่สูงส่ง แวดล้อมไปด้วยสัตบุรุษ แต่ว่ามีจิตใจร้ายกาจ จึงไม่สามารถทำตัวเองให้ได้รับในสิ่งที่ดีได้ แม้จะออกบวชตามพระพุทธองค์พร้อมกับเหล่าเจ้าชายศากยะ ก็ไม่สามารถนำธรรมะที่ได้ศึกษาและปฏิบัติเพื่อให้ได้รับในผลที่ดี ดังที่พระพุทธองค์ได้ตรัสไว้ว่า ถ้าคนพาลเข้าไปนั่งใกล้บัณฑิตอยู่แม้ตลอดชีวิต ก็ไม่รู้ธรรมเหมือนกับทัพพีไม่รู้รสแกง ฉะนั้น[๑๑๒] แต่ท่านกลับอาศัยจิตใจที่มีมิจฉาทิฏฐิ ทำให้หลงทางไปประพฤติในสิ่งที่ไม่ดี และมีวิถีชีวิตที่ตกต่ำ และไม่เฉพาะแต่ทำชีวิตของท่านให้ตกต่ำเท่านั้น ท่านยังทำให้คนที่มีปัญญาทรามซึ่งเข้ามาเกี่ยวข้องพลอยให้ได้รับสิ่งที่ไม่ดีด้วยเช่นเดียวกัน แต่อย่างไรก็ตาม ในท้ายที่สุด ท่านก็ยังยอมรับสำนึกว่าตนเองทำผิดในผู้ที่มีพระคุณ แล้วได้ขอขมาพระพุทธองค์ด้วยการถวายกระดูกคางจนทำให้เป็นปัจจัยในภพต่อ ๆ ไป ซึ่งก็ถือได้ว่าท่านยังมีคุณธรรมอยู่ในจิตใจบ้าง

---

[๑๑๑] ดูรายละเอียดใน มิลินฺท.อ. (บาลี) ๕๖/๑๕๙, มิลินฺท.อ. (ไทย) ๕๖/๑๕๙.

[๑๑๒] มุหุตฺตมปิ เจ วิญฺญู ปณฺฑิตํ ปยิรุปาสติ
ขิปฺปํ ธมฺมํ วิชานาติ ชิวฺหา สูปรสํ ยถาติ - ขุ.ธ.อ. (บาลี) ๓/๑๒๗, ขุ.ธ.อ. (ไทย) ๓/๑๙๑.

บทที่ ๓

บทบาทของพระเทวทัตที่เกี่ยวข้องกับบุคคลสำคัญ

พระเทวทัต เป็นผู้ที่มีบทบาทเกี่ยวข้องกับบุคคลจำนวนมาก นับตั้งแต่พระพุทธองค์ ภิกษุ ภิกษุณี อุบาสก อุบาสิกา และบุคคลอื่น ๆ นอกเหนือจากนี้ ยังรวมไปถึงสัตว์ดิรัจฉานด้วย ซึ่งจะได้แยกเป็นหัวข้อศึกษาดังต่อไปนี้

๓.๑ พระเทวทัตกับพระพุทธองค์

พระเทวทัตมีความเกี่ยวข้องกับพระพุทธองค์ในฐานะเป็นพระญาติ เพราะท่านถือกำเนิดเป็นเจ้าชายในกรุงเทวทหะ ซึ่งระหว่างกรุงเทวทหะกับกรุงกบิลพัสดุ์มีความเกี่ยวพันกันโดยเป็นญาติกันมาตั้งแต่บรรพบุรุษ และอีกฐานะหนึ่ง ในสมัยที่ยังเป็นคฤหัสถ์ เจ้าชายเทวทัตเป็นเชษฐภาดาของเจ้าหญิงพิมพา และเจ้าหญิงก็ได้อภิเษกสมรสกับพระพุทธองค์เมื่อครั้งยังเป็นเจ้าชายสิทธัตถะ ดังนั้น จึงถือว่า เจ้าชายเทวทัตดำรงอยู่ในตำแหน่งพระเชษฐาของพระชายาแห่งเจ้าชายสิทธัตถะ และอีกฐานะหนึ่ง ท่านดำรงอยู่ในตำแหน่งพระสาวกของพระพุทธองค์ เพราะพระเทวทัตได้ออกบวชเป็นพระภิกษุในพระพุทธศาสนา ดังนั้น จึงถือได้ว่า พระเทวทัตมีความเกี่ยวข้องในพระพุทธองค์ในหลายฐานะดังที่กล่าวมา

เมื่อพระเทวทัตได้ออกบวชแล้ว ถูกลาภสักการะครอบงำ เกิดโลภจิตขึ้นมาประสงค์จะเป็นใหญ่ จึงกราบทูลขอปกครองคณะสงฆ์กับพระพุทธองค์โดยอ้างว่า พระพุทธองค์ทรงพระชราภาพ แก่เฒ่าสูงอายุ ล่วงกาลผ่านวัยแล้ว ขอให้พระพุทธองค์ทรงปล่อยวางประกอบตนอยู่ในธรรมสำหรับอยู่เป็นสุขในปัจจุบัน ขอให้มอบภิกษุสงฆ์ให้ตัวท่านเถิด ท่านจะปกครองภิกษุสงฆ์แทน แต่ถูกพระพุทธองค์ตรัสห้ามถึง ๓ ครั้งแล้วทรงรุกรานท่านว่าแม้แต่สารีบุตรและโมคคัลลานะพระองค์ยังไม่มอบภิกษุสงฆ์ให้เลย จะมอบภิกษุสงฆ์ให้ตัวท่านซึ่งเป็นคนต่ำช้าบริโภคปัจจัยดุจกลืนน้ำลายได้อย่างไรเล่า ท่านจึงคิดว่า พระพุทธองค์ทรงรุกรานตัวท่านในท่านกลางบริษัทด้วยพระดำรัสว่าเป็นผู้บริโภคปัจจัยดุจกลืนน้ำลายทรงยกย่องแต่พระสารีบุตรและพระโมคคัลลานะเท่านั้น จึงโกรธไม่พอใจ ผูกอาฆาตในพระ

พุทธองค์ และคอยหาทางแก้แค้นพระองค์ โดยการลอบปลงพระชนม์ถึง ๓ ครั้งด้วยกัน ดังนี้

๑. ส่งนายขมังธนูเพื่อให้ไปประหารพระพุทธองค์

๒. ขึ้นไปบนภูเขาคิชฌกูฏแล้วกลิ้งศิลาหมายจะปลงพระชนม์พระพุทธองค์

๓. ปล่อยช้างนาฬาคีรีซึ่งกำลังเมามันเพื่อให้ทำร้ายพระพุทธองค์

แต่ก็ไม่สามารถที่จะปลงพระชนม์พระพุทธองค์ได้ ทำได้เพียงแต่ยังพระบาทของพระองค์ให้ห้อพระโลหิตขึ้นเท่านั้น

เมื่อเหตุการณ์ไม่เป็นไปตามที่ตนประสงค์ อีกทั้งพระเจ้าอชาตศัตรูยกเลิกการอุปัฏฐากทั้งหมด ทำให้ท่านเสื่อมจากลาภและสักการะ ท่านจึงได้เข้าเฝ้าพระพุทธองค์เพื่อทูลขอวัตถุ ๕ ประการ แต่เมื่อพระพุทธองค์ไม่ทรงอนุญาต ท่านจึงได้ป่าวประกาศไปทั่วกรุงราชคฤห์ว่าตนมีความหวังดีต่อพระศาสนา แต่พระพุทธองค์ไม่ทรงอนุญาต ดังนั้น ใครเห็นชอบกับท่าน ให้เข้ามาร่วมเป็นพวกพ้องกับท่าน ซึ่งเหตุการณ์นี้มีประชาชนเลื่อมใสเป็นอย่างมาก และท่านยังได้ชักชวนภิกษุชาววัชชีจำนวน ๕๐๐ รูปไปอยู่ที่คยาสีสประเทศพร้อมกับทำสังฆเภท คือแยกตัวทำสังฆกรรมจากพระพุทธองค์และภิกษุสงฆ์ต่างหาก เมื่อพระสารีบุตรและพระมหาโมคคัลลานะไปที่คยาสีสประเทศเพื่อนำพระภิกษุชาววัชชีบุตรกลับมา ท่านประพฤติตนทำกิริยาเลียนแบบพระพุทธองค์ โดยให้พระสารีบุตรนั่งด้านขวาและพระมหาโมคคัลลานะนั่งด้านซ้าย ยกตนเองเทียบพระพุทธองค์ เมื่อพระสารีบุตรและพระมหาโมคคัลลานะพาพระภิกษุเหล่านั้นกลับไปแล้ว ท่านเกิดความทุกข์ใจโศกเศร้าจนล้มป่วยลง ภายหลังเกิดสำนึกผิด ประสงค์จะมาขอขมาโทษพระพุทธองค์ แต่พระองค์ตรัสบอกพระอานนท์ว่าพระเทวทัตจักไม่ได้เห็นพระองค์อีกในอัตภาพนี้ [๑] และท่านได้ถูกแผ่นดินสูบมรณภาพไปบังเกิดในอเวจีมหานรก เพราะโทษหนักที่ท่านได้ล่วงเกินพระพุทธองค์

จากการวิจัยได้พบว่า แต่เดิมก่อนที่พระเทวทัตจะเข้ามาบวชในพระพุทธศาสนานับได้ว่าท่านมีสัมพันธ์อันดีกับพระพุทธองค์ แต่เมื่อท่านเข้ามาบวชแล้ว กลับเปลี่ยนท่าทีที่ดีกลายเป็นร้าย เพราะสาเหตุความโลภในลาภและสักการะ ทั้งยังมีความทะเยอทะยานที่จะ

---

[๑] นัยว่า ภิกษุทั้งหลายย่อมไม่ได้เห็นพระพุทธองค์อีก จำเดิมแต่กาลที่ขอวัตถุ ๕ ประการ - ขุ.ธ.อ. (บาลี) ๑/๑๓๖, ขุ.ธ.อ. (ไทย) ๑/๑๙๖.

ปกครองสงฆ์แทนพระพุทธองค์ ท่านได้พยายามที่จะทำร้ายพระพุทธองค์อยู่หลายครั้ง แต่พระองค์ก็ทรงมีเมตตาจิตต่อพระเทวทัตเสมอ ไม่ได้คิดว่าพระเทวทัตเป็นศัตรูต่อพระองค์เลย ทรงมีเมตตาในพระเทวทัต แม้จะรู้ว่าเมื่อท่านบวชเข้ามาแล้วจะประพฤติเช่นนี้ ก็ยังทรงอนุญาตให้บวช เพราะเล็งเห็นประโยชน์ที่จะพึงมีแก่พระเทวทัตในอนาคตนั่นเอง

๓.๒ พระเทวทัตกับภิกษุสงฆ์

เนื่องจากพระเทวทัตเป็นผู้มีความทะเยอทะยานอยากจะปกครองสงฆ์ และยังเป็นผู้โอ้อวด ประสงค์ความเป็นใหญ่มีชื่อเสียง ดังนั้นท่านจึงได้เกี่ยวข้องกับพระภิกษุหลายรูปทั้งรูปที่เป็นพระอรหันต์และรูปที่เป็นปุถุชน ซึ่งพอที่จะสรุปเฉพาะที่เด่น ๆ มีดังต่อไปนี้

๑. พระสารีบุตร
๒. พระมหาโมคคัลลานะ
๓. พระอานนท์
๔. ภิกษุชาววัชชีบุตร ๕๐๐ รูป
๕. พระโกกาลิกะ

๓.๒.๑ พระเทวทัตกับพระสารีบุตร

พระสารีบุตร เดิมชื่ออุปติสสะ เมื่อบวชเข้ามาแล้วได้เป็นพระอัครสาวกเบื้องขวาของพระพุทธองค์ ท่านเป็นผู้เลิศในด้านเป็นผู้มีปัญญามาก ดังที่พระพุทธองค์ได้แต่งตั้งท่านในตำแหน่งเอตทัคคะ [๒] ว่า “ภิกษุทั้งหลาย พระสารีบุตร เลิศกว่าพวกภิกษุสาวกของเราผู้มีปัญญามาก” [๓] และดังที่พระอรรถกถาจารย์กล่าวไว้ในอรรถกถาธรรมบทว่า “นอกจากพระสัมมาสัมพุทธเจ้าแล้ว บุคคลที่สามารถเพื่อจะทันปัญญาของพระสารีบุตรเถระ หาได้มีไม่” [๔]

---

[๒] เอตทัคคะ หมายถึง พระสาวกที่ได้รับยกย่องจากพระพุทธเจ้าว่าเป็นผู้เยี่ยมยอมในทางใดทางหนึ่ง, อ้างใน พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), **พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์**, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๐), หน้า ๔๓๘.

[๓] เอตทคฺคํ ภิกฺขเว มม สาวกานํ ภิกฺขูนํ มหาปญฺญานํ ยทิทํ สารีปุตฺโต - องฺ.เอกก. (บาลี) ๒๐/๑๔๖/๓๑, องฺ.เอกก. (ไทย) ๒๐/๑๔๖/๒๘.

[๔] ขุ.ธ.อ. (บาลี) ๖/๙๓, ขุ.ธ.อ. (ไทย) ๖/๑๔๒.

ท่านพระสารีบุตรได้เกี่ยวข้องกับพระเทวทัตหลายเหตุการณ์ด้วยกัน แต่ที่ปรากฏชัดเจนพอจะสรุปได้มีอยู่ ๓ เหตุการณ์ ดังต่อไปนี้

เหตุการณ์แรกเกิดขึ้นเมื่อคราวหนึ่ง ประชาชนชาวกรุงราชคฤห์ได้พากันถวายทานครั้งใหญ่ กุฎุมพีคนหนึ่งได้บริจาคผ้าเพื่อถวายแก่สงฆ์ ประชาชนจึงได้ประชุมกันเพื่อตกลงว่าจะถวายผ้ากาสาวะแก่พระเถระรูปไหน บางพวกก็กล่าวว่า ควรถวายแก่พระสารีบุตร บางพวกกล่าวว่า ควรถวายแก่พระเทวทัต เพราะพระสารีบุตรมาที่กรุงราชคฤห์นี้เป็นบางครั้งบางคราว ส่วนพระเทวทัตได้อยู่ที่นี่ประจำ เมื่อเป็นดังนั้น ทั้งหมดจึงตกลงใจกันถวายผ้าแก่พระเทวทัต แต่ต่อมา เมื่อเห็นท่านนุ่งห่มผ้าผืนนั้นก็กล่าวกันว่า ผ้าผืนนี้ไม่เหมาะสมแก่พระเทวทัตเลย เหมาะสมแก่พระสารีบุตรมากกว่า [๕]

เหตุการณ์ที่สองเกิดขึ้นเมื่อคราวที่พระเทวทัตกราบทูลขอปกครองสงฆ์แทนพระพุทธองค์ แต่พระองค์ไม่ทรงอนุญาต และทรงรับสั่งให้พระสารีบุตรทำปกาสนียกรรมในกรุงราชคฤห์แก่พระเทวทัต พระสารีบุตรกราบทูลพระองค์ว่า เมื่อก่อนตัวท่านเคยกล่าวยกย่องพระเทวทัตในกรุงราชคฤห์ว่ามีฤทธิ์มากมีอานุภาพมาก บัดนี้จะให้ทำปกาสนียกรรมอย่างไร พระพุทธองค์จึงบอกให้ท่านกล่าวตามความเป็นจริงว่า เมื่อก่อนพฤติกรรมของพระเทวทัตเป็นอย่างหนึ่ง บัดนี้ ก็เป็นอีกอย่างหนึ่ง พระเทวทัตประพฤติสิ่งใดด้วยกาย วาจา ใจ ก็ไม่พึงเห็นว่าพระพุทธ พระธรรม หรือพระสงฆ์เป็นอย่างนั้น พึงเห็นว่าสิ่งนั้นเป็นเรื่องส่วนตัวของพระเทวทัต พระสารีบุตรจึงทำปกาสนียกรรมในกรุงราชคฤห์แก่พระเทวทัตตามที่พระพุทธองค์ทรงแนะนำ [๖]

อีกเหตุการณ์หนึ่ง เมื่อพระเทวทัตได้ชักชวนภิกษุชาววัชชีบุตร ๕๐๐ รูปซึ่งเป็นสานุศิษย์ของพระสารีบุตรไปอยู่ที่คยาสีสประเทศ พระพุทธองค์ได้รับสั่งให้พระสารีบุตรกับพระมหาโมคคัลลานะไปนำภิกษุเหล่านั้นกลับมา พระสารีบุตรก็ได้ไปแสดงธรรมสั่งสอนภิกษุเหล่านั้นด้วยธรรมีกถาที่เป็นอนุศาสนีประกอบด้วยอาเทสนาปาฏิหาริย์ ทำให้ภิกษุเหล่านั้นมีความเห็นชอบแล้วพากลับมายังพระเวฬุวัน [๗]

---

[๕] ดูรายละเอียดใน ขุ.ธ.อ. ๑/๗๐–๗๕, ขุ.ธ.อ. (ไทย) ๑/๑๐๕–๑๑๒.

[๖] ดูรายละเอียดใน วิ.จู. (บาลี) ๗/๓๓๖–๓๓๘/๑๒๓–๑๒๖, วิ.จู. (ไทย) ๗/๓๓๖–๓๓๘/๑๘๐–๑๘๕.

[๗] ดูรายละเอียดใน วิ.จู. (บาลี) ๗/๓๔๔–๓๔๕/๑๔๐–๑๔๒, วิ.จู. (ไทย) ๗/๓๔๔–๓๔๕/๒๐๓–๒๐๗.

จากเหตุการณ์ดังกล่าวนี้ ส่องความให้เห็นว่า เมื่อก่อน พระเทวทัตเคยเป็นคนดีและมีฤทธิ์มาก และคงจะประพฤติในสิ่งที่เป็นประโยชน์อยู่บ้าง ถึงขนาดที่พระสารีบุตรยังกล่าวยกย่องท่านทั่วกรุงราชคฤห์ว่าเป็นผู้มีฤทธิ์และอานุภาพมาก แต่ท่านกลับไม่รักษาความดีนั้นไว้ เกิดมิจฉาทิฏฐิคิดร้ายขึ้นมา ทำให้ส่งผลกระทบถึงการดำเนินชีวิตของท่านในเวลาต่อมา

๓.๒.๒ พระเทวทัตกับพระมหาโมคคัลลานะ

พระมหาโมคคัลลานะ เดิมชื่อโกลิตะ เมื่อเข้ามาบวชแล้วได้เป็นพระอัครสาวกเบื้องซ้ายของพระพุทธองค์คู่กับพระสารีบุตร ท่านเป็นผู้เลิศในด้านมีฤทธิ์มาก ดังที่พระพุทธองค์ได้แต่งตั้งท่านในตำแหน่งเอตทัคคะว่า "ภิกษุทั้งหลาย พระมหาโมคคัลลานะ เลิศกว่าภิกษุทั้งหลายสาวกของเราผู้มีฤทธิ์" [๘] พระเทวทัตได้เกี่ยวข้องกับพระมหาโมคคัลลานะอยู่หลายเหตุการณ์ แต่เฉพาะที่ปรากฏชัดเจน มีเหตุการณ์เดียวคือ เมื่อพระเทวทัตพาภิกษุชาววัชชี ๕๐๐ รูปไปคยาสีสประเทศดังที่ได้กล่าวแล้ว พระพุทธองค์ก็รับสั่งให้ตัวท่านกับพระสารีบุตรไปพาภิกษุเหล่านั้นกลับมา ซึ่งตัวท่านก็ได้ไปแสดงธรรมสั่งสอนภิกษุเหล่านั้นด้วยธรรมีกถาที่เป็นอนุศาสนีประกอบด้วยอิทธิปาฏิหาริย์จนภิกษุชาววัชชีบุตรทั้งหมดได้ดวงตาเห็นธรรมแล้วได้พากลับมาพระเวฬุวัน [๙]

๓.๒.๓ พระเทวทัตกับพระอานนท์

พระอานนท์ ก่อนออกบวชท่านเป็นเจ้าชายศากยะโอรสของพระเจ้าอมิโตทนะในกรุงกบิลพัสดุ์ เมื่อบวชเข้ามาแล้วได้เป็นพุทธอุปัฏฐาก ซึ่งพระเทวทัตได้เกี่ยวข้องกับท่านโดยเคยเป็นเพื่อนเล่นกันตั้งแต่ยังเป็นพระกุมารพร้อมกับศากยกุมารอีก ๔ คือ ภัททิยกุมาร

---

[๘] เอตทคฺคํ ภิกฺขเว มม สาวกานํ ภิกฺขูนํ อิทฺธิมนฺตานํ ยทิทํ มหาโมคฺคลฺลาโน - องฺ.เอกก. (บาลี) ๒๐/๑๔๖/๓๑, องฺ.เอกก. (ไทย) ๒๐/๑๔๖/๒๘.

[๙] ดูรายละเอียดใน วิ.จู. (บาลี) ๗/๓๔๔–๓๔๕/๑๔๐–๑๔๒, วิ.จู. (ไทย) ๗/๓๔๔–๓๔๕/๒๐๓–๒๐๗.

อนุรุทธกุมาร กิมพิลกุมาร และภคุกุมาร จนกระทั่งเมื่อเติบโตขึ้นมา ก็ได้ออกบวชพร้อมกันทั้ง ๖ รวมกับนายภูษามาลาอุบาลีอีกหนึ่ง รวมเป็น ๗ คน ซึ่งหลังจากที่ทั้งหมดได้บวชแล้ว เว้นแต่พระอานนท์ ก็ไม่ปรากฏว่าพระเทวทัตได้เกี่ยวข้องกับพระเถระรูปอื่นโดยตรงเลย ท่านได้เกี่ยวข้องกับพระอานนท์อยู่ ๒ เหตุการณ์ที่ปรากฏเด่นชัด คือ

เหตุการณ์แรก เป็นเรื่องที่พระพุทธองค์ประทับอยู่ที่พระเวฬุวัน พระเทวทัตออกบิณฑบาตแล้วได้พบกับพระอานนท์ ได้บอกว่าตั้งแต่วันนี้ไป ตัวท่านจักทำสังฆเภทโดยทำอุโบสถและสังฆกรรมแยกจากพระพุทธองค์และหมู่แห่งภิกษุ พระอานนท์ได้นำเรื่องนั้นไปกราบทูลให้พระพุทธองค์ทรงทราบ พระองค์ทรงเปล่งอุทานว่า "กรรมดี คนดีทำได้ง่าย กรรมดี คนชั่วทำได้ยาก กรรมชั่ว คนชั่วทำได้ง่าย กรรมชั่ว พระอริยะทั้งหลายทำได้ยาก" [๑๐] แล้วทรงแสดงธรรมให้แก่พระอานนท์ฟัง [๑๑]

อีกเหตุการณ์หนึ่ง พระเทวทัตได้สมคบกับพระเจ้าอชาตศัตรูปล่อยช้างนาฬาคีรีที่กำลังเมาสุราให้วิ่งไปตามถนนด้วยประสงค์จะให้ช้างเหยียบพระพุทธองค์ผู้กำลังเสด็จบิณฑบาตในกรุงราชคฤห์กับภิกษุทั้งหลาย เมื่อภิกษุเหล่านั้นเห็นดังนั้น ได้กราบทูลให้พระพุทธองค์เสด็จกลับ แต่พระองค์ไม่กลับ พระเถระผู้ใหญ่หลายรูปกราบทูลขอโอกาสเพื่อจะปราบช้างนาฬาคีรีให้ละพยศ แต่พระองค์ไม่ทรงอนุญาต พระอานนท์ซึ่งมีความรักในพระพุทธองค์อย่างมากไม่สามารถจะทนนิ่งอยู่ได้ จึงยอมสละชีวิตของตนถวายเป็นพุทธบูชา โดยออกมายืนขวางเบื้องพระพักตร์พระองค์ พระองค์รับสั่งให้ท่านหลีกไปถึง ๓ ครั้ง แต่ท่านยังยืนที่เดิมอย่างแน่วแน่ พระองค์จึงใช้กำลังฤทธิ์ให้พระอานนท์ถอยกลับมาแล้วใช้อานุภาพแห่งเมตตาปราบช้างให้หายจากการเมามัน ภิกษุทั้งหลายรวมทั้งประชาชนชาวเมืองต่างก็พากันกล่าวสรรเสริญคุณของพระอานนท์เป็นอย่างมาก คุณของท่านได้ปรากฏเด่นชัดและขจรขจายไปมากขึ้น [๑๒]

---

[๑๐] สุกรํ สาธุนา สาธุ สาธุ ปาเปน ทุกกรํ
ปาปํ ปาเปน สุกรํ ปาปมริเยหิ ทุกกรํ - วิ.จู. (บาลี) ๗/๓๔๓/๑๓๙, วิ.จู. (ไทย) ๗/๓๔๓/๒๐๓, ขุ.อุ. (บาลี) ๒๕/๑๒๔/๑๗๘–๑๗๗, ขุ.อุ. (ไทย) ๒๕/๑๒๔/๑๔๒.

[๑๑] ดูรายละเอียดใน วิ.จู. (บาลี) ๗/๓๔๓/๑๓๙, วิ.จู. (ไทย) ๗/๓๔๓/๒๐๓, ขุ.ธ.อ. (บาลี) ๖/๒๐–๒๑, ขุ.ธ.อ. (ไทย) ๖/๒๗–๓๔.

[๑๒] ดูรายละเอียดใน ขุ.ชา.อ. (บาลี) ๔๒/๒๑๑–๒๑๗, ขุ.ชา.อ. (ไทย) ๖๒/๓๓๖–๓๔๓, ขุ.ธ.อ. (บาลี) ๑/๑๓๐–๑๓๑, ขุ.ธ.อ. (ไทย) ๑/๑๘๘–๑๘๙.

๓.๒.๔ พระเทวทัตกับภิกษุชาววัชชีบุตร

ภิกษุชาววัชชีบุตรมีด้วยกันทั้งหมด ๕๐๐ รูป คราวเมื่อพระพุทธองค์ได้เสด็จไปที่กรุงเวสาลีแคว้นวัชชี ทรงแสดงธรรมให้ประชาชนได้ฟัง ทำให้มีหลายคนเกิดความเลื่อมใสและออกบวชติดตามเป็นอันมาก ภิกษุเหล่านี้เป็นอีกพวกหนึ่งที่มีความเลื่อมใสได้ออกบวชด้วย โดยได้พระสารีบุตรเป็นพระอุปัชฌาย์บวชให้

เมื่อพระเทวทัตกราบทูลขอวัตถุ ๕ ประการแล้วถูกพระพุทธองค์ตรัสห้าม ท่านจึงประกาศให้ภิกษุจับสลากด้วยกล่าวว่า ตนได้เข้าเฝ้าพระสมณโคดมแล้วทูลขอวัตถุ ๕ ประการซึ่งเป็นไปเพื่อความมักน้อยสันโดษ แต่พระองค์ไม่ทรงอนุญาต ดังนั้น พวกเราจงสมาทานประพฤติตามวัตถุ ๕ ประการนั้นกันเถิด ท่านรูปใดเห็นด้วยกับวัตถุ ๕ ประการเหล่านี้ ท่านเหล่านั้นจงจับสลาก ภิกษุชาววัชชีบุตรเหล่านั้นซึ่งเป็นพระบวชใหม่ยังไม่รอบรู้พระธรรมวินัย คิดกันว่า พระเทวทัตพูดถูก พวกตนจักเข้าเป็นบริวารของพระเทวทัตนั้น จึงพากันจับสลากเพราะเข้าใจว่า สิ่งนี้เป็นธรรม สิ่งนี้เป็นวินัย สิ่งนี้เป็นสัตถุสาสน์ พวกท่านจึงได้ร่วมกับพระเทวทัตทำลายสงฆ์และได้ไปอยู่คยาสีสประเทศ ภายหลังพระอัครสาวกได้ไปแสดงธรรมให้ฟังจนได้ดวงตาเห็นธรรมว่า “สิ่งใดสิ่งหนึ่ง มีความเกิดขึ้นเป็นธรรมดา สิ่งนั้นทั้งปวงมีความดับไปเป็นธรรมดา” [๑๓]

ต่อจากนั้นพระอัครสาวกก็ได้พาภิกษุเหล่านั้นกลับมาที่พระเวฬุวันเพื่อเข้าเฝ้าพระพุทธองค์ เมื่อมาถึง พระสารีบุตรก็ได้กราบทูลพระพุทธองค์ให้เหล่าภิกษุผู้ประพฤติตามภิกษุผู้ทำลายสงฆ์อุปสมบทใหม่ แต่พระพุทธองค์ได้ตรัสห้ามไว้ ทรงอนุญาตให้ภิกษุชาววัชชีบุตรเหล่านั้นเพียงแค่แสดงอาบัติถุลลัจจัย [๑๔]

๓.๒.๕ พระเทวทัตกับพระโกกาลิกะ

พระโกกาลิกะ เป็นภิกษุรูปหนึ่งในพระพุทธศาสนา ซึ่งในคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนา มิได้กล่าวไว้ชัดเจนนัก กล่าวเพียงว่า ท่านมาจากตระกูลอุทิจจพราหมณ์

---

[๑๓] ยงฺกิญฺจิ สมุทยธมฺมํ สพฺพนฺตํ นิโรธธมฺมํ - วิ.จู. (บาลี) ๗/๓๔๕/๑๔๒.

[๑๔] ดูรายละเอียดใน วิ.จู. (บาลี) ๗/๓๔๔–๓๔๕/๑๔๐–๑๔๒, วิ.จู. (ไทย) ๗/๓๔๔–๓๔๕/๑๙๗–๒๐๗, ขุ.ธ.อ. (บาลี) ๑/๑๓๒–๑๓๓, ขุ.ธ.อ. (ไทย) ๑/๑๙๐–๑๙๒.

และมิได้ปรากฏว่าใครเป็นอุปัชฌาย์ของท่าน ผู้วิจัยสันนิษฐานว่า ท่านน่าจะเป็นชาวเมืองราชคฤห์ที่มีความศรัทธาเลื่อมใสในพระพุทธศาสนาได้บวชเข้ามาอาศัยอยู่ในพระเวฬุวันแล้วหันไปเลื่อมใสพระเทวทัตเมื่อคราวที่พระเทวทัตได้ขอวัตถุ ๕ ประการ ซึ่งในคราวนั้นมีผู้ที่มายอมรับนับถือพระเทวทัตเป็นจำนวนมาก ซึ่งก็มีตัวท่านเอง และบริวารคือ พระกฏโมรกติสสกะ พระขันฑเทวีบุตร และพระสมุททัตต์รวมอยู่ด้วย แต่เนื่องจากบริวารที่เหลือนั้นไม่ได้มีความปรากฏเด่นชัดนัก จึงไม่ได้กล่าวไว้ในงานวิจัยนี้ จะกล่าวถึงเฉพาะพระโกกาลิกะเท่านั้น

เมื่อคราวที่พระเทวทัตทำสังฆเภท ท่านได้ชักจูงภิกษุหลายรูปเพื่อมาเป็นบริวาร ซึ่งพระโกกาลิกะมีความพอใจและเห็นชอบในการทำสังฆเภท ได้กล่าวโต้ตอบภิกษุทั้งหลายที่ติเตียนพระเทวทัตโดยพูดว่า พระเทวทัตพูดถูกธรรม พูดถูกวินัย กล่าวคล้อยตามความพอใจและความเห็นชอบของพวกตน พวกตนถูกใจ และท่านก็ได้เข้ามาสมคบกับพระเทวทัตตั้งแต่นั้นมา พระเทวทัตจึงได้เกี่ยวข้องกับพระโกกาลิกะอย่างสนิทแน่นแฟ้น ซึ่งก็ปรากฏมีเหตุการณ์ที่เด่นอยู่หลายเหตุการณ์ ดังนี้

เมื่อพระเจ้าอชาตศัตรูทรงรับสั่งให้เลิกภัตตาหาร ๕๐๐ สำรับแล้ว ลาภสักการะเสื่อมหายไป พระเทวทัตจึงได้ชักชวนพระโกกาลิกะและภิกษุบริวารเที่ยวขออาหารกับประชาชนชาวเมืองโดยการกล่าวอวดอุตริมนุสสธรรมของกันและกันเพื่อให้คนเลื่อมใส และเมื่อพระเทวทัตทูลขอวัตถุ ๕ ประการแล้วพระพุทธองค์ไม่ทรงอนุญาตจึงได้พาภิกษุชาววัชชี ๕๐๐ รูปไปที่คยาสีสประเทศ พระโกกาลิกะและภิกษุบริวารของพระเทวทัตที่เหลือก็ได้ติดตามไปด้วย ภายหลังพระพุทธองค์ได้ส่งพระอัครสาวกไปเพื่อให้นำภิกษุชาววัชชีเหล่านั้นกลับมา ฝ่ายพระเทวทัตเข้าใจผิดว่าท่านทั้งสองชอบใจธรรมของตน แม้พระโกกาลิกะจะได้กล่าวเตือนพระเทวทัตว่าไม่ให้ไว้วางใจพระสารีบุตรและพระมหาโมคคัลลานะ พร้อมทั้งกล่าวใส่ร้ายพระสารีบุตรและพระมหาโมคคัลลานะว่ามีความปรารถนาชั่ว ตกอยู่ในอำนาจความปรารถนาชั่ว แต่พระเทวทัตไม่ฟัง ได้นิมนต์ให้ท่านทั้งสองแสดงธรรมแก่ภิกษุชาววัชชีเหล่านั้นฟัง ส่วนตนเองได้ปูสังฆาฏิจำวัดหลับไปอย่างเผลอสติ เมื่อพระอัครสาวกได้แสดงธรรมให้ภิกษุเหล่านั้นฟังจนได้ดวงตาเห็นธรรมทั้งหมดแล้วพาภิกษุเหล่านั้นไปยังพระเวฬุวันแล้ว พระโกกาลิกะก็ได้ปลุกพระเทวทัตให้ตื่นขึ้นบอกว่า พระสารีบุตรและพระมหาโมคคัลลานะพาภิกษุไปหมดแล้ว ตนบอกแล้วว่ามิให้ไว้วางใจพระอัครสาวกทั้งสอง เพราะท่านทั้งสองมีความปรารถนาชั่ว ตกอยู่ในอำนาจความปรารถนาชั่ว ท่านก็ไม่เชื่อ เมื่อพูดจบก็เอาเข่า

กระแทกเข้าที่ทรวงอกของพระเทวทัต โลหิตอุ่น ๆ ได้พุ่งออกจากปากพระเทวทัตในที่นั้นเอง และได้ล้มป่วยลงถึง ๙ เดือน ภายหลังเมื่อพระเทวทัตประสงค์จะเข้าเฝ้าพระพุทธองค์เพื่อกราบทูลขอขมาโทษ พระโกกาลิกะและภิกษุบริวารได้กล่าวห้ามไว้ว่า พระเทวทัตเป็นศัตรูคู่เวรกับพระพุทธองค์ พวกตนไม่สามารถนำไปได้ แต่ถูกพระเทวทัตรบเร้าหนัก จึงพากันหามท่านเดินทางไปยังพระเชตวัน [๑๕]

ต่อจากนี้ไป ในคัมภีร์ต่าง ๆ ก็ไม่ปรากฏเรื่องราวของพระโกกาลิกะอีกเลย จึงไม่สามารถรู้ได้ว่า ชีวิตของท่านจะเป็นไปในทางใด ซึ่งถ้าให้คาดเดา ก็คงจะเป็นได้ ๒ ทาง คือ

๑. ทางที่หนึ่ง เมื่อท่านเห็นพระเทวทัตได้ประสบกับความย่อยยับแล้ว ก็เป็นไปได้ว่าท่านจะหันกลับมายอมรับนับถือพระพุทธองค์ ประพฤติตนเป็นพระภิกษุที่ดีและเป็นสาวกที่ดี ประพฤติปฏิบัติธรรมจนได้บรรลุมรรคผลขั้นใดขั้นหนึ่ง

๒. อีกทางหนึ่ง เนื่องจากท่านเป็นผู้ที่มีอุปนิสัยไม่ดี ทั้งจิตใจยังเต็มไปด้วยความหลง ทำให้คาดเดาไปได้ว่า ท่านจะยิ่งถลำลึกลงไปในความชั่ว ประกอบกรรมทำสิ่งอกุศลต่าง ๆ และประพฤติผิดธรรมวินัยที่พระพุทธองค์ได้บัญญัติและสั่งสอนไว้ ทำให้ได้ประสบกับความย่อยยับ มีชีวิตที่ล่มจมลง

จากการศึกษาเรื่องความเกี่ยวข้องระหว่างพระเทวทัตกับพระภิกษุ ทำให้ได้ทราบดังนี้

๑. ความเกี่ยวข้องระหว่างท่านกับพระอัครสาวกและพระอานนท์ซึ่งถือว่าเป็นพระอริยบุคคลนั้น ท่านไม่สามารถที่จะทำอันตรายหรือความมัวหมองใด ๆ ให้เกิดได้เลย มีแต่จะทำให้คุณของท่านเหล่านี้ปรากฏเด่นชัดขึ้นอย่างเดียวเท่านั้น

๒. ความเกี่ยวของระหว่างท่านกับภิกษุชาววัชชีบุตร ๕๐๐ รูปนั้น ถือได้ว่าท่านเกือบจะทำให้ภิกษุเหล่านั้นได้รับความย่อยยับเพราะพาให้ถือเอาในทางที่ผิด แต่ว่าภิกษุเหล่านั้นได้พระอัครสาวกมาช่วยไว้ ทำให้รอดพ้นจากความฉิบหายไปได้

---

[๑๕] ดูรายละเอียดใน วิ.จู. (บาลี) ๗/๓๔๓–๓๔๕/๑๓๖–๑๔๒, วิ.จู. (ไทย) ๗/๓๔๓–๓๔๕/๑๙๗–๒๐๗, ขุ.ธ.อ. (บาลี) ๑/๑๓๑–๑๓๓, ขุ.ธ.อ. (ไทย) ๑/๑๙๐–๑๙๒.

๓. ความเกี่ยวข้องระหว่างท่านกับพระโกกาลิกะนี้ ช่วงแรก ท่านสามารถจูงใจพระโกกาลิกะให้มานับถือได้ เป็นผู้ชี้นำพระโกกาลิกะในการทำกรรมต่าง ๆ แต่หลังจากที่ท่านสูญเสียภิกษุบริวารไป จนพระโกกาลิกะไม่สามารถอดทนได้ จึงได้กล่าวตำหนิและทำร้ายท่านจนเจ็บป่วย ก็ถือได้ว่า ทั้งสองฝ่ายต่างก็มีอุปนิสัยไม่ดี เมื่อมาเจอกัน ก็สามารถที่มารวมกันได้ และก่อให้เกิดสิ่งที่ไม่เป็นประโยชน์ขึ้นมา ดังที่พระพุทธองค์ตรัสไว้ว่า

สัตว์ทั้งหลายคบค้าสมาคมกันโดยธาตุอย่างเดียวกัน คือสัตว์ทั้งหลายผู้มีอัธยาศัยเลว คบค้าสมาคมกับสัตว์ทั้งหลายผู้มีอัธยาศัยเลว สัตว์ทั้งหลายผู้มีอัธยาศัยงาม คบค้าสมาคมกับสัตว์ทั้งหลายผู้มีอัธยาศัยงาม

แม้ในอดีต สัตว์ทั้งหลายคบค้าสมาคมกันโดยธาตุอย่างเดียวกัน คือสัตว์ทั้งหลายผู้มีอัธยาศัยเลว คบค้าสมาคมกับสัตว์ทั้งหลายผู้มีอัธยาศัยเลว สัตว์ทั้งหลายผู้มีอัธยาศัยงาม คบค้าสมาคมกับสัตว์ทั้งหลายผู้มีอัธยาศัยงาม

แม้ในอนาคต สัตว์ทั้งหลายคบค้าสมาคมกันโดยธาตุอย่างเดียวกัน คือสัตว์ทั้งหลายผู้มีอัธยาศัยเลว คบค้าสมาคมกับสัตว์ทั้งหลายผู้มีอัธยาศัยเลว สัตว์ทั้งหลายผู้มีอัธยาศัยงาม คบค้าสมาคมกับสัตว์ทั้งหลายผู้มีอัธยาศัยงาม

ภิกษุทั้งหลาย แม้ในปัจจุบันนี้ สัตว์ทั้งหลายคบค้าสมาคมกันโดยธาตุอย่างเดียวกัน คือสัตว์ทั้งหลายผู้มีอัธยาศัยเลว คบค้าสมาคมกับสัตว์ทั้งหลายผู้มีอัธยาศัยเลว สัตว์ทั้งหลายผู้มีอัธยาศัยงาม คบค้าสมาคมกับสัตว์ทั้งหลายผู้มีอัธยาศัยงาม [๑๖]

๓.๓ พระเทวทัตกับภิกษุณี

พระเทวทัตได้ตั้งสำนักของท่านโดยเฉพาะและได้อุปสมบทให้แก่ภิกษุและภิกษุณีจำนวนมาก [๑๗] เพราะสำนักของท่านเพรียบพร้อมไปด้วยลาภและสักการะ ดังนั้นท่านจึงมีความเกี่ยวข้องกับภิกษุณีหลายรูป แต่เฉพาะที่เกี่ยวข้องกับภิกษุณีปรากฏเด่นชัด มีอยู่ ๒ รูป คือ

---

[๑๖] สํ.นิ. (บาลี) ๑๖/๙๙/๑๕๐, สํ.นิ. (ไทย) ๑๖/๙๙/๑๘๗–๑๘๙.

[๑๗] หลักฐานปรากฏในเรื่องภิกษุผู้คบหาบุคคลฝ่ายผิด - ขุ.ชา.อ. (บาลี) ๓๕/๒๗๙–๒๘๓, ขุ.ชา.อ. (ไทย) ๕๕/๒๙๙–๓๐๑, ขุ.ธ.อ. (บาลี) ๘/๖๐–๖๒, ขุ.ธ.อ. (ไทย) ๘/๘๙–๙๒, และเรื่องภิกษุณีผู้มารดาของพระกุมารกัสสปะ - ขุ.ธ.อ. (บาลี) ๖/๑๑–๑๕, ขุ.ธ.อ. (ไทย) ๖/๑๗–๒๓.

๑. ภิกษุณีผู้เป็นมารดาของพระกุมารกัสสปะ

๒. ถุลลนันทาภิกษุณี

๓.๓.๑ พระเทวทัตกับภิกษุณีมารดาของพระกุมารกัสสปะ

ภิกษุณีผู้เป็นมารดาของพระกุมารกัสสปะนี้ เป็นธิดาของเศรษฐีคนหนึ่งในกรุงราชคฤห์ ประสงค์จะออกบวชตั้งแต่พอรู้ความ แต่บิดามารดาไม่อนุญาต ภายหลังได้แต่งงานและเกิดตั้งครรภ์ขึ้น แต่นางยังไม่รู้ อ้อนวอนสามีขอบวชอยู่เรื่อย ๆ กระทั่งสามีอนุญาต นางจึงให้สามีพาไปบวชในสำนักของภิกษุณีที่เป็นฝักฝ่ายของพระเทวทัต นางจึงได้เกี่ยวข้องกับพระเทวทัตตั้งแต่นั้นมา

ต่อมา ภิกษุณีทั้งหลายทราบเรื่องที่นางมีครรภ์จึงได้พานางไปหาพระเทวทัต ท่านกลัวว่าสำนักของตนจักเสื่อมเสียชื่อเสียงจึงสั่งให้นางสึกทันทีโดยมิทันได้พิจารณาความอันใดเลย เมื่อนางได้ยินเช่นนั้นก็กล่าวว่า นางบวชอุทิศพระพุทธองค์ ไม่ได้บวชอุทิศพระเทวทัต แล้วให้เหล่าภิกษุณีพานางไปหาพระพุทธองค์ที่กรุงสาวัตถี พระพุทธองค์แม้จะทรงทราบอยู่ว่านางตั้งครรภ์แต่ครั้งยังเป็นคฤหัสถ์ แต่เพื่อจะป้องกันคำครหาของประชาชนเหล่าอื่น จึงรับสั่งให้เชิญพระเจ้าปเสนทิโกศล มหาอนาถบิณฑิกเศรษฐี จุลลอนาถบิณฑิกเศรษฐี และนางวิสาขามหาอุบาสิกา พร้อมทั้งสกุลใหญ่อื่น ๆ หลายสกุลมาเป็นพยาน แล้วรับสั่งให้พระอุบาลีเถระสอบสวนอธิกรณ์ที่เกิดขึ้น พระเถระได้เชิญนางวิสาขามา แล้วให้ตรวจตราพิจารณาอธิกรณ์นั้น นางวิสาขาก็ได้ให้คนล้อมม่านแล้ว เข้าไปตรวจภิกษุณีนั้นในภายในม่าน ตรวจดูมือ เท้า สะดือ และท้องน้อยของนาง นับเดือนและวันดู ทราบว่านางตั้งครรภ์ตั้งแต่ยังเป็นคฤหัสถ์ จึงได้บอกความนั้นแก่พระอุบาลีเถระ พระเถระได้ชำระอธิกรณ์นั้นให้สำเร็จในท่ามกลางบริษัทนั้น นางจึงหลุดพ้นจากอธิกรณ์นั้น เมื่อครบกำหนดนางได้คลอดลูกชาย แล้วเลี้ยงไว้ในวัดพระเชตวันนั่นเอง ภายหลัง พระเจ้าปเสนทิโกศลได้นำทารกนั้นไปเลี้ยงในวังจนเติบใหญ่ กุมารนั้นมีชื่อว่า กุมารกัสสปะ ต่อมาก็ออกบวชแล้วได้บรรลุเป็นพระอรหันต์ ส่วนภิกษุณีผู้เป็นมารดานั้น มีความโศกเศร้าตั้งแต่พลัดพรากจากบุตร แต่ต่อมาสามารถหักห้ามใจได้ ก็ตั้งใจปฏิบัติธรรมแล้วได้บรรลุธรรมเป็นพระอรหันต์เช่นกัน

ในเหตุการณ์นี้ ภิกษุทั้งหลายได้กล่าวติเตียนพระเทวทัตและยกย่องพระพุทธองค์ว่า พระเทวทัตเป็นคนพาล ได้ทำลายนางภิกษุณีให้ฉิบหาย ส่วนพระพุทธองค์ได้เป็นที่พึ่งพิงอาศัยของนางภิกษุณีนั้น ทำให้ชื่อเสียงในด้านลบของพระเทวทัตยิ่งปรากฏมากขึ้น [๑๘]

๓.๓.๒ พระเทวทัตกับถุลลนันทาภิกษุณี

ถุลลนันทาภิกษุณีเป็นภิกษุณีบริวารของพระเทวทัต ถือได้ว่าเป็นภิกษุณีรูปหนึ่งที่เป็นอาทิกัมมิกะ[๑๙] ให้พระพุทธองค์บัญญัติสิกขาบทหลายสิกขาบท นางมีเลื่อมใสในพระเทวทัตจึงได้เข้ามาบวชในฝ่ายพระเทวทัต ดังนั้น เมื่อนางไปฉันที่ไหน ๆ ก็จะแนะนำทายกให้ถวายทานแก่พระเทวทัตและภิกษุผู้เป็นบริวาร ดังเช่นคราวหนึ่งนางได้เป็นกุลุปิกา[๒๐] ของตระกูลแห่งหนึ่ง เป็นผู้รับภัตตาหารประจำ เมื่อคหบดีได้ตระเตรียมทานไว้มากมายเพื่อพระมหาเถระมีพระอัครสาวกเป็นต้น นางถามรู้ดังนั้นจึงกล่าวกับคหบดีว่า เมื่อพระเถระผู้ใหญ่มีอยู่ ทำไมจึงนิมนต์พระผู้น้อยเล่า เมื่อถูกถามว่าใครคือพระเถระผู้ใหญ่ก็ตอบว่า พระเทวทัต พระโกกาลิกะ พระกฏโมรกติสสกะ พระขัณฑเทวีบุตร พระสมุทททัต ในขณะที่นางกำลังพูดอยู่นั้น พระมหาเถระมีพระอัครสาวกเป็นต้นมาถึง นางกลับพูดว่า ท่านได้นิมนต์พระมหาเถระแล้ว คหบดีจึงได้กล่าวตำหนินางแล้วขับออกจากเรือน และยกเลิกภัตตาหารที่ถวายประจำ ภิกษุทั้งหลายเมื่อทราบความนั้น ก็ได้กล่าวติเตียนพระเทวทัตว่า พระเทวทัตรู้อยู่ ทำไมจึงฉันบิณฑบาตที่ภิกษุณีแนะนำให้ถวายเล่า แล้วนำความไปกราบทูลพระพุทธองค์ พระองค์ทรงบัญญัติสิกขาบทห้ามไม่ให้ภิกษุฉันบิณฑบาตที่ภิกษุณีแนะนำถวาย [๒๑]

และอีกครั้งหนึ่ง ถุลลนันทาภิกษุณีนั้น ได้นิมนต์พระเถระทั้งหลายมาประชุมกันด้วยกล่าวว่า จักบวชสิกขมานา [๒๒] ครั้นเห็นอาหารมากมาย กลับบอกว่า ดิฉันจักยังไม่บวช

---

[๑๘] ดูรายละเอียดใน ขุ.ธ.อ. (บาลี) ๓/๑๑–๑๕, ขุ.ธ.อ. (ไทย) ๓/๑๗–๒๓.

[๑๙] อาทิกัมมิกะ : ผู้ทำกรรมทีแรก หมายถึง ภิกษุหรือภิกษุณีผู้เป็นต้นบัญญัติในสิกขาบทนั้น ๆ, อ้างในพระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), **พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์**, หน้า ๔๐๗.

[๒๐] กุลุปิกา : ผู้เข้าถึงสกุล, ภิกษุณีที่คุ้นเคยสนิท ไปมาหาสู่ประจำของตระกูล, ภิกษุณีที่เขาอุปถัมภ์และเป็นที่ปรึกษาประจำของครอบครัว, อ้างในพระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), **พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์**, หน้า ๒๑.

[๒๑] ดูรายละเอียดใน วิ.จู. (บาลี) ๒/๑๙๒-๑๙๗/๒๐๗–๒๑๐, วิ.จู. (ไทย) ๒/๑๙๒–๑๙๗/๔๑๖–๔๑๗.

[๒๒] สิกขมานา หมายถึง นางผู้กำลังศึกษา, สามเณรีผู้มีอายุถึง ๑๘ ปีแล้ว อีก ๒ ปีจะครบบวชเป็นภิกษุณี ภิกษุณีสงฆ์สวดให้สิกขาสมมติ คือ ตกลงให้สมาทานสิกขาบท ๖ ประการ ตั้งแต่ข้อ ปาณาติปาตา

บวชสิกขมานาก่อน และให้พระเถระทั้งหลายกลับ แล้วนิมนต์พระเทวทัต พระโกกาลิกะ พระกฏโมรกติสสกะ พระขัณฑเทวีบุตร และพระสมุทททัตมาประชุมกันบวชสิกขมานา ภิกษุณีทั้งหลายได้ตำหนินางแล้วกราบทูลให้พระพุทธองค์ทรงทราบ พระองค์ทรงบัญญัติสิกขาบทห้ามมิให้ภิกษุณีบวชสิกขมานาด้วยให้ฉันทะค้าง [๒๓]

จากการวิจัย ทำให้ได้ทราบว่า พระเทวทัตเมื่อเกี่ยวข้องกับภิกษุณี ท่านมีแต่ทำให้ภิกษุณีได้รับในสิ่งที่ไม่ดี เพราะท่านมิได้มีความปรารถนาดีต่อใคร ๆ เลย ท่านคิดถึงแต่เฉพาะตัวท่านเอง ถ้าใครจะทำให้ท่านเสื่อมเสีย ก็จะรีบกำจัดคนนั้นให้ไปพ้นทาง ดังเรื่องของภิกษุณีมารดาของพระกุมารกัสสปะ แต่ถ้าหากใครที่ก่อให้เกิดประโยชน์ ท่านก็จะสนับสนุนและคบหาคนนั้นต่อไป ดังเรื่องของถุลลนันทาภิกษุณี

๓.๔ พระเทวทัตกับบุคคลทั่วไป

พระเทวทัตเป็นบุคคลที่ฉลาด แต่เป็นความฉลาดที่แฝงไว้ด้วยความคดโกง ดังนั้น เมื่อท่านจะคบกับใคร ก็ต้องรู้ว่าบุคคลนั้นเป็นผู้ที่ช่วยเหลือตนได้ในด้านไหน ถ้าหากเป็นผู้ที่มีประโยชน์สำหรับท่าน ท่านจึงจะเข้าไปเกี่ยวข้องด้วย แต่ถ้าเป็นในตรงกันข้าม ท่านก็จะผลักไปให้พ้นตัว ดังเรื่องของภิกษุณีที่ได้กล่าวถึงแล้ว และในคัมภีร์พระพุทธศาสนานั้น พระเทวทัตได้เกี่ยวข้องกับบุคคลทั่วไปอย่างที่ปรากฏเด่นชัด มีดังนี้

๑. พระเจ้าสุปปพุทธะ
๒. พระเจ้าอชาตศัตรู
๓. ตระกูลอุปัฏฐาก ๕๐๐ ตระกูล
๔. นายขมังธนู

เวรมณี จนถึงข้อ วิกาลโภชนา เวรมณี ให้รักษาอย่างเคร่งครัดไม่ขาดเลย ตลอดเวลา ๒ ปีเต็ม (ถ้าล่วงข้อใดข้อหนึ่ง ต้องสมาทานตั้งต้นไปใหม่อีก ๒ ปี) ครบ ๒ ปี ภิกษุณีสงฆ์จึงทำพิธีอุปสมบทให้ ขณะที่สมาทานสิกขาบท ๖ ประการอย่างเคร่งครัดนี้ เรียกว่า นางสิกขมานา - พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), **พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์**, หน้า ๓๓๘–๓๓๙.

[๒๓] ดูรายละเอียดใน วิ.จู. (บาลี) ๓/๑๑๖๖–๑๑๖๙/๒๐๔–๒๐๕, วิ.จู. (ไทย) ๓/๑๑๖๑–๑๑๖๙/ ๒๗๐–๒๗๑.

๕. นายหัตถาจารย์

๓.๔.๑ พระเทวทัตกับพระเจ้าสุปปพุทธะ

เจ้าศากยะพระนามว่าสุปปพุทธะ มีความเกี่ยวข้องโดยตรงกับพระเทวทัตในฐานะเป็นพระบิดา ซึ่งพระองค์ทรงผูกความอาฆาตต่อพระพุทธองค์ด้วยเหตุ ๒ ประการคือ พระพุทธองค์ทรงทิ้งพระธิดาของพระองค์ออกบวชประการ ๑ ให้พระโอรสของพระองค์บวชแล้วตั้งไว้ในฐานะแห่งศัตรูประการ ๑ เมื่อสบโอกาสที่พระพุทธองค์จะเสด็จผ่านทางไปยังสถานที่ที่ทายกนิมนต์ จึงนั่งเสวยน้ำจัณฑ์ขวางทางเสด็จของพระองค์ แม้ราชบุรุษจะทูลบอกอย่างไรก็ไม่ทรงเชื่อฟัง พระพุทธองค์ไม่สามารถเสด็จไปยังที่นิมนต์ได้จึงเสด็จกลับแล้วตรัสกับพระอานนท์ว่า พระเจ้าสุปปพุทธะนี้ทำกรรมหนักยิ่ง จักถูกแผ่นดินสูบในวันที่ ๗ นับจากวันนี้ ณ ที่ใกล้เชิงบันไดภายใต้ปราสาท ฝ่ายพระเจ้าสุปปพุทธะนั้นได้ส่งราชบุรุษไปสอดแนม เมื่อราชบุรุษมากราบทูลเรื่องนั้น จึงดำริว่า พระพุทธองค์ตรัสคำใด คำนั้นจักเป็นจริงแน่แท้ แต่วันนี้ เรื่องจักไม่เป็นดังนั้น ตนจะได้ช่องจับโกหกพระพุทธองค์นั้น จึงเสด็จขึ้นไปบนปราสาทชั้นเจ็ด ให้ชักบันไดออกทั้งหมด ปิดประตู ตั้งคนดูแลรักษาที่ประตูทุกชั้น ๆ ละ ๒ คน โดยกำชับว่า ถ้าพระองค์ทรงเผลอจะลงไปข้างล่าง ก็ให้ห้ามไว้ แล้วก็ประทับอยู่บนปราสาทนั้น กระทั่งเวลาผ่านไปถึงวันที่ ๗ เวลาพร้อมกันกับที่พระเจ้าสุปปพุทธะปิดทางแก่พระพุทธองค์ ม้ามงคลของพระองค์ซึ่งอยู่ภายใต้ปราสาทเกิดคึกคะนองขึ้น พระองค์ได้สดับเสียงจึงทอดพระเนตรมองม้านั้น เมื่อม้าเห็นพระองค์เข้าก็หยุดนิ่ง พระองค์ประสงค์จะจับม้าจึงบ่ายพระพักตร์ไปทางประตู ประตูเปิดเอง และบันไดก็กลับตั้งอยู่ตามเดิม คนดูแลรักษาในทุก ๆ ชั้นก็จับพระองค์ผลักให้ตกลงไปในภายใต้จนถึงพื้นดิน พอสักว่าพระองค์ทรงเหยียบพื้นดินเท่านั้น พระองค์ก็ถูกแผ่นดินสูบจนสิ้นพระชนม์ แล้วได้บังเกิดในอเวจีมหานรก [๒๔]

เมื่อกล่าวถึงผู้ที่ถูกแผ่นดินสูบ ก็จะได้กล่าวถึงพอสังเขป ในคัมภีร์พระพุทธศาสนา [๒๕] ได้กล่าวถึงผู้ที่ถูกแผ่นดินสูบไว้ว่ามีด้วยกันทั้งหมด ๕ คน [๒๖] คือ

---

[๒๔] ดูรายละเอียดใน ขุ.ธ.อ. (บาลี) ๕/๔๑–๔๓, ขุ.ธ.อ. (ไทย) ๕/๖๒–๖๖.

[๒๕] มิลินฺท. (บาลี) หน้า ๑๔๘, มิลินฺท. (ไทย) หน้า ๑๓๖.

๑. พระเทวทัต
๒. พระเจ้าสุปปพุทธะ
๓. นางจิญจมาณวิกา [๒๗]
๔. นันทมาณพ [๒๘]
๕. นันทยักษ์ [๒๙]

๓.๔.๒ พระเทวทัตกับอชาตศัตรูกุมาร

อชาตศัตรูกุมาร เป็นพระโอรสของพระเจ้าพิมพิสารในกรุงราชคฤห์ แคว้นมคธ พระเทวทัตได้มีความเกี่ยวข้องกับอชาตศัตรูในคราวที่ท่านแสวงหาคนผู้ที่จะมาเป็นอุปัฏฐากของตน คราวแรกนึกถึงพระเจ้าพิมพิสาร เมื่อรู้ว่าพระองค์เป็นพระโสดาบัน ก็คิดว่าพระองค์คงจะไม่สำเร็จเป็นแน่ จึงแสวงหาคนอื่น ก็ได้เล็งเห็นอชาตศัตรูกุมาร ครั้นเห็นว่าคงจักสำเร็จแน่นอน จึงไปแสดงอิทธิปาฏิหาริย์ให้แก่อชาตศัตรูกุมารดู พระกุมารทรงเลื่อมใสในอิทธิปาฏิหาริย์นั้นเป็นอย่างยิ่ง ได้บริจาคทรัพย์สร้างวิหารที่คยาสีสประเทศ รับสั่งให้นำภัตตาหารประจำ ๕๐๐ หาบไปถวาย พร้อมทั้งเสด็จไปอุปัฏฐากท่านทั้งเช้าทั้งเย็นพร้อมขบวนรถ ๕๐๐ คันทุก ๆ วัน

ต่อมา พระเทวทัตเมื่อมีลาภและสักการะมาก ก็ถูกความคิดชั่วครอบงำ จึงได้เข้าไปเฝ้าพระกุมารแล้วถวายพระพรว่า เมื่อก่อนมนุษย์มีอายุยืน แต่บัดนี้มีอายุน้อย ดังนั้นพระองค์จึงควรที่จะปลงพระชนม์พระราชบิดาแล้วขึ้นเป็นพระเจ้าแผ่นดิน ส่วนตนเองจะปลง

---

[๒๖] ในคัมภีร์อรรถกถาได้กล่าวถึงตระกูลอุปัฏฐากของพระเทวทัต ๕๐๐ ตระกูลได้ถูกแผ่นดินสูบ แต่ไม่ได้กล่าวเรื่องราวไว้ชัดเจน ดังนั้นจึงไม่ได้นับรวมไว้ในที่นี้, ดูในกปิชาดก - ขุ.ชา.อ (บาลี) ๔๐/๑๔๗–๑๕๐, ขุ.ชา.อ. (ไทย) ๕๘/๒๙๗–๓๐๔, และสมุททวณิชชาดก - ขุ.ชา.อ. (บาลี) ๔๐/๘๕–๙๖, ขุ.ชา.อ. (ไทย) ๖๐/๑๓๐–๑๔๓.

[๒๗] ดูรายละเอียดใน ขุ.ธ.อ. (บาลี) ๖/๔๖–๕๑, ขุ.ธ.อ. (ไทย) ๖/๗๔–๘๑, ขุ.ชา.อ. (บาลี) ๖๐/๑๓๐–๑๓๓, ขุ.ชา.อ. (ไทย) ๖๐/๑๘๙–๑๙๑.

[๒๘] ดูรายละเอียดใน ขุ.ธ.อ. (บาลี) ๖/๑๔๐–๑๔๓, ขุ.ธ.อ. (ไทย) ๖/๒๑๔–๒๑๘.

[๒๙] ขุ.อุ. (บาลี) ๒๕/๓๔/๑๔๖–๑๔๘, ขุ.อุ. (ไทย) ๒๕/๓๔/๑๑๔, ขุ.อุ.อ. (บาลี) ๔๔/๒๖๐–๒๖๔, ขุ.อุ.อ. (ไทย) ๔๔/๔๒๗–๔๓๒, ม.อุ.อ. (บาลี) ๒๒/๕, ม.อุ.อ. (ไทย) ๒๒/๓๐, วิสุทฺธิ. (บาลี) ๒/๔๑–๔๓, วิสุทธิ. (ไทย) ๒/๑๐๕.

พระชนม์พระพุทธองค์แล้วเป็นพระพุทธเจ้าแทน พระกุมารก็ทรงเชื่อคำของท่านจึงได้เหน็บพระแสงกริชเข้าไปหาพระราชบิดา พวกราชบุรุษจับได้ จึงทูลถามว่าใครเป็นผู้ยุยง เมื่อได้รับคำตอบว่า พระเทวทัตยุยง จึงมาปรึกษากันว่าจะทำอย่างไร มหาอำมาตย์บางพวกลงมติว่า ควรปลงพระชนม์พระกุมาร ฆ่าพระเทวทัต ฆ่าภิกษุทั้งหมด บางพวกลงมติว่า ไม่ควรฆ่าภิกษุทั้งหลาย เพราะพวกภิกษุไม่มีความผิดอะไร ควรปลงพระชนม์พระกุมารและฆ่าพระเทวทัตเท่านั้น บางพวกลงมติว่า ไม่ควรจะฆ่าใครเลย แต่ควรจะกราบทูลพระราชาแล้วปฏิบัติตามที่พระองค์รับสั่ง เมื่อเหล่ามหาอำมาตย์คุมพระกุมารไปเฝ้าพระราชาแล้วกราบทูลเรื่องนั้นให้ทรงทราบ พระองค์จึงได้ตรัสว่า ท่านทั้งหลาย พระพุทธ พระธรรม หรือพระสงฆ์จะเกี่ยวอะไร พระพุทธองค์ทรงรับสั่งให้ทำปกาสนียกรรมแก่พระเทวทัตแล้วมิใช่หรือ แล้วรับสั่งถามอชาตศัตรูกุมารว่า ต้องการปลงพระชนม์พระองค์เพื่ออะไร เมื่อทรงทราบว่าต้องการราชสมบัติจึงได้พระราชทานราชสมบัติให้ เมื่อพระกุมารได้เป็นพระราชาก็นำเรื่องนั้นไปบอกแก่พระเทวทัต ท่านก็ยุยงไม่ให้วางพระทัยในพระเจ้าพิมพิสาร เพราะพระเจ้าพิมพิสารอาจจะจับพระองค์แล้วขึ้นครองราชย์เหมือนดังเดิม สมควรที่จะปลงพระชนม์พระเจ้าพิมพิสารจึงจะปลอดภัยที่สุด พระองค์ตรัสว่า พระราชบิดาของพระองค์ไม่สมควรจะถูกปลงพระชนม์ด้วยศาสตรา ท่านจึงถวายพระพรว่า จงให้พระองค์สิ้นพระชนม์ด้วยการอดพระกระยาหาร พระเจ้าอชาตศัตรูจึงตรัสรับสั่งให้ขังพระราชบิดาไว้และรับสั่งห้ามผู้อื่นเข้าเยี่ยมเว้นแต่พระราชมารดา ฝ่ายพระราชเทวีก็ทรงนำพระกระยาหารเข้าไปให้พระเจ้าพิมพิสารเสวย เมื่อพระเจ้าอชาตศัตรูทรงทราบเข้า จึงรับสั่งห้ามพระราชมารดาเข้าเยี่ยม พระเจ้าพิมพิสารทรงอดพระกระยาหาร แต่ยังพระวรกายให้เป็นไปได้ด้วยการเสด็จจงกรม เมื่อพระเจ้าอชาตศัตรูทรงทราบ จึงรับสั่งให้ช่างกัลบกใช้มีดโกนกรีดพระบาทของพระราชบิดาแล้วทาด้วยน้ำมันผสมเกลือแล้วรมด้วยถ่านไม้ตะเคียน [๓๐] พระเจ้าพิมพิสารเกิดเวทนาอัน

---

[๓๐] คัมภีร์มังคลทีปนีได้เล่าบุพพกรรมของพระเจ้าพิมพิสารไว้ว่า ในกาลก่อน พระราชาทรงสวมฉลองพระบาทในลานพระเจดีย์ อันเป็นสถานที่บูชาด้วยสักการะมีของหอมและดอกไม้เป็นต้น อาจารย์บางพวกกล่าวว่า พระองค์เอาพระบาทซึ่งมิได้ชำระเหยียบเสื่อลำแพนที่เขาปูไว้เพื่อต้องการเป็นที่นั่งของภิกษุสงฆ์ - มงฺคล. (บาลี) ๑/๓๙, มงฺคล. (ไทย) ๑/๕๘.

สาหัส ทรงระลึกถึงคุณของพระรัตนตรัยอย่างเดียว แล้วเสด็จจุติไปบังเกิดเป็นยักษ์ชื่อว่าชนวสภะ เป็นผู้บำรุงท้าวเวสสุวรรณในเทวโลกชั้นจาตุมมหาราช [๓๑]

ฝ่ายพระเจ้าอชาตศัตรูเมื่อได้เสด็จขึ้นครองราชย์แล้ว ก็ส่งนายขมังธนูและให้ปล่อยช้างนาฬาคีรีเพื่อไปปลงพระชนม์พระพุทธองค์ตามคำของพระเทวทัต ข่าวได้แพร่หลายไปในพระนคร พวกมหาชนได้โจษจันกันว่า พระเจ้าอชาตศัตรูได้เที่ยวสมคบกับพระเทวทัตซึ่งเป็นคนชั่ว เมื่อพระองค์ได้สดับถ้อยคำของมหาชนแล้ว จึงให้เลิกภัตตาหารประจำ ๕๐๐ สำรับแล้วก็มิได้เสด็จไปยังที่อุปัฏฐากของพระเทวทัตอีกเลย [๓๒]

ต่อมา เมื่อพระองค์ได้สดับว่า พระเทวทัตถูกแผ่นดินสูบก็ทรงหวาดกลัวว่าพระองค์จะได้รับบาปกรรมเช่นเดียวกัน จึงไม่ได้มีความสบายใจในสิริราชสมบัติเลย ทรงหวาดผวาตลอดเวลา ทรงมีประสงค์จะขอขมาโทษพระพุทธองค์ จึงเสด็จไปหาพระองค์พร้อมกับหมอชีวกแล้วกราบทูลขอขมาโทษพระองค์ พระองค์ได้แสดงธรรมให้ฟังจนพระเจ้าอชาตศัตรูมีความเลื่อมใสแล้วแสดงตนเป็นพุทธมามกะ แต่นั้นมา พระองค์ก็ได้เสด็จไปหาพระพุทธองค์อย่างสม่ำเสมอ พร้อมทั้งถวายทาน รักษาศีล และสดับธรรมกถาเนืองนิตย์และได้เป็นอุบาสกปุถุชนที่ถึงไตรสรณคมน์อย่างหนักแน่นที่สุด [๓๓] ทรงรับเป็นพระบรมราชูปถัมภ์ในการสังคายนาพระธรรมวินัยครั้งแรก แต่ด้วยอำนาจแห่งกรรมชั่วคือปิตุฆาต ซึ่งถือว่าเป็นอนันตริยกรรม ทำให้พระองค์ต้องไปอุบัติในโลหกุมภีนรกจนครบ ๖๐,๐๐๐ ปี จึงจะได้กลับมาเกิดเป็นมนุษย์ ในชาติสุดท้ายจักได้เป็นพระปัจเจกพุทธเจ้านามว่าชีวิตวิเสส [๓๔]

---

[๓๑] ความจริง พระเจ้าพิมพิสารเป็นพระอริยบุคคลชั้นพระโสดาบัน จะเสด็จไปบังเกิดเป็นเทพเจ้าในสรวงสวรรค์ชั้นสูงกว่านี้ก็ได้ แต่ที่พระองค์เสด็จมาบังเกิดในสวรรค์ชั้นต่ำนี้ ก็เพราะพระองค์เคยอยู่ที่นี่มาก่อนและมีพระทัยปรารถนาจะอยู่ที่นี่นั่นเอง, อ้างในพระธรรมธีรราชมหามุนี, **โลกทีปนี**, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๕), หน้า ๑๕๒.

[๓๒] ดูรายละเอียดใน วิ.จู. (บาลี) ๗/๓๓๙–๓๔๒/๑๒๗–๑๓๖, วิ.จู. (ไทย) ๗/๓๓๙–๓๔๒/๑๘๕–๑๘๗, ที.สี. (บาลี) ๙/๑๕๐–๒๕๓/๔๗–๘๖, ที.สี. (ไทย) ๙/๑๕๐–๒๕๓/๔๘–๘๖, มงฺคล. (บาลี) ๑/๓๗–๓๙, มงฺคล. (ไทย) ๑/๕๔–๕๙.

[๓๓] ดูรายละเอียดใน ขุ.ชา.อ. (บาลี) ๓๖/๔๑๐–๔๑๓, ขุ.ชา.อ. (ไทย) ๕๖/๖๐๗–๖๑๒, ขุ.ชา.อ. (บาลี) ๔๒/๑๐๔–๑๐๖, ขุ.ชา. อ. (ไทย) ๖๒/๑๖๕–๑๖๗, ขุ.ธ.อ. (บาลี) ๑/๑๒๙–๑๓๑, ขุ.ธ.อ. (ไทย) ๑/๑๘๖-๑๘๙, มงฺคล. (บาลี) ๑/๓๗–๔๑, มงฺคล. (ไทย) ๑/๕๔–๖๒

[๓๔] พระธรรมธีรราชมหามุนี, **โลกทีปนี**, หน้า ๕๔–๕๕.

ในแง่ความสงสัยที่ว่า พระเทวทัตยุยงให้พระเจ้าอชาตศัตรูปลงพระชนม์พระเจ้าพิมพิสารแล้วทำไมไม่ปรับปาราชิกแก่พระเทวทัตเล่า

ในเรื่องนี้ ผู้วิจัยมีความเห็นว่า พระเทวทัตมิได้ต้องอาบัติปาราชิก เพราะไม่สมบูรณ์ด้วยองค์แห่งปาราชิก เพราะพระเทวทัตได้สั่งให้พระเจ้าอชาตศัตรูปลงพระชนม์พระเจ้าพิมพิสารด้วยการให้อดพระกระยาหาร แต่พระเจ้าพิมพิสารสวรรคตด้วยการถูกราชบุรุษใช้มีดโกนผ่าฝ่าพระบาททั้งสองข้างทำให้เกิดทุกขเวทนาอย่างสาหัสจนทนไม่ได้จึงเสด็จสวรรคต เป็นการทำให้เสียการนัดหมายและเสียนิมิตไป ดังบทมาติกาวิภังค์ ซึ่งว่าด้วยอาณัตติกประโยค (การทำการนัดหมาย) ว่า

ที่ชื่อว่า การนัดหมาย ได้แก่ภิกษุทำการนัดหมายว่า จงปลงชีวิตเขาเสียตามคำนัดหมายนั้น ในเวลาเช้าหรือในเวลาเย็น ในเวลากลางคืนหรือกลางวัน ดังนี้ ต้องอาบัติทุกกฏ

เพราะการนัดหมายนั้น ภิกษุผู้รับคำสั่งปลงชีวิตเขาสำเร็จ ต้องอาบัติปาราชิกทั้ง ๒ รูป ปลงชีวิตบุคคลนั้นได้ก่อนหรือหลังคำนัดหมายนั้น ภิกษุผู้สั่งเดิม ไม่ต้องอาบัติ ภิกษุผู้ฆ่า ต้องอาบัติปาราชิก

ที่ชื่อว่า การทำนิมิต ได้แก่ภิกษุทำนิมิตว่า ผมจักขยิบตา ยักคิ้ว หรือผงกศีรษะท่านจงปลงชีวิตบุคคลนั้นตามนิมิตนั้น ดังนี้ ต้องอาบัติทุกกฏ

ภิกษุผู้รับสั่ง ปลงชีวิตบุคคลนั้นสำเร็จตามนิมิตนั้น ต้องอาบัติปาราชิกทั้ง ๒ รูป ปลงชีวิตเขาก่อนหรือหลังนิมิตนั้น ภิกษุผู้สั่งเดิมไม่ต้องอาบัติ ภิกษุผู้ฆ่าต้องอาบัติปาราชิก [๓๕]

ดังนั้น ถ้ายึดตามหลักมาติกานี้ พระเทวทัตจึงต้องเพียงอาบัติทุกกฏเท่านั้น ไม่ถึงอาบัติปาราชิก เพราะพระเจ้าพิมพิสารมิได้สวรรคตตามคำสั่งของพระเทวทัต

เมื่อได้กล่าวถึงอาณัตติกประโยค ก็จะได้นำมากล่าวไว้ตรงนี้เพื่อเป็นประโยชน์แก่การศึกษาดังนี้

อาณัตติกประโยค คือการใช้ให้คนอื่นฆ่า มีนิยม ๖ ข้อ เป็นเครื่องวินิจฉัยว่า จะล่วงละเมิดสิกขาบทหรือไม่ คำว่านิยม คือ วัตถุเครื่องกำหนดมี ๖ คือ

๑. นิยมวัตถุ หมายถึง วัตถุที่ถูกฆ่า มีมนุษย์และสัตว์เป็นต้น

๒. นิยมกาล คือ กำหนดเวลาใช้ฆ่า เช่น เวลาเช้า สาย บ่าย เย็นเป็นต้น

๓. นิยมโอกาส หมายเอากำหนดสถานที่ เช่น ในป่า ในบ้าน เป็นต้น

---

[๓๕] วิ.จู. (บาลี) ๑/๑๗๙/๑๐๗, วิ.จู. (ไทย) ๑/๑๗๙/๓๐๓.

๔. นิยมเครื่องประหาร หมายเอาเครื่องประหาร มีดาบ หอก เป็นต้น

๕. นิยมอิริยาบถ หมายเอาอิริยาบถ มี การยืน เดิน นั่ง นอน เป็นต้น

๖. นิยมกิริยาวิเศษ หมายถึง วิธีใช้ฆ่า มี ฟัน แทง ยิง เป็นต้น

ในนิยมทั้ง ๖ นี้ เมื่อสั่งให้เขาทำแล้ว ถ้าเขาทำถูกต้องตามนิยมนั้น จึงได้ชื่อว่าล่วงละเมิดสิกขาบท แต่ถ้าผู้รับใช้ทำผิดจากนิยมที่เขาสั่งไป ไม่ชื่อว่าล่วงละเมิดสิกขาบท [๓๖]

๓.๔.๓ พระเทวทัตกับตระกูลอุปัฏฐาก ๕๐๐ ตระกูล

ในคัมภีร์อรรถกถาชาดกมิได้กล่าวถึงโดยละเอียด กล่าวแต่เพียงว่า ตระกูลอุปัฏฐากของพระเทวทัตได้มีถึง ๕๐๐ ตระกูล ตระกูลเหล่านั้นพากันเข้าข้างพระเทวทัตด่าพระพุทธองค์ จึงได้ไปเกิดในอเวจีทั้งหมด พระเทวทัตชักจูงตระกูล ๕๐๐ ไปไว้ในนรกอเวจีด้วยประการฉะนี้ เหล่าภิกษุได้กราบทูลเรื่องนั้นแด่พระพุทธองค์ พระองค์จึงตรัสว่า ภิกษุทั้งหลาย มิใช่แต่บัดนี้เท่านั้น ที่พระเทวทัตหมกมุ่นในลาภและสักการะ ไม่มองดูภัยในอนาคต แม้ในกาลก่อน ก็ไม่มองดูภัยในอนาคต ถึงความพินาศใหญ่หลวงกับบริวารเป็นอันมาก เพราะแสวงหาความสุขเฉพาะหน้า ดังนี้แล้วตรัสสมุททวาณิชชาดกให้ภิกษุทั้งหลายฟัง [๓๗]

๓.๔.๔ พระเทวทัตกับนายขมังธนู

เมื่อพระเจ้าอชาตศัตรูทรงเลื่อมใสพระเทวทัต ทรงนำลาภและสักการะมาถวายเป็นอันมาก พระเทวทัตถูกลาภและสักการะครอบงำ เกิดความคิดที่จะปลงพระชนม์พระพุทธองค์ จึงเข้าไปเฝ้าพระราชาแล้วถวายพระพรว่า มโนรถของพระองค์ถึงที่สุดแล้ว ส่วนมโนรถของตนเองยังไม่ถึงที่สุด แล้วขอนายขมังธนูเพื่อให้ไปปลงพระชนม์พระพุทธองค์ พระราชาทรงรับสั่งให้ประชุมนายขมังธนูถึง ๕๐๐ ตระกูล ทรงเลือกจากคนเหล่านั้นเหลือ ๓๑ คน ตรัสสั่งให้ทำตามคำสั่งของพระเทวทัต ท่านเรียกหัวหน้านายขมังธนูมาบอกว่า พระพุทธองค์ประทับอยู่ที่ภูเขาคิชฌกูฏ เสด็จจงกรมอยู่ตรงโน้น ให้ไปในที่นั้น ยิงพระองค์ด้วยลูกศรอาบยาพิษให้สิ้นพระชนม์แล้วจงกลับมาทางโน้น แล้วสั่งให้นายขมังธนูซุ่มอยู่

---

[๓๖] วิ.อ. (บาลี) ๑/๕๔๕–๕๔๘, วิ.อ. (ไทย) ๑/๙๐–๙๔.

[๓๗] ขุ.ชา.อ. (บาลี) ๔๐/๙๓–๙๕, ขุ.ชา.อ. (ไทย) ๖๐/๑๓๓–๑๓๔.

ในทางนั้น ๒ คนพร้อมสั่งว่า ให้ยิงหัวหน้านายขมังธนูนั้นให้ตายแล้วกลับมาทางโน้น แล้วสั่งนายขมังธนูไปซุ่มยิงกันเป็นทอด ๆ เพื่อฆ่านายขมังธนูเป็นทอด ๆ เหตุที่พระเทวทัตได้จัดนายขมังธนูไว้เช่นนั้น ก็เพื่อปกปิดผลกรรมชั่วของตนมิให้ซัดทอดถึงตนได้

หัวหน้านายขมังธนูได้เดินทางไปสำนักของพระพุทธองค์ตามคำสั่งของพระเทวทัต เมื่อเห็นพระองค์แล้วก็ยกธนูขึ้นหมายจะยิง แต่ไม่สามารถปล่อยลูกธนูออกไปได้ เพราะพระพุทธองค์ทรงใช้ปาฏิหาริย์ทำให้นายขมังธนูนั้นยิงไม่ได้ เมื่อเขาไม่สามารถจะปล่อยธนูได้ จะลดมือลงก็ไม่ได้ ทำให้ทรมานเป็นอย่างยิ่ง เกิดความกลัวจึงได้ร้องขึ้นมา พระพุทธองค์ทอดพระเนตรเห็นดังนั้นก็ทรงเปล่งวาจาตรัสปลอบให้หายกลัว และเรียกให้มาหา นายขมังธนูจึงทิ้งอาวุธแล้วกราบลงแทบพระบาทของพระพุทธองค์ กราบทูลขอขมาโทษ พระองค์จึงแสดงธรรมให้ฟังจนเขาได้บรรลุโสดาปัตติผล แล้วออกบวชในเวลาต่อมา นายขมังธนูที่เหลือ ต่อมาก็ได้เข้าไปเฝ้าพระพุทธองค์และฟังธรรมที่พระองค์แสดงให้ฟังก็มีความเลื่อมใสจึงเสด็จออกบรรพชาอุปสมบทแล้วบรรลุอรหัตผลทุกรูป [๓๘]

นายขมังธนูเหล่านี้ เมื่อเริ่มแรกที่เกี่ยวข้องกับพระเทวทัต ก็ถูกพระเทวทัตชักจูงไปในทางเสียหาย แต่ได้พระพุทธองค์เป็นกัลยาณมิตร จึงได้รอดพ้นจากอันตราย และท้ายที่สุดก็ได้บรรลุสิ่งประเสริฐคือพระอรหัตผล ดังนั้น ก็ถือได้ว่า ท่านเหล่านี้ เป็นผู้มีต้นคดแต่ปลายตรง

๓.๔.๕ พระเทวทัตกับนายหัตถาจารย์

พระเทวทัตได้ส่งนายขมังธนูเพื่อปลงพระชนม์พระพุทธองค์แต่ไม่สำเร็จ จึงขึ้นไปบนภูเขาคิชฌกูฏเพื่อกลิ้งศิลาก็ไม่สำเร็จอีก จึงได้เข้าไปขอให้พระราชาปล่อยช้างนาฬาคีรีไปในระหว่างหนทางที่พระพุทธองค์เสด็จไปบิณฑบาต พระราชาทรงรับสั่งให้เรียกนายหัตถาจารย์ [๓๙] มาเฝ้า แล้วทรงบัญชาให้นายหัตถาจารย์เหล่านั้นมอมเหล้าช้างนาฬาคีรีให้

---

[๓๘] ดูรายละเอียดใน วิ.จู. (บาลี) ๗/๓๔๐/๑๒๘–๑๓๑, วิ.จู. (ไทย) ๗/๓๔๐/๑๔๗–๑๕๐, ขุ.ชา.อ. (บาลี) ๔๔/๙๕–๙๗, ขุ.ชา.อ. (ไทย) ๖๔/๑๔๙–๑๕๒, ขุ.ธ.อ. (บาลี) ๑/๑๓๐, ขุ.ธ.อ. (ไทย) ๑/๑๘๘.

[๓๙] นายควาญช้าง.

มึนเมาแล้วปล่อยไปบนหนทางที่พระพุทธองค์เสด็จมาแต่เช้า ฝ่ายพระเทวทัตไปยังโรงช้าง กล่าวกับนายหัตถาจารย์ว่า ตนเองเป็นญาติของพระราชา สามารถที่จะแต่งตั้งผู้อยู่ในตำแหน่งต่ำไว้ในตำแหน่งสูง สามารถเพิ่มเบี้ยเลี้ยงและเงินเดือนได้ ถ้าพวกเธอต้องการยศ พรุ่งนี้เช้า ก็จงช่วยกันเอาเหล้าอย่างแรงมอมช้างนาฬาคีรีให้ได้ ๑๖ หม้อจนเมา ถึงเวลาที่พระพุทธองค์เสด็จมา จงช่วยกันแทงช้างด้วยปลายหอกซัด ยั่วยุให้มันอาละวาดให้ทำลายโรงช้าง ช่วยกันล่อให้มุ่งหน้าตรงไปในหนทางที่พระพุทธองค์เสด็จมา แล้วปลงพระชนม์ให้พระองค์สิ้นพระชนม์ รุ่งขึ้น พระราชาให้ราชบุรุษเที่ยวตีกลองประกาศไปทั่วพระนครว่า พรุ่งนี้ นายหัตถาจารย์จักมอมเหล้าช้างนาฬาคีรีให้มึนเมาแล้วจักปล่อยไปในพระนคร ชาวเมืองทั้งหมดอย่าเดินออกมาในระหว่างหนทาง เมื่อแลเห็นพระพุทธองค์เสด็จดำเนินถึงถนนนั้น นายหัตถาจารย์เหล่านั้นได้ปฏิบัติตามพระเทวทัตสั่ง แต่ก็ไม่สามารถปลงพระชนม์พระพุทธองค์ได้เลย [๙๐]

๓.๕ พระเทวทัตกับสัตว์ดิรัจฉาน

พระเทวทัตมีความเกี่ยวข้องกับสัตว์ดิรัจฉานอยู่ ๒ เหตุการณ์คือ เหตุการณ์แรก ตอนที่พระเทวทัตยิงหงส์ซึ่งได้กล่าวแล้ว [๙๑] และเหตุการณ์ที่พระเทวทัตได้ปล่อยช้างนาฬาคีรีเพื่อจะให้ปลงพระชนม์พระพุทธองค์ ซึ่งจะกล่าวต่อไป

เมื่อพระเทวทัตประสงค์จะปลงพระชนม์พระพุทธองค์จึงได้ส่งนายขมังธนูไปเพื่อปลงพระชนม์แต่ไม่สำเร็จ จึงคิดว่า ใคร ๆ เห็นพระรูปโฉมของพระพุทธองค์ซึ่งเป็นที่น่าเลื่อมใส ถ้าเป็นมนุษย์ก็ไม่อาจที่จะเข้าไปทำร้ายได้ แต่พระราชามีช้างทรงชื่อว่านาฬาคีรีอยู่ ช้างนั้นเป็นช้างที่ดุร้าย สามารถฆ่ามนุษย์ได้ เมื่อไม่รู้จักคุณพระพุทธ พระธรรมและพระสงฆ์ ก็จักให้พระพุทธองค์นั้นสิ้นพระชนม์ได้ จึงขอให้พระเจ้าอชาตศัตรูปล่อยช้างนาฬาคีรี พระราชาได้ทรงทำตามคำพระเทวทัต ฝ่ายพระเทวทัตเข้าไปหายนายหัตถาจารย์ก็ถามว่า ในวันอื่น ๆ ช้างนาฬาคีรีดื่มสุรากี่หม้อ เมื่อทราบว่า ๘ หม้อจึงบอกว่า พรุ่งนี้จงให้ช้างนั้นดื่มเพิ่มขึ้นเป็น ๑๖ หม้อแล้วปล่อยให้มุ่งหน้าไปตามหนทางที่พระพุทธองค์เสด็จผ่านมา

---

[๙๐] ดูรายละเอียดใน วิ.จู. (บาลี) ๗/๓๔๒/๑๓๔–๑๓๖, วิ.จู. (ไทย) ๗/๓๔๒/๑๙๕–๑๙๗, ขุ.ชา.อ. (บาลี) ๔๒/๒๑๒–๒๑๔, ขุ.ชา.อ. (ไทย) ๖๒/๓๓๗–๓๓๙.

[๙๑] ดูเชิงอรรถหน้า ๓๗ ข้อ ๙๑.

นายหัตถาจารย์นั้นก็รับคำ รุ่งขึ้นก็ได้มอมเหล้าช้างนาฬาคีรีแล้วปล่อยไปบนถนนที่พระพุทธองค์เสด็จมาเพื่อบิณฑบาตพร้อมกับหมู่ภิกษุ ช้างนาฬาคีรีพอเห็นพระพุทธองค์เสด็จมาเท่านั้น ก็ได้ยกงวงขึ้นชู หูกางหางชี้ วิ่งรี่ไปทางพระพุทธองค์ ประหนึ่งภูเขาเอียงเข้าทับพระองค์ ภิกษุทั้งหลายเห็นดังนั้น จึงกราบทูลให้พระองค์เสด็จกลับ แต่พระองค์ตรัสว่า ภิกษุทั้งหลาย มาเถิด พวกเธออย่ากลัวไปเลย ภิกษุทั้งหลาย ไม่ใช่ฐานะ ไม่ใช่โอกาสที่จะปลงชีวิตตถาคตด้วยความพยายามของผู้อื่น ภิกษุทั้งหลาย พระตถาคตทั้งหลายจะไม่ปรินิพพานด้วยความพยายามของผู้อื่น [๔๒] พระมหาเถระทั้งหลายทูลขอโอกาสพระองค์ขอทรมานช้างนาฬาคีรี แต่พระองค์ไม่ทรงอนุญาต เวลานั้น มนุษย์ทั้งหลายมีความคิดเป็นสองฝ่าย ฝ่ายหนึ่งก็คิดว่าพระพุทธองค์จะถูกช้างปลงพระชนม์ ส่วนอีกฝ่ายหนึ่งที่มีศรัทธาเป็นบัณฑิตก็คิดว่าจักดูลีลาของพระพุทธองค์ เมื่อช้างนาฬาคีรีได้เข้ามาใกล้ พระอานนท์ไม่สามารถทนนิ่งอยู่ได้จึงสละชีวิตออกมายืนขวางข้างหน้า พระพุทธองค์รับสั่งให้พระอานนท์ถอยกลับมาแล้วทรงแผ่เมตตาไปยังช้างนาฬาคีรี ทรงเปล่งพระสุรเสียงอันไพเราะยิ่งนักดุจเสียงพรหม ช้างนาฬาคีรีพอได้ยินพระดำรัสของพระพุทธองค์เท่านั้น ก็ลืมตาขึ้นดูพระรูปอันเป็นสิริของพระองค์ กลับได้ความสังเวชใจ หายเมาสุราด้วยเดชแห่งพระพุทธองค์ ลดงวงและหูทั้งสองข้างไปหมอบอยู่แทบพระบาทของพระองค์ พระองค์จึงได้ตรัสกับช้างนาฬาคีรีว่า ตั้งแต่นี้ไป เธอจงอย่าดุร้าย อย่าหยาบคาย อย่าฆ่ามนุษย์ แล้วแผ่เมตตาจิตทรงเหยียดพระหัตถ์เบื้องขวาออกไปลูบที่กระพองแล้วตรัสพระคาถานี้ว่า

กุญชรเอ๋ย เจ้าอย่าคิดเข้ามาทำร้ายพระพุทธเจ้า
กุญชรเอ๋ย การคิดเข้ามาทำร้ายพระพุทธเจ้าทั้งหลาย
เป็นเหตุแห่งความทุกข์
กุญชรเอ๋ย ผู้ฆ่าพระพุทธเจ้า
จากชาตินี้ไปสู่ชาติหน้าจะไม่มีสุคติภูมิเลย
เจ้าอย่ามัวเมา อย่าประมาท
เพราะคนผู้ประมาทแล้วย่อมไม่ไปสุคติ
เจ้านี่แหละจักกระทำเหตุให้เจ้าเดินทางไปสุคติ [๔๓]

---

[๔๒] อฏฺฐานเมตํ ภิกฺขเว อนวกาโส โย ปรุปกฺกเมน ตถาคตํ ชีวิตา โวโรเปยฺย น ปรุปกฺกเมน ภิกฺขเว ตถาคตา ปรินิพฺพายนฺติ - วิ.จู. (บาลี) ๗/๓๗๒/๑๓๔. วิ.จู. (ไทย) ๗/๓๗๒/๑๙๖.

[๔๓] ขุ.ชา.อ. (บาลี) ๔๒/๒๑๖, ขุ.ชา.อ. (ไทย) ๖๒/๓๔๑.

เมื่อพระศาสดารับสั่งดังนี้ ปีติได้แผ่ซ่านไปทั่วสรีระทั้งสิ้นของช้าง ถ้าไม่เป็นสัตว์ดิรัจฉาน ก็จักได้บรรลุโสดาปัตติผล มนุษย์เห็นปาฏิหาริย์นั้น ต่างก็พากันส่งเสียงปรบมือกันอื้ออึง โยนอาภรณ์ต่าง ๆ ไปปกคลุมสรีระของช้าง ตั้งแต่นั้นเป็นต้นมา ช้างนาฬาคีรีจึงปรากฏนามว่า ธนปาลกะ พระพุทธองค์ทรงให้ช้างธนปาลกะตั้งอยู่ในศีล ๕ ประการ ช้างนั้นก็เอางวงดูดละอองธุลีพระบาทของพระองค์แล้วเอาโปรยลงบนหัวของตน ย่อตัวถอยหลังออกมายืนอยู่ในที่พอแลเห็น ถวายบังคมพระพุทธองค์แล้วกลับไปยังโรงช้าง ตั้งแต่วันนั้นมาช้างธนปาลกะนั้น ก็กลายเป็นสัตว์ที่ได้รับการฝึกแล้ว ไม่เบียดเบียนใครให้เดือดร้อนอีกเลย เหล่ามนุษย์พากันตำหนิพระเทวทัตว่าเป็นคนบาป เพราะพยายามที่จะปลงพระชนม์พระพุทธองค์ผู้มีฤทธิ์และอานุภาพมาก ทั้งยังไม่ถวายภัตตาหารให้แก่ท่าน ลาภสักการะของพระเทวทัตจึงเสื่อมสิ้นไป ส่วนลาภและสักการะของพระพุทธองค์กลับเจริญยิ่งขึ้น [๔๔]

จากการศึกษา ผู้วิจัยได้พบว่าพระเทวทัตไม่ว่าจะคบใครก็ตาม โดยมากจะมุ่งเอาประโยชน์ตนเป็นที่ตั้ง มีกุสโลบายในการพูดหว่านล้อม แต่มักชักชวนไปในทางอบาย อาจกล่าวได้ว่า พระเทวทัตมีลักษณะแห่งมิตรปฏิรูปก์ หรือ มิตรเทียม (คนเทียมมิตร, คนที่พึงทราบว่าเป็นศัตรูผู้มาในร่างมิตร) ครบทั้ง ๔ ประการ คือ

๑. คนปอกลอก (อัญญทัตถุหร)

๒. คนดีแต่พูด (วจีบรม)

๓. คนหัวประจบ (อนุปปิยภาณี)

๔. คนชวนฉิบหาย (อปายสหาย)[๔๕]

ซึ่งเมื่อท่านคบหาสมาคมกับบุคคลใด หากบุคคลนั้นมีปัญญาสามารถที่จะพินิจพิจารณาว่าสิ่งใดถูก สิ่งใดผิด สิ่งใดสมควร สิ่งใดไม่สมควร ก็หาได้ถูกพระเทวทัตชักจูงไปในทางเสียหายไม่ แต่ถ้าบุคคลใด ไม่มีปัญญาที่จะพินิจพิจารณารู้เหตุที่ถูกที่ควรแล้ว ถูก

---

[๔๔] ดูรายละเอียดใน วิ.จู. (บาลี) ๗/๓๔๒/๑๓๔, วิ.จู. (ไทย) ๗/๓๔๒/๑๙๕–๑๙๖, ขุ.ชา.อ. (บาลี) ๔๒/๒๑๒–๒๑๖, ขุ.ชา.อ. (ไทย) ๖๒/๓๓๗–๓๔๓.

[๔๕] ที.ปา. (บาลี) ๑๑/๒๕๔–๒๕๙/๑๖๑–๑๖๒, ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๒๕๔–๒๕๙/๒๐๗–๒๐๙, ดูรายละเอียดใน พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), **พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลธรรม**, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์บริษัทธรรมิก จำกัด, ๒๕๔๑), หน้า ๑๕๔–๑๕๕.

พระเทวทัตชักจูงไปในทางเสื่อมทราม บุคคลนั้นก็มักจะประสบกับความฉิบหายถ่ายเดียว ดังที่จะได้กล่าวในบทต่อไป

บทที่ ๔

ผลกระทบที่เกิดขึ้นจากบทบาทของพระเทวทัต

หลังจากที่พระเทวทัตได้บวชเข้ามาในพระพุทธศาสนาแล้ว ได้กระทำกรรมไม่ดีหลายสิ่งหลายประการ จนก่อให้เกิดผลกระทบขึ้นต่อทั้งเฉพาะบุคคลและส่วนรวมของพระพุทธศาสนามากมายหลายอย่าง ซึ่งได้แบ่งเป็นหัวข้อวิจัย ดังนี้

๔.๑ ก่อให้เกิดการแสดงพระธรรมเทศนา

บทบาทของพระเทวทัตนั้น เป็นเหตุให้พระพุทธเจ้าทรงแสดงธรรม เพื่อให้เป็นข้อคิดแก่ภิกษุทั้งหลาย การแสดงธรรมของพระพุทธเจ้านั้น ต้องมีเหตุที่จะทำให้เกิดการแสดงมี ๔ ประการด้วยกัน คือ

๑. อัตตัชฌาสยะ เพราะอัธยาศัยของพระองค์เอง

๒. ปรัชฌาสยะ เพราะอัธยาศัยของผู้อื่น

๓. อัตถุปปัตติกะ เพราะมีเรื่องเกิดขึ้น

๔. ปุจฉาวสิกะ เพราะมีผู้มาทูลถามปัญหา [๑]

พระธรรมเทศนาที่ทรงแสดงปรารภพระเทวทัต จัดเข้าในอัตถุปปัตติกะบ้าง จัดเข้าในปุจฉาวสิกะบ้าง จัดเป็นพระธรรมเทศนาประเภทพระสูตรและชาดก ซึ่งจะได้ยกเป็นหัวข้อวิจัยดังนี้

๔.๑.๑ พระสูตรที่พระพุทธเจ้าทรงแสดงปรารภพระเทวทัต

จากการศึกษา ผู้วิจัยได้พบพระสูตรที่พระพุทธเจ้าทรงแสดงปรารภพระเทวทัต จำนวน ๑๔ สูตร ซึ่งมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

---

[๑] มงฺคล. (บาลี) ๑/๓, มงฺคล. (ไทย) ๑/๒.

๑) มหาสาโรปมสูตร

พระพุทธองค์ประทับอยู่ที่ภูเขาคิชฌกูฏ ทรงปรารภถึงเรื่องที่พระเทวทัตทำลายสงฆ์และทำพระบาทของพระองค์ให้ห้อพระโลหิตแล้วทรงแสดงมหาสาโรปมสูตร ว่าด้วยข้ออุปมาด้วยแก่นไม้ พระสูตรสูตรนี้จัดอยู่ในประเภทอัตถุปปัตติกะ มีเนื้อหาพอสรุปได้ว่า

กุลบุตรออกบวชด้วยศรัทธา (๑) ได้รับลาภสักการะและการกล่าวสรรเสริญ (๒) มุ่งมั่นรักษาศีล (๓) มุ่งมั่นเจริญสมาธิ (๔) มุ่งมั่นเจริญวิปัสสนาจนเกิดญาณทัสสนะแล้วปลื้มใจและรู้สึกสมหวังเที่ยวยกตนข่มผู้อื่นในสิ่งที่ตนได้รับ

พระพุทธองค์ทรงเปรียบเทียบว่า ผู้ที่ได้รับลาภสักการะและการกล่าวสรรเสริญแล้วปลื้มใจและรู้สึกสมหวังเที่ยวยกตนข่มผู้อื่น เท่ากับบุคคลเที่ยวหาแก่นไม้แล้วได้กิ่งและใบไม้ด้วยเข้าใจว่าเป็นแก่น ผู้ที่มุ่งมั่นรักษาศีลแล้วแล้วปลื้มใจและรู้สึกสมหวังเที่ยวยกตนข่มผู้อื่น เท่ากับบุคคลเที่ยวหาแก่นไม้แล้วได้สะเก็ดไม้ด้วยเข้าใจว่าเป็นแก่น ผู้ที่มุ่งมั่นเจริญสมาธิแล้วปลื้มใจและรู้สึกสมหวังเที่ยวยกตนข่มผู้อื่น เท่ากับบุคคลเที่ยวหาแก่นไม้แล้วได้เปลือกไม้ด้วยเข้าใจว่าเป็นแก่น ผู้ที่มุ่งมั่นเจริญวิปัสสนาแล้วปลื้มใจและรู้สึกสมหวังเที่ยวยกตนข่มผู้อื่น เท่ากับบุคคลเที่ยวหาแก่นไม้แล้วได้กระพี้ไม้ด้วยเข้าใจว่าเป็นแก่น

ส่วนผู้ที่มุ่งมั่นเจริญวิปัสสนาจนทำให้อสมยวิโมกข์เกิดขึ้นแล้ว เหมือนกับผู้ที่เที่ยวหาแก่นไม้แล้วได้แก่นไม้ [๒]

จากพระสูตรนี้ ผู้วิจัยพอจะสันนิษฐานได้ว่า พระเทวทัตความจริงออกบวชด้วยศรัทธามุ่งมั่นในการปฏิบัติเพื่อความหลุดพ้นจากทุกข์ทั้งปวง แต่ถูกลาภสักการะและการกล่าวสรรเสริญครอบงำย่ำยีจิต จึงได้กระทำความผิดที่เป็นบาปอย่างมหันต์

๒) จังกมสูตร

พระพุทธองค์ประทับอยู่ที่ภูเขาคิชฌกูฏ ทรงปรารภถึงเรื่องที่พระสารีบุตร พระมหาโมคคัลลานะ พระมหากัสสปะ พระอนุรุทธะ พระปุณณมันตานีบุตร พระอุบาลี พระอานนท์และพระเทวทัตเดินจงกรมกับบริวาร ทรงแสดงจังกมสูตรว่าด้วยการจงกรมให้ภิกษุทั้งหลายฟัง ซึ่งพระสูตรสูตรนี้ เป็นอัตถุปปัตติกะ มีเนื้อความย่อว่า ภิกษุผู้สาวกทั้งหลายเว้นพระเทวทัตล้วนเป็นผู้มีอัธยาศัยงาม ส่วนพระเทวทัตและบริวารเป็นผู้มีอัธยาศัยเลว แล้ว

---

[๒] ม.มู. (บาลี) ๑๒/๓๐๗–๓๑๑/๒๗๒–๒๘๐, ม.มู. (ไทย) ๑๒/๓๐๗-๓๑๑/๓๔๐–๓๔๘.

ตรัสว่าสัตว์ทั้งหลายคบค้าสมาคมกันโดยธาตุอย่างเดียวกัน สัตว์ผู้มีอัธยาศัยเลวก็คบค้ากับสัตว์ผู้มีอัธยาศัยเลว สัตว์ผู้มีอัธยาศัยงามก็คบค้าสมาคมกับสัตว์ผู้มีอัธยาศัยงาม [๓]

จากพระสูตรนี้ เป็นการแสดงให้เห็นว่า ผู้ที่มีอัธยาศัยอย่างไรก็มักจะคบหากับบุคคลประเภทเดียวกัน พระอสีติมหาสาวกมีอัธยาศัยงาม ผู้เป็นบริวารก็เป็นผู้มีอัธยาศัยงามเช่นเดียวกัน ส่วนพระเทวทัตกับบริวารต่างก็มีอัธยาศัยเลว แต่ที่มาจงกรมเพราะปกปิดความชั่วของตนในเรื่องที่พยายามปลงพระชนม์พระพุทธองค์ด้วยคิดว่า ถ้าตนมาเดินจงกรมเช่นนี้ คนอื่นก็คงจะนึกว่า ผู้ที่เดินจงกรมคงจะไม่ไปทำสิ่งที่เลวร้าย จึงเป็นการปกปิดความชั่วของตนได้ และพระสูตรนี้ พระพุทธองค์ตรัสเปรียบเทียบระหว่างภิกษุที่เป็นอสีติมหาสาวกกับพระเทวทัตว่าเป็นคนละฝ่ายกัน แม้จะประพฤติเหมือนกันก็ตาม แต่มีความมุ่งหมายเป็นคนละทางกัน

๓) ภินทิสูตร

พระพุทธองค์ประทับอยู่ ณ พระเชตวัน ทรงแสดงธรรมปรารภพระเทวทัตให้ภิกษุทั้งหลายฟังว่า ลาภสักการะและความสรรเสริญเป็นสิ่งทารุณ เผ็ดร้อน หยาบคาย เป็นอันตรายต่อการบรรลุธรรม ดังที่พระเทวทัตถูกลาภสักการะและความสรรเสริญครอบงำย่ำยีจิตจึงได้ทำลายสงฆ์ [๔]

๔) กุสลมูลสูตร

พระพุทธองค์ประทับอยู่ ณ พระเชตวัน ทรงแสดงธรรมปรารภพระเทวทัตให้ภิกษุทั้งหลายฟังว่า “ลาภสักการะและความสรรเสริญเป็นสิ่งทารุณ เผ็ดร้อน หยาบคาย เป็นอันตรายต่อการบรรลุธรรม ดังที่กุศลมูลของเทวทัตถูกลาภสักการะและความสรรเสริญครอบงำ ย่ำยีจิต ถึงความขาดสูญแล้ว [๕]

---

[๓] สํ.นิ. (บาลี) ๑๖/๙๙/๑๔๙–๑๕๐, สํ.นิ. (ไทย) ๑๖/๙๙/๑๘๗-๑๘๙.

[๔] สํ.นิ. (บาลี) ๑๖/๑๘๐/๒๒๘, สํ.นิ. (ไทย) ๑๖/๑๘๐/๒๘๓.

[๕] สํ.นิ. (บาลี) ๑๖/๑๘๑/๒๒๙, สํ.นิ. (ไทย) ๑๖/๑๘๑/๒๘๓.

๕) กุสลธัมมสูตร

พระพุทธองค์ประทับอยู่ ณ พระเชตวัน ทรงแสดงธรรมปรารภพระเทวทัตให้ภิกษุทั้งหลายฟังว่า ลาภสักการะและความสรรเสริญเป็นสิ่งทารุณ เผ็ดร้อน หยาบคาย เป็นอันตรายต่อการบรรลุธรรมดังเช่นกุศลธรรมของเทวทัตถูกลาภสักการะและความสรรเสริญครอบงำ ย่ำยีจิต ถึงความขาดสูญแล้ว [๖]

๖) สุกกธัมมสูตร

พระพุทธองค์ประทับอยู่ ณ พระเชตวัน ทรงแสดงธรรมปรารภพระเทวทัตให้ภิกษุทั้งหลายฟังว่า ลาภสักการะและความสรรเสริญเป็นสิ่งทารุณ เผ็ดร้อน หยาบคาย เป็นอันตรายต่อการบรรลุธรรม ธรรมฝ่ายดีของเทวทัตถูกลาภสักการะและความสรรเสริญครอบงำ ย่ำยีจิต ถึงความขาดสูญแล้ว [๗]

๗) อจิรปักกันตสูตร

พระพุทธองค์ประทับอยู่ ณ พระเชตวัน ทรงแสดงธรรมปรารภพระเทวทัตให้ภิกษุทั้งหลายฟังว่า ลาภสักการะและความสรรเสริญเกิดแก่พระเทวทัตเพื่อฆ่าตนเอง เพื่อความเสื่อม เหมือนกับต้นกล้วยเผล็ดผลเพื่อฆ่าตนเอง เหมือนกับต้นไผ่ออกขุยเพื่อฆ่าตนเอง เหมือนกับต้นอ้อออกดอกเพื่อฆ่าตนเอง เหมือนกับแม่ม้าอัสดรตั้งครรภ์เพื่อฆ่าตนเอง เพื่อความเสื่อม แล้วได้ตรัสคาถาว่า

"ผลกล้วยฆ่าต้นกล้วย ขุยไผ่ฆ่าต้นไผ่
ดอกอ้อฆ่าต้นอ้อ ลูกม้าอัสดรฆ่าแม่ม้า ฉันใด
สักการะย่อมฆ่าคนชั่ว ฉันนั้น" [๘]

๘) ปัญจรถสตสูตร

พระพุทธองค์ประทับอยู่ ณ พระเวฬุวัน ทรงแสดงธรรมปรารภพระเทวทัตให้ภิกษุทั้งหลายฟังว่า เธอทั้งหลายอย่ายินดีลาภสักการะและความสรรเสริญของเทวทัตเลย แม้

---

[๖] สํ.นิ. (บาลี) ๑๖/๑๘๒/๒๒๙, สํ.นิ. (ไทย) ๑๖/๑๘๒/ ๒๘๔.

[๗] สํ.นิ. (บาลี) ๑๖/๑๘๓/๒๒๙, สํ.นิ. (ไทย) ๑๖/๑๘๓/ ๒๘๔.

[๘] สํ.นิ. (บาลี) ๑๖/๑๘๔/๒๒๙, สํ.นิ. (ไทย) ๑๖/๑๘๒/ ๒๘๕.

อชาตศัตรูราชกุมารจักเสด็จโดยขบวนราชรถ ๕๐๐ คันไปบำรุงเทวทัตทั้งเช้าเย็น และรับสั่งให้นำภัตตาหารไปพระราชทาน ๕๐๐ สำรับก็ตาม เทวทัตก็ต้องประสบความเสื่อมในกุศลธรรมทั้งหลาย หวังความเจริญไม่ได้ เหมือนสุนัขดุที่บุคคลขยี้ดีใส่จมูก ก็ยิ่งจะดุร้ายกว่าเดิมหลายเท่า [๙]

๙) เทวทัตตสูตร

พระพุทธองค์ประทับอยู่ ณ ภูเขาคิชฌกูฏ ทรงแสดงธรรมปรารภพระเทวทัตให้ภิกษุทั้งหลายฟังว่า ลาภสักการะและชื่อเสียงเกิดขึ้นแก่พระเทวทัตเพื่อฆ่าตน เพื่อความเสื่อม เหมือนต้นกล้วยเผล็ดผลเพื่อฆ่าตน เหมือนต้นไผ่ตกขุยเพื่อฆ่าตน เหมือนไม้อ้อออกดอกเพื่อฆ่าตน เหมือนแม้ม้าอัสดร [๑๐] ตั้งครรภ์เพื่อฆ่าตน เพื่อความพินาศ แล้วตรัสพระคาถาว่า

"สักการะย่อมฆ่าบุรุษชั่ว
เหมือนผลกล้วยฆ่าต้นกล้วย
ขุยไผ่ฆ่าต้นไผ่ ดอกอ้อฆ่าต้นอ้อ
ลูกแม่ม้าอัสดรฆ่าแม่ม้า ฉะนั้น" [๑๑]

จากพระสูตรทั้ง ๗ พระสูตรนั้น (ตั้งแต่ภินทิสูตรจนถึงเทวทัตตสูตร) แสดงให้เห็นว่า ลาภและสักการะเกิดมีขึ้นแก่พระเทวทัตมากมาย แต่ท่านกลับถูกโลภจิตครอบงำย่ำยีจิตใจทำให้เกิดความประมาท จึงไม่พากเพียรพยายามเพื่อปฏิบัติธรรมที่เป็นไปเพื่อละอกุศลทั้งกุศลมูล กุศลธรรม และธรรมฝ่ายดีของท่านก็เสื่อมไป ซึ่งจะก่อให้เกิดความเสื่อมจากลาภและสักการะตามมา ทั้งยังจะทำให้ตัวท่านต้องฉิบหายย่อยยับเพราะลาภและสักการะของตนนั้นด้วย

---

[๙] สํ.นิ. (บาลี) ๑๖/๑๘๕/๒๓๐, สํ.นิ. (ไทย) ๑๖/๑๘๕/ ๒๘๖.

[๑๐] แม่ม้าอัสดร หมายถึงแม่ลาซึ่งเป็นสัตว์วงศ์เดียวกับม้า (รูปร่างคล้ายม้าแต่ตัวเล็กกว่า) ผสมพันธุ์กับพ่อม้าตั้งครรภ์ขึ้น พอถึงเวลาคลอด ไม่สามารถคลอดได้ ยืนเอาเท้ากระทืบพื้นอยู่จนต้องผ่าท้องนำลูกออก เพราะถูกผ่าท้องแม่ลาจึงตาย (ลูกที่เกิดจากแม่ลากับพ่อม้า) เรียกว่า ม้าอัสดร - องฺ.จตุกฺก.อ. (บาลี) ๒/๖๘/๓๕๗.

[๑๑] องฺ.จตุกฺก. (บาลี) ๒๑/๖๘/๘๓, องฺ.จตุกฺก. (ไทย) ๒๑/๖๘/๑๑๒–๑๑๓.

๑๐) กกุธเถรสูตร

พระพุทธองค์ประทับอยู่ ณ โฆสิตาราม ทรงปรารภเรื่องที่พระเทวทัตคิดจะปกครองสงฆ์ตามที่กกุธเทพบุตรได้บอกแก่ท่านพระมหาโมคคัลลานะ ทรงแสดงศาสดาผู้ไม่บริสุทธิ์ ๕ จำพวก ได้แก่

๑) ผู้ไม่บริสุทธิ์ในทางศีล แต่ปฏิญญาว่าศีลบริสุทธิ์

๒) ผู้ไม่บริสุทธิ์ในทางอาชีพ แต่ปฏิญญาว่าอาชีพบริสุทธิ์

๓) ผู้ไม่บริสุทธิ์ในทางธรรมเทศนา แต่ปฏิญญาว่าธรรมเทศนาบริสุทธิ์

๔) ผู้ไม่บริสุทธิ์ในทางเวยยากรณะ แต่ปฏิญญาว่าเวยยากรณะบริสุทธิ์

๕) ผู้ไม่บริสุทธิ์ในทางญาณทัสสนะ แต่ปฏิญญาว่าญาณทัสสนะบริสุทธิ์

ทรงแสดงว่าพระองค์เป็นผู้มีความบริสุทธิ์ใน ๕ ทางตรงกันข้ามกับศาสดา ๕ จำพวกนั้น [๑๒]

ในพระสูตรนี้ จัดเป็นอัตถุปปัตติกะ ซึ่งพระพุทธองค์ได้ตรัสถึงพระเทวทัตซึ่งเป็นศาสดาผู้ไม่บริสุทธิ์แต่กลับปฏิญญาตรงกันข้าม และหวังที่จะให้บริวารของตนรักษาตนไว้ไม่ให้พวกคฤหัสถ์รู้อันจะเป็นเหตุให้ตนเสื่อมจากลาภและสักการะได้ แต่สำหรับพระองค์แล้วเป็นศาสดาผู้บริสุทธิ์ จึงไม่จำเป็นต้องมีสาวกมารักษาพระองค์โดยเรื่องอันใดเลย

๑๑) ปุริสินทริยญาณสูตร

พระพุทธองค์ประทับอยู่ที่โคนต้นไม้ต้นหนึ่ง ณ นิคมชื่อทัณฑกัปปกะ แคว้นโกศล ทรงปรารภเหตุที่ทรงพยากรณ์พระเทวทัตว่าจะต้องไปเกิดในอบายตามที่ภิกษุทั้งหลายได้ถามพระอานนท์แล้วท่านนำเรื่องเข้าไปกราบทูล ทรงแสดงญาณเป็นเครื่องรู้อินทรีย์ของบุคคล ๖ ประการ โดยทรงกำหนดความมีกุศลธรรมและอกุศลธรรมเป็นพื้นฐานการพยากรณ์ดังนี้

๑. ผู้เคยมีกุศลธรรม ต่อมากุศลธรรมหายไป อกุศลธรรมเกิดขึ้นมาแทน แต่กุศลมูลที่เขายังตัดไม่ขาดมีอยู่ เพราะกุศลมูลนั้น กุศลธรรมของเขาจักปรากฏ บุคคลนี้จักเป็นผู้ไม่เสื่อมต่อไป เหมือนเมล็ดพืชพันธุ์ดีไม่หักไม่เน่าซึ่งบุคคลปลูกไว้ในนาดี ย่อมจะเจริญงอกงามไพบูลย์

---

[๑๒] ดูรายละเอียดใน องฺ.ปญฺจก. (บาลี) ๒๒/๑๐๐/๑๑๓–๑๑๗, องฺ.ปญฺจก. (ไทย) ๒๒/๑๐๐/๑๗๐-๑๗๔.

๒. ผู้เคยมีอกุศลธรรม ต่อมาอกุศลธรรมหายไป กุศลธรรมเกิดขึ้นมาแทน แต่อกุศลมูลที่เขายังตัดไม่ขาดมีอยู่ เพราะอกุศลมูลนั้น อกุศลธรรมของเขาจักปรากฏ บุคคลนี้จักเป็นผู้เสื่อมต่อไป เหมือนเมล็ดพืชพันธุ์ดีที่ไม่หักไม่เน่าซึ่งบุคคลปลูกไว้บนศิลาแท่งทึบ ก็ย่อมเจริญงอกงามไพบูลย์ไม่ได้

๓. ผู้ไม่มีธรรมขาวแม้เท่ารอยเจาะแห่งปลายขนทราย บุคคลนี้ประกอบด้วยอกุศลธรรมฝ่ายดำอย่างเดียว หลังจากตายแล้ว จักไปเกิดในอบาย ทุคติ วินิบาต นรก เหมือนเมล็ดพืชที่หักเน่า แม้บุคคลจะปลูกไว้ในนาดี ก็ย่อมจะเจริญงอกงามไพบูลย์ไม่ได้

๔. ผู้เคยมีกุศลธรรม ต่อมากุศลธรรมหายไป อกุศลธรรมเกิดขึ้นมาแทน แต่กุศลมูลที่เขายังตัดไม่ขาดมีอยู่ แม้กุศลมูลนั้นก็ถูกถอนขึ้นทั้งหมด บุคคลนี้จักเป็นผู้ไม่เสื่อมต่อไป เหมือนถ่านไฟที่ลุกโพลงซึ่งบุคคลวางไว้บนศิลาก้อนใหญ่ ย่อมไม่ลุกลามขยายวงกว้างออกไปได้

๕. ผู้เคยมีอกุศลธรรม ต่อมาอกุศลธรรมหายไป กุศลธรรมเกิดขึ้นมาแทน แต่อกุศลมูลที่เขายังตัดไม่ขาดมีอยู่ แม้อกุศลมูลนั้นก็ถูกถอนขึ้นหมด บุคคลนี้จักเป็นผู้ไม่เสื่อมต่อไป เหมือนถ่านไฟที่ลุกโพลงซึ่งบุคคลวางไว้บนกองหญ้าแห้งหรือกอไม้แห้ง ย่อมลุกลามขยายวงกว้างออกไป

๖. ผู้ไม่มีอกุศลธรรมแม้เท่ารอยเจาะแห่งปลายขนทราย บุคคลนี้ประกอบด้วยธรรมที่ไม่มีโทษ เป็นธรรมฝ่ายขาวอย่างเดียว จักปรินิพพานในปัจจุบันแน่นอน เหมือนถ่านไฟที่ดับเย็นแล้ว แม้บุคคลวางไว้บนกองหญ้าแห้งหรือกองไม้แห้ง ก็ย่อมไม่สามารถที่จะลุกลามขยายวงกว้างออกไปได้ [๑๓]

จากการศึกษา ได้พบว่า พระสูตรนี้จัดอยู่ในประเภทปุจฉาวสิกะ และพระสูตรนี้แสดงให้เห็นว่าพระเทวทัตเป็นผู้ที่มีความเลวโดยส่วนเดียว และประกอบด้วยธรรมที่เลวโดยส่วนเดียว เพราะถ้าหากว่าธรรมฝ่ายดีของพระเทวทัตมีอยู่แม้แต่เพียงเล็กน้อย พระพุทธองค์ก็ยังจะสามารถที่จะช่วยเหลือพระเทวทัตได้ แต่เพราะท่านเป็นบุคคลประเภทอเตกิจโฉ คือ แม้พระพุทธเจ้าพันพระองค์ก็ไม่สามารถจะแก้ไขได้ ดังนั้น พระพุทธองค์จึงตรัสว่า ข้อที่

---

[๑๓] ดูรายละเอียดใน องฺ.ฉกฺก. (บาลี) ๒๒/๖๒/๓๘๓–๓๙๐, องฺ.ฉกฺก. (ไทย) ๒๒/๖๒/๕๖๔–๕๗๐.

พระองค์พยากรณ์ว่าเป็นหนึ่งจักเป็นสองได้อย่างไร พระองค์ไม่เห็นคนอื่นที่ประพฤติธรรมฝ่ายดำอย่างเดียวเหมือนกับพระเทวทัตเลย

๑๒) เทวทัตตวิปัตติสูตร

พระพุทธองค์ประทับอยู่ ณ ภูเขาคิชฌกูฏ ทรงแสดงธรรมปรารภพระเทวทัตให้ภิกษุทั้งหลายฟังว่า เทวทัตถูกอสัทธรรม ๘ ประการ คือ ลาภ ความเสื่อมลาภ ยศ ความเสื่อมยศ สักการะ ความเสื่อมสักการะ ความปรารถนาชั่ว ความมีมิตรชั่วครอบงำย่ำยีจิต ต้องไปเกิดในอบาย ต้องไปเกิดในนรก ดำรงอยู่ชั่วกัป แก้ไขไม่ได้ ดังนั้น ภิกษุพึงครอบงำลาภ ความเสื่อมลาภ ยศ ความเสื่อมยศ สักการะ ความเสื่อมสักการะ ความปรารถนาชั่ว ความมีมิตรชั่วที่เกิดขึ้นอยู่ เพราะเมื่อไม่ครอบงำลาภ ความเสื่อมลาภ ยศ ความเสื่อมยศ สักการะ ความเสื่อมสักการะ ความปรารถนาชั่ว ความมีมิตรชั่วที่เกิดขึ้นอยู่ อาสวะและความเร่าร้อนที่ก่อความคับแค้น พึงเกิดขึ้น แต่เมื่อครอบงำลาภที่เกิดขึ้นอยู่ อาสวะและความเร่าร้อนที่ก่อความคับแค้นย่อมไม่มี [๑๔]

พระสูตรนี้ จัดอยู่ในประเภทอัตถุปปัตติกะ ซึ่งแสดงถึงเรื่องราวของพระเทวทัตซึ่งมากไปด้วยลาภและสักการะ แต่กลับถูกลาภและสักการะนั้นครอบงำ ทำให้ต้องประสบกับความย่อยยับ ถ้าใครไม่ประสงค์ที่จะย่อยยับ ก็ไม่ควรให้ลาภสักการะครอบงำจิตได้ เพราะถ้าเมื่อเกิดขึ้นมาแล้ว ก็ไม่สามารถที่ตัดกิเลสาสวะและบรรลุธรรมได้

๑๓) สังฆเภทสูตร

พระพุทธองค์ประทับอยู่ ณ พระเวฬุวัน พระอานนท์ได้เข้าไปบิณฑบาตที่กรุงราชคฤห์ พระเทวทัตได้พบท่านจึงกล่าวว่า “ท่านอานนท์ ตั้งแต่วันนี้เป็นต้นไป เราจะทำอุโบสถ จะทำสังฆกรรมแยกจากพระผู้มีพระภาค แยกจากภิกษุสงฆ์” เมื่อพระอานนท์กลับจากบิณฑบาต จึงเข้าไปกราบทูลแด่พระพุทธองค์ พระองค์จึงเปล่งอุทานว่า

“กรรมดี คนดีทำได้ง่าย
กรรมดี คนชั่วทำได้ยาก
กรรมชั่ว คนชั่วทำได้ง่าย

---

[๑๔] องฺ.อฏฺฐก. (บาลี) ๒๓/๗/๑๓๔–๑๓๕, องฺ.อฏฺฐก. (ไทย) ๒๓/๗/๒๐๗–๒๐๙.

กรรมชั่ว พระอริยะทั้งหลายทำได้ยาก”[๑๕]

พระสูตรนี้ จัดเข้าในประเภทอัตถุปปัตติกะ ซึ่งจากการศึกษาทำให้ได้รู้ว่า การทำดีและความชั่วนั้น เป็นเรื่องของเฉพาะคน ถ้าคนที่มีอุปนิสัยเลวทราม ก็มักจะทำเรื่องที่เลวทราม เพราะอุปนิสัยเป็นไปทางนั้น ส่วนคนที่มีอุปนิสัยดีงาม ก็ย่อมน้อมไปเพื่อบำเพ็ญในสิ่งที่เป็นกุศล ดังพระเทวทัต เพราะท่านเป็นผู้มีจิตเต็มไปด้วยความปรารถนาชั่ว จึงคิดไปเพื่อทำในสิ่งที่มิใช่ประโยชน์ทั้งสิ้น

๑๔) เทวทัตตสูตร

พระพุทธองค์ทรงแสดงธรรมปรารภพระเทวทัตให้ภิกษุทั้งหลายฟังว่า พระเทวทัตถูกอสัทธรรม ๓ ประการคือ ความปรารถนาชั่ว ความมีมิตรชั่วครอบงำย่ำยีจิต เมื่อยังมีมรรคผลที่ควรทำให้สูงขึ้นไป พระเทวทัตถึงความเสื่อมเสียกลางคัน เพราะบรรลุคุณวิเศษขั้นต่ำ ดังนั้น จึงต้องไปเกิดในอบาย ต้องไปเกิดในนรก ดำรงอยู่ชั่วกัป แก้ไขไม่ได้[๑๖]

พระสูตรนี้ จัดเข้าในประเภทอัตถุปปัตติกะ ซึ่งแสดงให้เห็นถึงผลกรรมของพระเทวทัต ท่านทำในสิ่งที่ไม่ดี และยังมีคนไม่ดีมาสนับสนุนด้วย แม้ท่านจะเคยได้พบสัตบุรุษและยังได้ประพฤติปฏิบัติธรรมซึ่งเป็นไปเพื่อความเจริญ แต่ท่านก็กลับเป็นผู้ประมาท เลิกเสียกลางคัน ทำให้ไม่ได้พบกับสิ่งที่ดี และสุดท้ายท่านก็จะได้ประสพกับความฉิบหาย คือต้องไปเกิดในอบาย วินิบาต นรกอย่างที่ใคร ๆ ก็ช่วยเหลือไม่ได้ ซึ่งก็เป็นเพราะกรรมของท่านนั่นเอง

นอกจากนี้ยังมีอีกพระสูตรหนึ่งชื่อว่าสิลายูปสูตร ซึ่งว่าด้วยเรื่องที่พระสารีบุตรสนทนาธรรมกับพระจันทิกาบุตร ณ พระเวฬุวัน ปฏิเสธเรื่องที่พระเทวทัตแสดงธรรมแก่บริวารของตนว่าที่จริงแล้วมิได้เป็นดังที่พระเทวทัตว่า แล้วพูดถึงเรื่องการอบรมจิตว่า จิตที่อบรมแล้วของพระขีณาสพเป็นจิตที่ไม่หวั่นไหวเพราะอารมณ์อย่างหยาบแต่ละอย่างในอารมณ์ ๖ คือ รูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ และธรรมารมณ์ที่ผ่านมาทางอายตนะ

---

[๑๕] ขุ.อุ. (บาลี) ๒๕/๔๘/๑๗๖–๑๗๗, ขุ.อุ. (ไทย) ๒๕/๔๘/๒๗๕–๒๗๖.

[๑๖] ขุ.อิติ. (บาลี) ๒๕/๘๙/๓๐๖–๓๐๗, ขุ.อิติ. (ไทย) ๒๕/๘๙/๔๕๘–๔๖๐.

ภายใน เปรียบเหมือนเสาหินที่ฝังลงในหลุม ๘ ศอก ไม่สั่นคลอนเพราะลมอย่างแรงที่พัดมาจากทิศแต่ละทิศในทิศทั้ง ๔ [๑๗]

ซึ่งพระสูตรทั้ง ๑๕ สูตรนี้ กล่าวถึงพระเทวทัตในทางลบทั้งสิ้น เพราะท่านเป็นผู้มีความปรารถนาลามก ทะเยอทะยานทำทุกสิ่งทุกอย่างเพื่อให้ตนเพียบพร้อมด้วยลาภ ยศ สรรเสริญ และสุข แต่ด้วยผลแห่งบาปกรรมที่ท่านได้กระทำ ความเสื่อมลาภ ความเสื่อมยศ นินทา และความทุกข์จึงมีปรากฏขึ้นมาแทนที่ และทำให้ท่านถึงกับมีชีวิตที่ย่อยยับไปเลยทีเดียว

๔.๑.๒ ธรรมบทที่พระพุทธองค์ทรงแสดงปรารภพระเทวทัต

พระธรรมบท ถือว่าเป็นส่วนหนึ่งของพระสูตร ปรากฏอยู่ในขุททกนิกาย ผู้วิจัยได้แยกมาวิจัยไว้ต่างหาก เพื่อจะได้เน้นเนื้อความให้ชัดเจนยิ่งขึ้น เพราะในพระไตรปิฎกพระพุทธองค์ตรัสเฉพาะคาถาไว้เท่านั้น ส่วนเรื่องราวนั้นปรากฏในคัมภีร์อรรถกถา ซึ่งในงานวิจัยนี้จะกล่าวไว้โดยสังเขปพอรู้ความเท่านั้น

๑) เทวทัตตวัตถุ

พระพุทธองค์ปรารภเรื่องที่พระเทวทัตห่มผ้าไม่เหมาะสมกับตนตรัสพระคาถาว่า

“ผู้ใดยังมีกิเลสดุจน้ำฝาด
ปราศจากทมะและสัจจะ
จะนุ่งห่มผ้ากาสาวะ
ผู้นั้นไม่ควรที่จะนุ่งห่มผ้ากาสาวะเลย
ส่วนผู้ใดคายกิเลสดุจน้ำฝาด
ตั้งมั่นดีแล้วในศีล ประกอบด้วยทมะและสัจจะ
ผู้นั้นแลควรที่จะนุ่งห่มผ้ากาสาวะได้” [๑๘]

---

[๑๗] องฺ.อฏฺฐก. (บาลี) ๒๓/๒๖/๓๒๙–๓๓๒, องฺ.อฏฺฐก. (ไทย) ๒๓/๒๖/๔๘๔–๔๘๖.

[๑๘] ดูรายละเอียดใน ขุ.ธ.อ. (บาลี) ๑/๗๐–๗๕, ขุ.ธ.อ. (ไทย) ๑/๑๐๕–๑๑๒.

๒. เทวทัตตวัตถุ

พระเทวทัตได้บวชเข้ามาในพระพุทธศาสนาพร้อมศากยกุมาร ๕ พระองค์ เมื่อบวชแล้วเป็นผู้เพียบพร้อมไปด้วยลาภสักการะจึงเกิดความปรารถนาจะเป็นพระพุทธเจ้าแทนพระพุทธองค์ ถูกพระองค์ปฏิเสธ จึงเกิดอาฆาตขึ้น พยายามปลงพระชนม์ด้วยอุบายวิธีหลายวิธีแต่ไม่สำเร็จ ภายหลังเข้าไปกราบทูลขอวัตถุ ๕ ประการ แต่พระพุทธองค์ไม่ทรงอนุญาตจึงทำสังฆเภท และสุดท้าย ท่านก็ถูกแผ่นดินสูบตายไปเกิดในมหานรกชื่อว่าอเวจี พระพุทธองค์อาศัยเหตุนี้ จึงแสดงธรรมให้ภิกษุทั้งหลายฟังว่า

"ผู้ทำบาปเป็นปกติ ย่อมเดือดร้อนในโลกนี้
ตายไปแล้วก็ยังเดือดร้อนในโลกหน้า
ชื่อว่าย่อมเดือดร้อนในโลกทั้งสอง
เขาย่อมเดือดร้อนใจว่า "เราได้ทำบาปไว้แล้ว"
ครั้นไปสู่ทุคติ เขายิ่งเดือดร้อนมากขึ้น" [๑๙]

๓. เทวทัตตวัตถุ (เรื่องพระเทวทัต)

เหล่าภิกษุสนทนาธรรมเรื่องพระเทวทัตเป็นผู้ทุศีล ยุยงพระเจ้าอชาตศัตรูให้ปลงพระชนม์พระบิดา และตะเกียกตะกายเพื่อจะปลงพระชนม์พระพุทธองค์โดยประการต่างๆ พระพุทธองค์จึงแสดงธรรมปรารภพระเทวทัตให้ภิกษุทั้งหลายฟังว่า

"ความทุศีลโดยสิ้นเชิง
ย่อมรัดรึงอัตภาพของบุคคลผู้ทุศีลไว้
ดุจเถาวัลย์ที่รึงรัดต้นสาละไว้
เขาย่อมทำตนให้วิบัติดุจโจรปรารถนาให้เขาวิบัติ ฉะนั้น" [๒๐]

---

[๑๙] ดูรายละเอียดใน ขุ.ธ.อ. (บาลี) ๑/๑๒๔–๑๔๐, ขุ.ธ.อ. (ไทย) ๑/๑๗๙–๒๐๒.

[๒๐] ดูรายละเอียดใน ขุ.ธ.อ. (บาลี) ๑/๑๙–๒๐, ขุ.ธ.อ. (ไทย) ๖/๒๙–๓๑ .

๔. สังฆเภทปริสักกนวัตถุ (เรื่องความพยายามเพื่อทำลายสงฆ์)

พระเทวทัตได้เข้าไปบิณฑบาตในกรุงราชคฤห์ เมื่อเจอพระอานนท์จึงบอกว่าตนจักทำสังฆเภทแยกจากพระพุทธองค์และภิกษุสงฆ์ พระอานนท์จึงกราบทูลพระพุทธองค์ พระอาศัยเหตุนี้ จึงตรัสพระคาถานี้ว่า

"กรรมที่ไม่ดี และไม่มีประโยชน์แก่ตน ทำได้ง่าย
กรรมที่ดี และมีประโยชน์ ทำได้ยากอย่างยิ่ง" [๒๑]

๕. อัญญตรวิปักขเสวกภิกขุวัตถุ (เรื่องภิกษุผู้คบฝ่ายผิดรูปใดรูปหนึ่ง)

ภิกษุรูปหนึ่งถูกภิกษุบริวารของพระเทวทัตชักชวนไปบริโภคลาภสักการะที่เกิดขึ้นเพื่อพระเทวทัต เธอไม่ปฏิเสธได้ไปอยู่กับภิกษุนั้น ๒-๓ วัน ภิกษุทั้งหลายนำเรื่องไปกราบทูลพระพุทธองค์ให้ทรงทราบ พระพุทธองค์ทรงเรียกภิกษุนั้นมาตรัสตำหนิเป็นอันมากแล้วตรัสพระคาถานี้ว่า

ภิกษุไม่ควรดูหมิ่นลาภของตน
ไม่ควรเที่ยวปรารถนาลาภของคนอื่น
เมื่อภิกษุปรารถนาลาภของคนอื่น
ย่อมไม่บรรลุสมาธิ
ถ้าภิกษุแม้จะมีลาภน้อย
แต่ไม่ดูหมิ่นลาภของตน
เทวดาทั้งหลายย่อมสรรเสริญภิกษุนั้นแล
ว่าเป็นผู้มีอาชีพหมดจด ไม่เกียจคร้าน" [๒๒]

ในธรรมบทนี้ ส่องความให้เห็นชัดเจนว่า พระเทวทัตเป็นผู้ทุศีล และได้กระทำกรรมที่ทุศีลหลายอย่าง ก่อให้เกิดความเสียหายทั้งแก่ตนเองและแก่ผู้ที่เข้ามาคบหา ต้องเสวยผลกรรมทั้งขณะที่ยังมีชีวิตอยู่และหลังจากที่สิ้นชีวิตไป ซึ่งแสดงให้เห็นว่า บุคคลทำกรรมใด ย่อมได้รับผลแห่งกรรมนั้น ทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่วนั่นเอง

---

[๒๑] ดูรายละเอียดใน ขุ.ธ.อ. (บาลี) ๖/๒๐–๒๑, ขุ.ธ.อ. (ไทย) ๖/๓๒–๓๔.

[๒๒] ดูรายละเอียดใน ขุ.ธ.อ. (บาลี) ๘/๖๐–๖๑, ขุ.ธ.อ. (ไทย) ๘/๘๙–๙๒.

๔.๑.๓ ชาดกที่พระพุทธเจ้าทรงแสดงปรารภพระเทวทัต

พระพุทธองค์ได้ตรัสชาดกปรารภพระเทวทัตทั้งโดยตรงและโดยอ้อมจำนวน ๖๔ ชาดก ซึ่งผู้วิจัยได้ประมวลมา โดยจัดกลุ่มตามเหตุที่ทรงปรารภดังนี้

๑. ทรงปรารภเรื่องที่พระเทวทัตไม่มีความเมตตากรุณา กักขฬะ หยาบคาย จึงได้ตรัสนิโครธมิคชาดก จุลลนันทิยชาดก และลฏุกิกชาดก

๒. ทรงปรารภเรื่องที่พระเทวทัตเป็นคนชั่วช้า มีบริวารชั่วช้า จึงได้ตรัสสัตติคุมพชาดก

๓. ทรงปรารภเรื่องที่พระเทวทัตห่มผ้าไม่สมควรแก่ตน จึงได้ตรัสกาสาวชาดก ทุพภิยมักกฏชาดก ชวสกุณชาดก นิโครธชาดก และรุรุมิคราชชาดก

๔. ทรงปรารภเรื่องที่พระเทวทัตเกิดความริษยาพระองค์ จึงได้ตรัสทุมเมธชาดก

๕. ทรงปรารภเรื่องที่พระเทวทัตเป็นคนอกตัญญูไม่รู้คุณของพระองค์ จึงได้ตรัสสีลวนาคชาดก อสัมปทานชาดก ทุพภิยมักกฏชาดก ชวสกุณชาดก นิโครธชาดก และรุรุมิคราชชาดก

๖. ทรงปรารภเรื่องที่พระเทวทัตบอกคืนอาจารย์ เป็นปฏิปักษ์ต่อพระตถาคต แล้วได้รับทุกข์ใหญ่ จึงได้ตรัสอุปาหนชาดก คุตติลชาดก และอัมพชาดก

๗. ทรงปรารภเรื่องที่พระเทวทัตแสดงท่าทางเลียนแบบพระสุคต จึงได้ตรัสวิโรจนชาดก วินีลกชาดก วีรกชาดก กันทคลกชาดก และชัมพุกชาดก

๘. ทรงปรารภเรื่องที่พระเทวทัตเสื่อมจากลาภสักการะที่เกิดแก่ตน จึงได้ตรัสสัพพทาฐิชาดก และกาฬพาหุชาดก

๙. ทรงปรารภเรื่องที่พระเทวทัตกับพระโกกาลิกะกล่าวมุสาวาทเที่ยวขออาหารฉันอยู่ จึงได้ตรัสสิงคาลชาดก ชัมพูขาทกชาดก และอันตชาดก

๑๐. ทรงปรารภเรื่องที่พระเทวทัตเสื่อมจากบริวาร จึงได้ตรัสลักขณชาดก

๑๑. ทรงปรารภเรื่องที่พระเทวทัตเสื่อมจากประโยชน์ทั้งสองด้าน คือเสื่อมถอยจากโภคะของคฤหัสถ์ ทั้งไม่สามารถทำประโยชน์แห่งความเป็นสมณะให้บริบูรณ์ได้ จึงได้ตรัสอุภโตภัตถชาดก

๑๒. ทรงปรารภเรื่องที่พระเทวทัตตะเกียกตะกายเพื่อปลงพระชนม์พระองค์ จึงได้ตรัสกุรุงคมิคชาดก วานรินทชาดก ตโยธรรมชาดก สัจจังกิรชาดก สิงคาลชาดก มณีโจรชาดก กุรุงคมิคชาดก สุงสุมารชาดก ธัมมัทธชชาดก กุมภีลชาดก โรมชาดก วานรชาดก จุลลธรรมปาลชาดก สาลิยชาดก ปรันตปชาดก ทัททรชาดก กุกกุฏชาดก โสมนัสสชาดก และมหากปิชาดก

๑๓. ทรงปรารภเรื่องที่พระเทวทัตพยายามเพื่อฆ่าชนเป็นอันมาก เพราะจิตก่อเวรในพระตถาคตเจ้าผู้เดียว จึงได้ตรัสจันทกุมารชาดก

๑๔. ทรงปรารภเรื่องที่พระอานนท์สละชีพเพื่อพระองค์ จึงได้ตรัสสุวรรณกักกฏชาดก และจุลลหังสชาดก

๑๕. ทรงปรารภเรื่องที่พระเทวทัตกล่าวมุสาวาทแล้วล้มป่วย เสวยทุกข์หนัก จึงได้ตรัสกักการุชาดก

๑๖. ทรงปรารภเรื่องที่พระเทวทัตกล่าวมุสาวาทแล้วถูกแผ่นดินสูบ จึงได้ตรัสมหาปิงคิลชาดก และสัญชีวชาดก

๑๗. ทรงปรารภเรื่องที่พระเทวทัตพาตระกูล ๕๐๐ เข้าไปในนรก จึงได้ตรัสกปิชาดก และสมุททวาณิชชาดก

๑๘. ทรงปรารภเรื่องที่พระเทวทัตเป็นผู้ทุศีล ทำบุคคลผู้คบหาให้ฉิบหาย จึงได้ตรัสมหิลามุขชาดก และสัญชีวชาดก

๑๙. ทรงปรารภภิกษุผู้คบฝ่ายผิด จึงได้ตรัสโคธชาดก คิริทัตตชาดก และมโนชชาดก

ในชาดกทั้งหมดนั้น ผู้วิจัยได้พบว่าพระเทวทัตได้เกิดมาร่วมชาติกับพระโพธิสัตว์เพื่อมุ่งจองเวรโดยมาก ที่เป็นเช่นนั้น เพราะท่านมีจิตใจเต็มด้วยโทสะ อาศัยความโกรธซึ่งเกิดขึ้นในพระโพธิสัตว์ จึงได้ผูกอาฆาตในพระโพธิสัตว์ และส่งผลให้ตนเองได้ประสพกับความเสื่อมในกาลต่อมา

อนึ่ง สำหรับในชาติสุดท้ายของพระพุทธองค์ การที่พระองค์ทรงถูกพระเทวทัตพยายามปลงพระชนม์นั้น ก็เนื่องมาจากบุพพกรรมในอดีตชาติของพระองค์ด้วย ดังที่พระองค์ทรงเล่าไว้ในคัมภีร์ขุททกนิกาย อปทานพอสรุปได้ว่า

ในชาติก่อน พระองค์หวังจะได้ทรัพย์ คิดฆ่าน้องชาย
ต่างมารดาโดยจับโยนลงซอกภูเขาแล้วกลิ้งก้อนหิน
ให้ตกทับ เพราะผลกรรมนั้น พระเทวทัตจึงกลิ้งก้อนหิน
ลงมาหวังจะให้ตกทับ สะเก็ดหินแตกมากระทบนิ้ว
พระบาทจนห้อพระโลหิต
ในชาติก่อน พระองค์ สมัยที่ยังเป็นเด็กเล่นกันอยู่ที่
หนทางใหญ่ เห็นพระปัจเจกพุทธเจ้าเดินมา จึงหว่าน
ก้อนกรวดไว้ในหนทาง เพราะผลกรรมนั้น ในชาติ
สุดท้ายนี้ พระเทวทัตจึงชักชวนนักแม่นธนูผู้เป็นนักฆ่า
มาให้ปลงพระชนม์พระองค์
ในชาติก่อน พระองค์เป็นนายควาญช้าง ได้ไสช้างไล่
พระปัจเจกพุทธเจ้า ซึ่งกำลังเที่ยวบิณฑบาต
เพราะผลกรรมนั้น พระเทวทัตจึงไปยุยงนายควาญช้าง
ปล่อยช้างนาฬาคีรีที่ดุร้ายวิ่งไล่พระองค์ [๒๓]

จากคัมภีร์อปาทานนี้เป็นการแสดงให้เห็นว่า ไม่ว่าจะเป็นใคร ก็ไม่สามารถที่จะหลีกเลี่ยงผลกรรมที่เคยได้ทำมาได้ แม้แต่พระพุทธองค์ซึ่งได้ตรัสรู้พระสัมมาสัมโพธิญาณแล้ว ก็ยังต้องได้รับเศษกรรมที่เคยได้กระทำมา แม้หากพระเทวทัตไม่เป็นผู้กระทำเอง ก็คงจะต้องมีคนอื่นมากระทำแน่แท้ ซึ่งก็เพราะเป็นผลแห่งกรรมที่พระองค์เคยได้กระทำมาในอดีตชาตินั่นเอง

๔.๒ ก่อให้เกิดการบัญญัติสิกขาบท

เพราะเหตุที่พระเทวทัตถูกโลภจิตครอบงำ จึงเกิดมีมิจฉาทิฏฐิขึ้น และได้ประพฤติตนในทางเสียหาย และทำให้หมู่คณะเสียหาย จนก่อให้เกิดสิกขาบทหลายข้อ ซึ่ง

---

[๒๓] ดูรายละเอียดใน ขุ.อป. (บาลี) ๓๒/๗๘–๘๓/๔๑๙, ขุ.อป. (ไทย) ๓๒/๗๘–๘๓/๕๗๖.

ก็มีทั้งสิกขาบทที่ท่านเป็นต้นเหตุโดยตรง และที่ภิกษุอื่นถือปฏิบัติตามท่านแล้วเป็นเหตุพอที่จะประมวลได้มีดังนี้

๔.๒.๑ สิกขาบทเกี่ยวกับสังฆเภท

๑) สังฆาทิเสส สิกขาบทข้อที่ ๑๐ [๒๔]

เมื่อพระพุทธองค์ประทับอยู่ ณ พระเวฬุวัน พระเทวทัตเกิดความคิดว่า จักทำลายสงฆ์โดยจักทูลขอวัตถุ ๕ ประการกับพระพุทธองค์ เพราะพระองค์จักไม่ทรงอนุญาตเป็นแน่ เมื่อเป็นดังนั้น ตนก็จักชักชวนประชาชนให้หลงเชื่อได้ เพราะประชาชนบางกลุ่มที่ยังเลื่อมใสในการปฏิบัติเข้มงวดก็ยังมีอยู่ เมื่อคิดดังนี้แล้วจึงได้ชักชวนพระโกกาลิกะ พระกฏโมรกติสสกะ พระขัณฑเทวีบุตร และพระสมุทททัตต์ เข้าไปหาพระพุทธองค์ทูลขอวัตถุ ๕ ประการโดยให้เหตุผลว่าพระพุทธองค์ตรัสสรรเสริญความมักน้อยสันโดษ ดังนั้นตนจึงขอประทานวโรกาส ดังนี้

๑. ภิกษุทั้งหลายควรอยู่ป่าตลอดชีวิต ภิกษุรูปใดเข้าบ้าน ภิกษุรูปนั้นมีโทษ

๒. ภิกษุทั้งหลายควรเที่ยวบิณฑบาตตลอดชีวิต ภิกษุรูปใดยินดีกิจนิมนต์ ภิกษุรูปนั้นมีโทษ

๓. ภิกษุทั้งหลายควรถือผ้าบังสุกุลตลอดชีวิต ภิกษุรูปใดยินดีผ้าคหบดี ภิกษุรูปนั้นมีโทษ

๔. ภิกษุทั้งหลายควรอยู่โคนไม้ตลอดชีวิต ภิกษุรูปใดอาศัยที่มุงที่บัง ภิกษุรูปนั้นมีโทษ

๕. ภิกษุทั้งหลายไม่ควรฉันปลาและเนื้อตลอดชีวิต ภิกษุรูปใดฉันปลาและเนื้อ ภิกษุรูปนั้นมีโทษ

พระพุทธองค์ตรัสห้ามว่า อย่าเลย ภิกษุรูปใดปรารถนาก็จงอยู่ป่า ภิกษุรูปใดปรารถนาก็จงอยู่ในละแวกบ้าน ภิกษุรูปใดปรารถนาก็จงเที่ยวบิณฑบาต ภิกษุรูปใดปรารถนาก็จงยินดีกิจนิมนต์ ภิกษุรูปใดปรารถนาก็จงถือผ้าบังสุกุล ภิกษุรูปใดปรารถนาก็จง

---

[๒๔] วิ.มหา. (บาลี) ๑/๔๐๙–๔๑๖/๓๐๘–๓๑๓, วิ.มหา. (ไทย) ๑/๔๐๙–๔๑๖/๔๔๑–๔๔๘.

ยินดีผ้าคหบดี อนุญาตให้ถือเสนาสนะตามโคนไม้ ๘ เดือนเท่านั้น อนุญาตให้ฉันปลาและเนื้อที่บริสุทธิ์ด้วยอาการ ๓ อย่าง คือ ไม่ได้เห็น ไม่ได้ยิน ไม่ได้นึกสงสัย

พระเทวทัตดีใจจึงเที่ยวชักชวนประชาชนในเมืองราชคฤห์ให้เชื่อถือ ประชาชนที่มีปัญญาทรามต่างพากันหลงเชื่อ ส่วนประชาชนที่เป็นบัณฑิตต่างก็ตำหนิท่าน ภิกษุทั้งหลายได้เข้าไปกราบทูลพระพุทธองค์ให้ทรงทราบ พระพุทธองค์จึงรับสั่งให้ประชุมสงฆ์ทรงสอบถามพระเทวทัตทราบความนั้นแล้ว ทรงตำหนิพระเทวทัต แล้วบัญญัติสิกขาบทว่า

"ก็ ภิกษุใดเพียรพยายามเพื่อทำลายสงฆ์ผู้พร้อมเพรียง หรือถือยกย่องยืนยันอธิกรณ์อันเป็นเหตุทำให้แตกแยกกัน ภิกษุนั้นอันภิกษุทั้งหลายพึงว่ากล่าวตักเตือนอย่างนี้ว่า "ท่านอย่าเพียรพยายามเพื่อทำลายสงฆ์ผู้พร้อมเพรียง หรือถือยกย่องยืนยันอธิกรณ์อันเป็นเหตุทำให้แตกแยกกัน ท่านจงพร้อมเพรียงกับสงฆ์ เพราะสงฆ์ผู้พร้อมเพรียง ปรองดอง ไม่วิวาท มีอุทเทสเดียวกัน ย่อมอยู่ผาสุก" และภิกษุนั้นอันภิกษุทั้งหลายว่ากล่าวตักเตือนอย่างนี้ยังยกย่องอยู่อย่างนั้น ภิกษุนั้นอันภิกษุทั้งหลายพึงสวดสมนุภาสน์จนครบ ๓ ครั้ง เพื่อให้สละเรื่องนั้น ถ้าเธอกำลังถูกสวดสมนุภาสน์กว่าจะครบ ๓ ครั้ง สละเรื่องนั้นได้ นั่นเป็นการดี ถ้าเธอไม่สละ เป็นสังฆาทิเสส" [๒๕]

๒) สังฆาทิเสส สิกขาบทที่ ๑๑ [๒๖]

เมื่อพระพุทธองค์ประทับอยู่ ณ พระเวฬุวัน พระโกกาลิกะ พระกฏโมรกติสสกะ พระขันฑเทวีบุตร และพระสมุทททัต ได้ประพฤติตามสนับสนุนพระเทวทัตผู้พยายามทำลายสงฆ์ เพื่อทำลายจักร ภิกษุทั้งหลายได้กราบทูลพระพุทธองค์ พระองค์จึงรับสั่งให้ประชุมสงฆ์แล้วตรัสตำหนิภิกษุผู้ประพฤติตามพระเทวทัตเหล่านั้น ทรงบัญญัติสิกขาบทว่า

"ก็ ภิกษุมีจำนวน ๑ รูป ๒ รูป หรือ ๓ รูปประพฤติตาม กล่าวสนับสนุนภิกษุนั้น พวกเธอกล่าวอย่างนี้ว่า "พวกท่านอย่าว่ากล่าวอะไรภิกษุนั้น ภิกษุนั้นกล่าวสิ่งที่เป็นธรรม ภิกษุนั้นกล่าวสิ่งที่เป็นวินัย ภิกษุนั้นกล่าวตามความพอใจและความชอบใจของพวกเรา เธอทราบความพอใจและความชอบใจของพวกเราจึงกล่าว พวกเราเห็นด้วยกับคำนั้น" ภิกษุเหล่านั้นอันภิกษุทั้งหลายพึงว่ากล่าวตักเตือนอย่างนี้ว่า "พวกท่านอย่าพูดอย่างนั้น ภิกษุนั้น

---

[๒๕] วิ.มหา. (บาลี) ๑/๔๑๑/๓๑๐–๓๑๑, วิ.มหา. (ไทย) ๑/๔๑๑/๔๔๔–๔๔๕.

[๒๖] วิ.มหา. (บาลี) ๑/๔๑๗–๔๒๓/๓๑๓–๓๑๗, วิ.มหา. (ไทย) ๑/๔๑๗–๔๒๓/๔๔๙–๔๕๓.

ไม่ใช่ผู้กล่าวสิ่งที่เป็นธรรม ภิกษุนั้นไม่ใช่ผู้กล่าวสิ่งที่เป็นวินัย พวกท่านอย่าชอบใจการทำลายสงฆ์ พวกท่านจงพร้อมเพรียงกับสงฆ์ เพราะสงฆ์ผู้พร้อมเพรียง ปรองดอง ไม่วิวาท มีอุทเทสเดียวกัน ย่อมอยู่อย่างผาสุก" ภิกษุเหล่านั้นอันพวกภิกษุว่ากล่าวตักเตือนอยู่อย่างนี้ ยังยกย่องอยู่อย่างนั้น ภิกษุเหล่านั้นอันภิกษุทั้งหลายพึงสวดสมนุภาสน์จนครบ ๓ ครั้ง เพื่อให้สละเรื่องนั้น ถ้าพวกเธอกำลังถูกสวดสมนุภาสน์กว่าจะครบ ๓ ครั้ง สละเรื่องนั้นได้ นั่นเป็นการดี ถ้าพวกเธอไม่สละ เป็นสังฆาทิเสส" [๒๗]

๔.๒.๒ สิกขาบทเกี่ยวกับการฉันอาหาร

๑) ปาจิตตีย์ โอวาทวรรค สิกขาบทที่ ๙ [๒๘]

เมื่อพระพุทธองค์ประทับอยู่ ณ พระเวฬุวัน ภิกษุณีชื่อถุลลนันทาเข้าไปหาทายกแล้วบอกให้ทายกนั้นถวายบิณฑบาตเพื่อพระเทวทัตและภิกษุผู้เป็นบริวาร พระเทวทัตทั้งรู้อยู่ก็ฉันบิณฑบาตนั้น ภิกษุทั้งหลายเมื่อทราบเรื่องจึงกราบทูลพระพุทธองค์ พระองค์ทรงตำหนิพระเทวทัตแล้วรับสั่งให้ประชุมสงฆ์ ทรงบัญญัติสิกขาบทว่า

"ก็ ภิกษุใด รู้อยู่ ฉันบิณฑบาตที่ภิกษุณีแนะนำให้จัดเตรียม ต้องอาบัติปาจิตตีย์" [๒๙]

ภายหลัง ทรงเพิ่มอนุบัญญัติในสิกขาบทข้อนี้ว่า

"อนึ่ง ภิกษุใดรู้อยู่ ฉันบิณฑบาตที่ภิกษุณีแนะนำให้จัดเตรียม ต้องอาบัติปาจิตตีย์ เว้นไว้แต่ภัตตาหารที่คฤหัสถ์ปรารภไว้ก่อน" [๓๐]

---

[๒๗] วิ.มหา. (บาลี) ๑/๔๑๘/๓๑๔, วิ.มหา. (ไทย) ๑/๔๑๘/๔๕๐.

[๒๘] วิ.มหา. (บาลี) ๒/๑๙๒–๑๙๗/๒๐๗–๒๑๐, วิ.มหา. (ไทย) ๒/๑๙๒–๑๙๗/๓๕๖–๓๖๐.

[๒๙] โย ปน ภิกฺขุ ชานํ ภิกฺขุนีปริปาจิตํ ปิณฺฑปาตํ ภุญฺเชยฺย ปาจิตฺติยํ - วิ.มหา. (บาลี) ๒/๑๙๒/๒๐๘, วิ.มหา. (ไทย) ๒/๑๙๒/๓๕๗.

[๓๐] โย ปน ภิกฺขุ ชานํ ภิกฺขุนีปริปาจิตํ ปิณฺฑปาตํ ภุญฺเชยฺย อญฺญตฺร ปุพฺเพ คิหิสมารมฺภา ปาจิตฺติยํ - วิ.มหา. (บาลี) ๒/๑๙๔/๒๐๙, วิ.มหา. (ไทย) ๒/๑๙๔/๓๕๘.

๒) ปาจิตตีย์ โภชนวรรค สิกขาบทที่ ๒ [๓๑]

เมื่อพระพุทธองค์ประทับอยู่ ณ พระเวฬุวัน พระเทวทัตกับภิกษุบริวารเสื่อมจากลาภสักการะ จึงพากันออกปากขอภัตตาหารในตระกูลทั้งหลายมาฉัน ประชาชนได้พากันตำหนิ ภิกษุทั้งหลายจึงกราบทูลเรื่องนั้นกับพระพุทธองค์ พระรับสั่งให้ประชุมสงฆ์และทรงสอบถามพระเทวทัตทรงทราบความนั้นจึงทรงตำหนิแล้วทรงบัญญัติสิกขาบทว่า

"ภิกษุต้องอาบัติปาจิตตีย์ เพราะฉันคณโภชนะ" [๓๒]

ภายหลัง ทรงเพิ่มอนุบัญญัติในสิกขาบทนี้ว่า

"ภิกษุต้องอาบัติปาจิตตีย์ เพราะฉันคณโภชนะนอกสมัย สมัยในข้อนั้น คือ สมัยเป็นไข้ สมัยที่ถวายจีวร สมัยที่ทำจีวร สมัยที่เดินทางไกล สมัยที่โดยสารเรือ มหาสมัย สมัยที่เป็นภัตตาหารของสมณะ นี้เป็นสมัยในข้อนั้น" [๓๓]

๔.๒.๓ วินัยเกี่ยวกับการแสดงพระปาติโมกข์

ห้ามสวดปาติโมกข์ในบริษัทที่มีคฤหัสถ์ [๓๔]

การสวดปาติโมกข์ ถือว่าเป็นสังฆกรรมอย่างหนึ่ง พระพุทธองค์บัญญัติไว้ให้เฉพาะอุปสัมบันเท่านั้น แต่พระเทวทัตแสดงปาติโมกข์ในบริษัทที่มีคฤหัสถ์อยู่ด้วย ภิกษุทั้งหลายจึงกราบทูลพระพุทธองค์ พระองค์ทรงรับสั่งว่า

"ภิกษุทั้งหลาย ไม่พึงยกปาติโมกข์ขึ้นแสดงในบริษัทที่มีคฤหัสถ์อยู่ด้วย รูปใดยกขึ้นแสดง ต้องอาบัติทุกกฏ" [๓๕]

---

[๓๑] วิ.มหา. (บาลี) ๒/๒๐๙–๒๒๐/๒๑๕–๒๒๐, วิ.มหา. (ไทย) ๒/๒๐๙–๒๒๐/๓๕๖–๓๖๐.

[๓๒] คณโภชเน ปาจิตฺติยํ. - วิ.มหา. (บาลี) ๒/๒๐๙/๒๑๕, วิ.มหา. (ไทย) ๒/๒๐๙/๓๗๐.

[๓๓] คณโภชเน อญฺญตฺร สมยา ปาจิตฺติยํ ฯ ตตฺถายํ สมโย คิลานสมโย จีวรทานสมโย จีวรกาลสมโย อทฺธานคมนสมโย นาวาภิรูหนสมโย มหาสมโย สมณภตฺตสมโย อยํ ตตฺถ สมโย - วิ.มหา. (บาลี) ๒/๒๑๐/๒๑๖, วิ.มหา. (ไทย) ๒/๒๑๐/๓๗๑.

[๓๔] วิ.มหา (บาลี) ๔/๑๕๔/๑๖๓, วิ.มหา (ไทย) ๔/๑๕๔/๒๓๖.

[๓๕] น ภิกฺขเว สคหฏฺฐาย ปริสาย ปาติโมกฺขํ อุทฺทิสิตพฺพํ, โย อุทฺทิเสยฺย อาปตฺติ ทุกฺกฏสฺส - วิ.มหา (บาลี) ๔/๑๕๔/๑๖๓, วิ.มหา (ไทย) ๔/๑๕๔/๒๓๖.

๔.๓ ทำให้เกิดความเสียหาย

๔.๓.๑ ก่อให้เกิดความเสียหายเฉพาะตัวบุคคล

๑) ก่อให้เกิดความเสียหายแก่ตัวพระเทวทัตเอง

พระเทวทัตได้กระทำกรรมชั่วมากมาย ซึ่งล้วนแล้วแต่ก่อให้เกิดความฉิบหายแก่ตนเอง เป็นบุคคลที่เรียกได้ว่าเป็นอเตกิจโฉ คือแม้พระพุทธเจ้าพันพระองค์ก็ไม่สามารถจะแก้ไขได้ เพราะท่านเป็นผู้ประมาทเป็นนิตย์ คอยหาช่องเบียดเบียนพระพุทธองค์อยู่ตลอดเวลา และท่านยังได้ประพฤติตนเลียนแบบพระพุทธองค์ พระองค์อาศัยเรื่องนี้จึงตรัสกับภิกษุทั้งหลายว่า เทวทัตทำเลียนแบบพระองค์ จะเสียชีวิตอย่างน่าสมเพช แล้วตรัสคาถาว่า

เทวทัตทำเลียนแบบเราจะเสียชีวิตอย่างน่าสมเพช
เหมือนลูกช้างเคี้ยวกินเหง้าบัวเปื้อนโคลนตมแล้ว
จึงล้มไป เพราะทำเลียนแบบช้างใหญ่ที่ขุดดินเคี้ยวกิน
เหง้าบัวเล่นอยู่ในสระใหญ่ ฉะนั้น ฯ [๓๖]

เมื่อท่านได้ถูกแผ่นดินสูบไปเกิดในอเวจีมหานรก ได้รับทุกข์อย่างแสนสาหัส พระพุทธองค์ตรัสถึงผลกรรมที่พระเทวทัตจะได้รับและคติที่จะไปให้ภิกษุทั้งหลายฟังว่า พระเทวทัตถูกอสัทธรรม ๘ อย่าง คือ ลาภ ความเสื่อมลาภ ยศ ความเสื่อมยศ สักการะ ความเสื่อมสักการะ ความปรารถนาชั่ว และความที่มีมิตรชั่วครอบงำย่ำยีจิต ต้องไปเกิดในอบาย ต้องไปเกิดในนรก ดำรงชั่วกัป แก้ไขไม่ได้

แล้วตรัสถึงความที่พระเทวทัตถูกอสัทธรรม ๓ อย่างครอบงำว่า พระเทวทัตถูกอสัทธรรม ๓ อย่าง คือ ความปรารถนาชั่ว ๑ ความที่มีมิตรชั่ว ๑ การได้บรรลุคุณวิเศษขั้นต่ำแล้วเลิกเสียกลางคัน ๑ [๓๗]

---

[๓๖] ดูรายละเอียดใน วิ.จู. (บาลี) ๗/๓๔๖/๑๔๓, วิ.จู. (ไทย) ๗/๓๔๖/ ๒๐๗–๒๐๘.

[๓๗] ดูรายละเอียดใน วิ.จู. (บาลี) ๗/๓๔๘–๓๕๐/๑๔๔–๑๔๕, วิ.จู. (ไทย) ๗/๓๔๘–๓๕๐/ ๒๐๙–๒๑๒.

แม้ว่าพระเทวทัตจะเป็นผู้ที่เกิดมาในสิ่งแวดล้อมที่ดี มีชาติตระกูลที่สูงส่ง แต่เพราะท่านมีโทสจิตคิดประทุษร้ายพระพุทธองค์เป็นนิจ ยังถูกลาภสักการะครอบงำอีกด้วย และคนที่ท่านคบหา ก็มีแต่ผู้มีอุปนิสัยเลวร้าย ทำให้คิดก่อกรรมที่ไม่ดีเท่านั้น และท่านก็ต้องได้ประสบกับสิ่งที่ทำให้ตนเองเกิดความทุกข์

ถ้าพระเทวทัตสามารถที่จะลดความโกรธในพระพุทธองค์ได้และหวนกลับมาประพฤติปฏิบัติธรรมของพระพุทธองค์เหมือนกับที่ท่านประพฤติเมื่อครั้งที่ออกบวชในช่วงแรก ก็คงทำให้ท่านได้พบทางสว่าง แล้วดำเนินชีวิตไปเฉกเช่นพระสาวกของพระพุทธองค์รูปอื่น ๆ ซึ่งมีชีวิตที่ดำเนินไปด้วยปัญญา และมีความเจริญรุ่งเรืองในพระศาสนาอย่างดียิ่ง ซึ่งการที่จะลดความโกรธได้นั้น พระพุทธองค์ได้ตรัสบอกวิธีไว้ดังนี้คือ

๑. นึกถึงผลเสียของความเป็นคนมักโกรธ เช่น สอนตนเองให้นึกว่า พระพุทธองค์ทรงมีพระมหากรุณาธิคุณ และทรงสอนพุทธบริษัทให้เป็นคนมีเมตตา ถ้าหากบุคคลใดไม่ระงับความโกรธที่เกิดขึ้น ชื่อว่าไม่ทำตามอย่างของพระพุทธองค์ และหากบุคคลใดไม่โกรธตอบบุคคลที่โกรธมา บุคคลนั้น ชื่อว่าชนะสงครามที่ชนะได้โดยยาก [๓๘] เป็นต้น

๒. พิจารณาโทษของความโกรธ คือพิจารณาโทษของความโกรธดังที่พระพุทธองค์ได้ตรัสไว้มากมาย เช่น ความโกรธก่อความพินาศให้ [๓๙] เมื่อใดความโกรธครอบงำคนเมื่อนั้นมีแต่ความมืดมน [๔๐] ไม่มีเคราะห์ใดเทียบเท่าโทสะ [๔๑] คนมักโกรธ ย่อมมีผิวพรรณเศร้าหมอง [๔๒] เป็นต้น

๓. นึกถึงความดีของคนที่เราโกรธ คือให้นึกถึงว่าแต่ละบุคคลย่อมมีทั้งข้อดีและข้อเสีย จะหาคนดีครบถ้วนบริบูรณ์ไม่มีข้อบกพร่องเลย คงจะหาได้ยาก ดังนั้น จึงไม่ควรนึกถึงจุดที่ไม่ดีของบุคคลนั้น พึงหันไปมองหรือนึกถึงความดีหรือจุดอื่น ๆ ที่ดีของเขาแทน

---

[๓๘] กุทฺธํ อปฺปฏิกุชฺฌนฺโต สงฺคามํ เชติ ทุชฺชยํ - ขุ.เถร. (บาลี) ๒๖/๔๔๒/๓๓๗, ขุ.เถร. (ไทย) ๒๖/๔๔๒/๔๑๕.

[๓๙] อนตฺถชนโน โกโธ - องฺ.สตฺตก. (บาลี) ๒๓/๖๔/๘๐, องฺ.สตฺตก. (ไทย) ๒๓/๖๔/๑๒๗.

[๔๐] อนฺธตมํ ตทา โหติ ยํ โกโธ สหเต นรํ - องฺ.สตฺตก. (บาลี) ๒๓/๖๔/๘๐, องฺ.สตฺตก. (ไทย) ๒๓/๖๔/๑๒๘.

[๔๑] นตฺถิ โทสสโม คโห - ขุ.ธ. (บาลี) ๒๕/๒๕๑/๖๐, ขุ.ธ. (ไทย) ๒๕/๒๕๑/๑๑๐.

[๔๒] โกธโน ทุพฺพณฺโณ โหติ - องฺ.สตฺตก. (บาลี) ๒๓/๖๔/๘๐, องฺ.สตฺตก. (บาลี) ๒๓/๖๔/๑๒๗.

๔. พิจารณาว่าความโกรธคือการสร้างทุกข์ให้ตัวเองและเป็นการลงโทษตัวเองให้สมใจศัตรู ซึ่งตามธรรมดาแล้ว ผู้ที่เกิดความโกรธขึ้นมาถือได้ว่าสร้างความทุกข์ให้เกิดแก่ตนเองแล้ว และอีกอย่างหนึ่ง ผู้ที่เป็นศัตรูกันย่อมปรารถนาร้าย ประสงค์จะให้เกิดความเสื่อมและความพินาศวอดวายแก่กันและกัน และผู้ที่โกรธนั้นย่อมจะสร้างความเสื่อมพินาศให้แก่ตัวเองได้ตั้งหลายอย่าง โดยที่ศัตรูไม่ต้องทำอะไรให้ลำบากก็ได้สมใจเขา ดังนั้น เมื่อรู้เท่าทันเช่นนี้แล้ว จึงไม่ควรทำร้ายตนเองด้วยความโกรธ ให้ศัตรูได้สมใจเขาโดยไม่ต้องลงทุนอะไรเลย ในทางตรงข้าม ถ้าหากสามารถครองสติได้ ถึงจะกระทบกับอารมณ์ที่น่าโกรธก็ไม่เกิดความโกรธ จิตใจไม่หวั่นไหว สีหน้าผ่องใส กิริยาอาการไม่ผิดเพี้ยน สามารถทำการงานธุระของตนไปได้ตามปกติ

๕. พิจารณาความที่สัตว์มีกรรมเป็นของตน คือพิจารณาว่า สัตว์ที่เกิดมาในโลกนี้ ย่อมมีกรรมเป็นสมบัติของตน ทำกรรมอันใดไว้ย่อมจะได้รับผลของกรรมนั้น เมื่อบุคคลใดโกรธแล้ว ไม่ว่าจะทำอะไร การกระทำนั้นเกิดจากโทสะซึ่งเป็นกุศลมูล กรรมนั้นก็ย่อมเป็นกรรมชั่วซึ่งก่อให้เกิดผลร้าย มีแต่ความเสียหาย ไม่เป็นประโยชน์ และบุคคลนั้นก็จะต้องได้รับผลกรรมนั้นต่อไป ดังนั้นจึงไม่ควรให้ความโกรธเกิดขึ้นครอบงำจิตใจ ควรที่จะตั้งหน้าตั้งตาทำเฉพาะแต่กรรมที่ดีเท่านั้น

๖. พิจารณาพระจริยาวัตรในปางก่อนของพระพุทธองค์ คือให้พิจารณาว่า กว่าที่พระพุทธองค์จะได้ตรัสรู้นั้น ต้องผ่านการบำเพ็ญบารมีทั้งหลายมาเป็นเวลายาวนานนักหนา ได้ทรงบำเพ็ญประโยชน์แก่ผู้อื่น โดยยอมเสียสละแม้แต่พระชนมชีพของพระองค์เอง แม้จะทรงถูกข่มเหงเบียดเบียนด้วยวิธีการต่าง ๆ ก็ไม่ทรงแค้นเคือง ทรงใช้ความดีเข้าตอบแทน ไม่ทรงมีจิตประทุษร้ายต่อบุคคลที่เบียดเบียนเลย บางครั้งแม้พระองค์จะประสบกับเหตุการณ์ร้ายแรงสักเพียงใด พระองค์ก็ยังทรงระงับความโกรธไว้ ดังนั้น เมื่อได้ทราบพระจริยาวัตรของพระองค์ดังนี้แล้ว จึงควรระงับความโกรธไว้ไม่ให้เกิดขึ้นเลย

๗. พิจารณาถึงความเคยเกี่ยวข้องกันในสังสารวัฏ ซึ่งในสังสารวัฏนี้มีการเวียนว่ายตายเกิดโดยที่กำหนดจุดเริ่มต้นมิได้เลย บุคคลผู้ที่ไม่เคยเป็นมารดาบิดาหรือบุตรธิดาของกันและกัน มิใช่หาได้ง่าย เมื่อเป็นเช่นนี้ เมื่อมีเหตุโกรธเคืองกับใคร ก็พึงพิจารณาว่าท่านผู้นี้ บางทีเคยเป็นมารดาหรือบิดาของเรา หรือแม้จะมิได้เป็นมารดาบิดา ก็อาจจะเป็นพี่น้องหรือญาติสนิทมิตรสหายซึ่งได้เคยช่วยเหลือเกื้อกูลกันมา ได้ร่วมทุกข์ร่วมสุขกัน การที่จะทำใจร้ายและแค้นเคืองต่อบุคคลนั้นจึงเป็นการไม่สมควรยิ่ง

๘. พิจารณาอานิสงส์ของเมตตา ธรรมที่ตรงข้ามกับความโกรธก็คือเมตตา ความโกรธมีโทษก่อผลร้ายมากมาย ฉันใด เมตตาก็มีคุณก่อให้เกิดผลดีมาก ฉันนั้น เมื่อเป็นเช่นนี้ ก็ควรที่จะระงับความโกรธเสียแล้วตั้งจิตเมตตาขึ้นมาแทน ให้เมตตาช่วยกำจัดและป้องกันความโกรธไปในตัว ผู้ที่มีเมตตาย่อมสามารถเอาชนะใจคนอื่นซึ่งเป็นชัยชนะที่เด็ดขาด ไม่กลับแพ้ ผู้ที่ตั้งอยู่ในเมตตาทำให้จิตใจสดชื่น ผ่องใส มีความสุข สมดังพระพุทธพจน์ที่ว่า ผู้ฆ่าความโกรธย่อมอยู่เป็นสุข ผู้ฆ่าความโกรธย่อมไม่เศร้าโศก [๔๓] และชื่อได้ว่าทำประโยชน์ให้ทั้งแก่ตนเองและผู้อื่น

๙. พิจารณาโดยวิธีแยกธาตุ ให้มองดูชีวิตนี้ มองดูสัตว์ บุคคล ตัวตน เรา เขา ตามความเป็นจริงว่า ที่ถูกที่แท้แล้ว ก็เป็นแต่เพียงส่วนประกอบทั้งหลายมากมายมาประชุมกันเข้าแล้วก็สมมติเรียกกันไปว่าเป็นคน เป็นสัตว์ เป็นเรา เป็นเขา เป็นต้น ไม่สามารถจะชี้ชัดลงไปได้ว่า ที่ตรงไหนเป็นคน เป็นสัตว์ เป็นเรา เป็นเขา มีแต่ส่วนที่เป็นธาตุแข็งบ้าง ธาตุเหลวบ้าง เป็นขันธ์ต่าง ๆ บ้าง หรือเป็นอายตนะต่าง ๆ บ้าง เมื่อพิจารณาได้ดังนี้แล้วก็จะหาสิ่งที่โกรธไม่ได้ว่าที่โกรธเขาอยู่นั้นคือโกรธอะไร จะโกรธผม โกรธขน โกรธหนัง โกรธเล็บ โกรธกระดูก หรือโกรธธาตุสี่ ก็ไม่สามารถจะหาฐานที่ตั้งของความโกรธได้ ไม่มีที่ยึดที่เกาะให้ความโกรธจับตัว ดังนั้น ถ้าหากเกิดความโกรธขึ้นในสิ่งเหล่านี้ เมื่อมองถึงความเป็นจริงแล้ว ก็จะเป็นการเหลวไหลไร้สาระ

๑๐. ปฏิบัติทาน คือการให้หรือแบ่งปันสิ่งของ ขั้นนี้เป็นวิธีการในขั้นลงมือทำเอาสิ่งของของตนให้แก่คนที่เป็นปรปักษ์ หรือรับเอาสิ่งของของคนผู้เป็นปรปักษ์มาเพื่อตน ถ้าจะให้ดียิ่งขึ้น ควรจะมีปิยวาจาคือถ้อยคำสุภาพไพเราะเสริมไปด้วย การให้หรือแบ่งปันกันนี้ เป็นวิธีแก้ความโกรธที่ได้ผลชะงัด สามารถระงับเวรที่ผูกกันมายาวนานให้สงบลงได้ ทำศัตรูให้กลายเป็นมิตร ดังที่พระพุทธพจน์ที่ว่า ผู้ให้ย่อมเป็นที่รัก [๔๔] เป็นเมตตากรุณาที่แสดงออกในการกระทำ เมื่อความโกรธเลือนหาย ความรักใคร่ก็เข้ามาแทน ความเป็นศัตรู

---

[๔๓] โกธํ ฆตฺวา สุขํ เสติ โกธํ ฆตฺวา น โสจติ - สํ.ส. (บาลี) ๑๕/๗๑/๔๗, สํ.ส. (ไทย) ๑๕/๗๑/๗๙.

[๔๔] ททมาโน ปิโย โหติ - องฺ.ปญฺจก. (บาลี) ๒๒/๓๕/๓๕, องฺ.ปญฺจก. (ไทย) ๒๒/๓๕/๕๖.

กลับกลายเป็นมิตร ไฟพยาบาทก็กลายเป็นน้ำทิพย์แห่งเมตตา ความแผดเผาเร่าร้อนด้วยทุกข์ที่เร้ารุมใจ ก็กลับกลายเป็นความสดชื่นผ่องใสเบิกบานใจด้วยความสุข [๔๕]

แต่เพราะพระเทวทัตท่านไม่ยอมที่จะทำใจให้ละเลิกความโกรธในพระพุทธองค์ผู้ซึ่งไม่เคยโกรธตอบท่านเลยแม้แต่นิดเดียวได้ จึงทำให้ท่านต้องประสพกับความฉิบหายอย่างใหญ่หลวง และพลาดสำหรับสิ่งที่ดี ๆ ที่จะพึงเกิดขึ้นแก่บุคคลที่ประพฤติตามธรรมที่พระพุทธองค์ทรงสั่งสอนไว้

๒) ก่อให้เกิดความเสียหายแก่บุคคลที่เข้ามาเกี่ยวข้อง

การกระทำของพระเทวทัต นอกจากจะทำให้เกิดผลเสียหายแก่ตัวท่านเองแล้ว ยังก่อให้เกิดผลเสียหายแก่บุคคลผู้เข้ามาเกี่ยวข้องด้วย ซึ่งบุคคลที่เข้ามาเกี่ยวข้องแล้วได้รับความเสียหายมีดังนี้ คือ

๑) พระโกกาลิกะ ทั้งที่ได้บวชเข้ามาในพระศาสนา แต่เมื่อได้มาสมคบกับพระเทวทัตทำสังฆเภท ทำให้ไม่มีเจริญก้าวหน้าในพระธรรมวินัย

๒) ถูลนันทาภิกษุณี เป็นภิกษุณีบริวารของพระเทวทัต เพราะมีมิจฉาทิฏฐิที่เกิดเนื่องจากคบกับบุคคลผู้มีมิจฉาทิฏฐิ จึงเป็นผู้ที่ก่อให้เกิดสิกขาบทของภิกษุณีมากมาย

๓) พระเจ้าอชาตศัตรู ได้ปลงพระชนม์พระราชบิดาจนทำให้เสื่อมจากคุณอันประเสริฐก็เพราะมาเกี่ยวข้องกับท่าน

๔) พระเจ้าสุปปพุทธะ เพราะพระเทวทัตเป็นต้นเหตุทำให้เกิดความอาฆาตในพระพุทธองค์ ปิดหนทางเสด็จของพระองค์ ทำให้ถูกแผ่นดินสูบไปเกิดในอเวจีมหานรก

๕) ตระกูลอุปัฏฐากของพระเทวทัต ๕๐๐ ตระกูล เพราะได้ประพฤติตามอย่างพระเทวทัต มีมิจฉาทิฏฐิด่าภิกษุสงฆ์ ถูกแผ่นดินสูบไปเกิดในอเวจีมหานรก

๔.๓.๒ ก่อให้เกิดความเสียหายโดยส่วนรวม

๑) ก่อให้สงฆ์แตกแยกกัน

---

[๔๕] พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), **ทำอย่างไรจะหายโกรธ**, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์เจริญวิทย์, ๒๕๓๙), หน้า ๑–๒๖.

พระเทวทัตได้ทำความเสียหายให้เกิดแก่ส่วนรวมมากมาย ข้อหนึ่งซึ่งสำคัญมากก็คือการทำสังฆเภทอันเป็นข้อหนึ่งในอนันตริยกรรม เพราะถือได้ว่าเป็นจุดเริ่มต้นทำให้เกิดการแตกแยกนิกายของพระพุทธศาสนาในเวลาต่อมา

สังฆเภท คือการกระทำที่ทำให้พระสงฆ์มีความคิดเห็นแตกแยกกัน เกิดการแบ่งพรรคแบ่งพวก แตกความสามัคคีกันในหมู่คณะ การกระทำของภิกษุผู้มุ่งหวังทำลายความสงบสุขของหมู่คณะหรือทำลายความสามัคคีปรองดองกันของหมู่คณะเดิมให้แตกแยกกันโดยมุ่งหวังผลประโยชน์ของตนเองหรือพวกพ้องเป็นหลัก และพระภิกษุที่จะกระทำสังฆเภทได้นั้น ต้องเป็นพระภิกษุที่ถูกกิเลสครอบงำจิตใจอย่างหนัก

สังฆเภทนี้ พระพุทธองค์ทรงเน้นเป็นอย่างมากในการที่ไม่ให้พระภิกษุทำ เพราะถือว่าเป็นโทษอย่างใหญ่หลวง ดังที่พระองค์ตรัสไว้ในสังฆเภทสูตรว่า

“ภิกษุทั้งหลาย ธรรมอย่างหนึ่ง เมื่อเกิดขึ้นในโลกย่อมเกิดขึ้นเพื่อไม่ใช่เกื้อกูลแก่คนหมู่มาก เพื่อไม่ใช่ความสุขแก่คนหมู่มาก เพื่อไม่ใช่ประโยชน์แก่คนหมู่มาก แต่เกิดขึ้นเพื่อความทุกข์แก่เทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย ธรรมนั้นคือ สังฆเภท และสังฆเภทหรือความแตกแยกแห่งสงฆ์นี้ เมื่อเกิดขึ้นแล้วย่อมก่อให้เกิดความระหองระแหงแห่งสงฆ์ ไม่มีความสุขความสงบ เพราะเมื่อเกิดขึ้นแล้ว ความบาดหมางกัน การบริภาษกัน การดูหมิ่นกัน ก็จะติดตามมา ผลที่จะเกิดขึ้นแก่คณะสงฆ์ก็คือ ขาดความเคารพนับถือหรือศรัทธาจากประชาชนที่เคยเคารพเลื่อมใสศรัทธา” [๔๖]

สังฆเภทจัดเป็นอสาธารณะ คือ ไม่ทั่วไปแก่ผู้กระทำ แต่ผู้ที่จะกระทำสังฆเภทได้นั้น จะต้องเป็นภิกษุในพุทธศาสนาเท่านั้น และจะต้องประกอบด้วยองค์ธรรม ๓ อย่าง คือ

๑. เป็นปกตัตตะภิกษุ หมายถึง ผู้เป็นพระภิกษุโดยปกติคือ พระภิกษุผู้ประกอบด้วยสีลสามัญญตา ความเป็นผู้มีศีลเสมอกันกับพระภิกษุทั้งหลาย ประกอบด้วยทิฏฐิสามัญญตา ความเป็นผู้มีความเห็นเป็นอันเดียวกันกับพระภิกษุทั้งหลาย มีศีล อาจาระ ความประพฤติปฏิบัติเสมอกันกับพระภิกษุทั้งหลายโดยปกติ เพราะไม่ต้องอาบัติ

---

[๔๖] ขุ.สุ. (บาลี) ๒๕/๑๘/๒๔๒–๒๔๓, ขุ.สุ. (ไทย) ๒๕/๑๘/๒๓๘.

ปาราชิกหรือถูกสงฆ์ลงอุปเขปนียกรรม แต่กระทำสังฆเภทเพราะอำนาจแห่งความโลภคือมุ่งหวังผลประโยชน์เพื่อตนเอง

๒. เป็นสมานสังวาส หมายถึง ผู้มีการอยู่ร่วมเสมอกัน คือ พระภิกษุผู้มีธรรมเป็นอยู่ร่วมกันเสมอกัน มีความพร้อมเพรียงกัน ทำสังฆกรรมร่วมกันทำอุโบสถร่วมกัน เป็นต้น เป็นผู้มีสีลสามัญญตาและทิฏฐิสามัญญตาเสมอกัน

๓. อยู่ในสีมาร่วมกัน หมายถึง พระภิกษุผู้อยู่ในสีมาเดียวกัน กล่าวคือ อยู่ในเขตกำหนดของคณะสงฆ์เดียวกันหรือสถานที่ที่คณะสงฆ์ได้ตกลงกันไว้สำหรับพระภิกษุทั้งหลาย ซึ่งอยู่ภายในเขตกำหนดนั้น จะต้องทำสังฆกรรมร่วมกันถ้าอยู่ในสีมาเดียวกัน หรือจะเรียกว่าอยู่ในวัดเดียวกันก็ได้ จะเป็นวัดที่เป็นพัทธสีมาหรืออพัทธสีมาก็ตาม [๔๗]

ความขัดแย้งในด้านความคิดเห็น (ทิฏฐิ) และความขัดแย้งในด้านความประพฤติปฏิบัติ (ศีล) ของสงฆ์ เป็นบ่อเกิดที่ทำให้สงฆ์แตกความสามัคคีหรือแตกแยกกันเป็นหมู่เป็นคณะ และในที่สุดก็แยกเป็นนิกาย นอกจากนั้นยังมีบางกรณีที่มีผู้ทำสงฆ์แตกแยกโดยหวังผลประโยชน์ส่วนตัว

ความแตกแยกของสงฆ์เริ่มครั้งแรกก็เมื่อพระเทวทัตทำสังฆเภทในกรุงราชคฤห์ และในสมัยพุทธกาลมีอีกหนึ่งครั้ง คือการแตกแยกกันของภิกษุชาวโกสัมพี แต่ในครั้งนั้นเป็นแค่นานาสังวาส ไม่ถึงขั้นเป็นสังฆเภท เพราะไม่ได้แยกกันทำสังฆกรรม ส่วนในหลังสมัยพุทธกาลนั้นมีอยู่หลายครั้งหลายคราว ซึ่งบางคราวเป็นแค่นานาสังวาส บางคราวเป็นแค่สังฆราชี แต่บางคราวก็เป็นถึงสังฆเภท

การทำสังฆเภทนั้น มิใช่ว่าจะทำได้โดยง่าย เพราะผู้ที่จะทำได้ ต้องมีองค์ประกอบครบตามที่ได้กล่าวไว้แล้ว และในบางสถานที่โดยเฉพาะในประเทศไทย เป็นการยากที่จะเกิดเป็นสังฆเภทได้ ดังที่ รังษี สุทนต์ได้กล่าวไว้ในหนังสือเก็บเพชรในพระไตรปิฎกว่า

เรื่องการกระทำของภิกษุสงฆ์ที่จัดเป็นสังฆเภทนั้นมีขอบเขตอย่างไร พระอุบาลีเถระได้เคยเข้ากราบทูลถามพระพุทธองค์ว่า สงฆ์จะแตกกัน คือเป็นสังฆเภทด้วยเหตุเท่าไร

---

[๔๗] อิทธิพล แก้วพิลา, "การศึกษาเชิงวิเคราะห์เรื่องสังฆเภทในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท", **วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต**, (สาขาพุทธศาสน์ศึกษา คณะศิลปศาสตร์ : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๔๕), หน้า ๒๕.

พระพุทธองค์ได้ตรัสตอบว่า "ภิกษุทั้งหลายมีความคิดเห็นในธรรมวินัยขัดแย้งกัน ๑๘ ประการ [๔๘] แยกกันทำอุโบสถ แยกกันทำปวารณา แยกกันทำสังฆกรรม จึงจัดว่าสงฆ์แตกกัน คือเป็นสังฆเภท ถ้ายังไม่แยกกันทำก็ยังถือว่าสงฆ์เป็นผู้สามัคคีกัน"

การที่สงฆ์มีความแตกแยกทางความคิดยังไม่เป็นสังฆเภท พระพุทธองค์ทรงกำหนดการเป็นสังฆเภทด้วยการแยกกันทำอุโบสถ สังฆกรรม

เรื่องนี้ พึงตรวจสอบดูเรื่องที่ท่านพระเทวทัตทำสังฆเภท ครั้งที่พระเทวทัตทำสังฆเภทนั้น ท่านได้บอกท่านพระอานนท์ ขณะพบกันในเวลาบิณฑบาต ในกรุงราชคฤห์ว่า "ท่านอานนท์ ตั้งแต่วันนี้ไป ผมจะทำอุโบสถแยกจากพระผู้มีพระภาค จะทำสังฆกรรมแยกจากพระผู้มีพระภาค" แล้วท่านก็ได้กระทำตามที่บอกท่านพระอานนท์ การกระทำของพระเทวทัตนี้ จัดเป็นสังฆเภท เพราะแยกตัวไปทำอุโบสถสังฆกรรมต่างหากจากพระพุทธองค์

มีปัญหาว่า ท่านพระเทวทัตแยกทำอุโบสถสังฆกรรมอย่างไร ตอบว่า แยกทำให้เขตสีมาเดียวกัน ในกรุงราชคฤห์นั้น มหาวิหารทั้ง ๑๘ แห่ง รอบกรุงราชคฤห์มีสีมาเดียวกัน ท่านพระธรรมเสนาบดีสารีบุตรเถระเป็นผู้ผูกสีมา

คราวหนึ่ง พระมหากัสสปะเถระพักอยู่ที่อันธกวินทวิหาร ห่างจากกรุงราชคฤห์ ๓ คาวุต เดินทางมาลงอุโบสถที่พระเวฬุวันเพื่อให้ความสามัคคีแก่สงฆ์ ท่านข้ามแม่น้ำ ผ้าสังฆาฏิเปียก ซึ่งเป็นเหตุให้พระพุทธองค์ทรงอนุญาตให้ภิกษุสงฆ์สมมติติจีวราวิปปวาส คือเขตที่อยู่ปราศจากไตรจีวรได้

ภิกษุสงฆ์ เกิดความแตกแยกทางความคิด ทางข้อปฏิบัติแล้วแยกกันทำอุโบสถสังฆกรรมในสีมาเดียวกัน จึงจัดว่าเป็นสังฆเภท

สีมา คือเขตแดนที่ภิกษุสงฆ์กำหนดเป็นสถานที่ร่วมกันทำสังฆกรรม ในประเทศไทย ได้กำหนดเป็นของเฉพาะวัด และเขตสีมาของแต่ละวัด ก็ยังกำหนดเขตแคบเข้าไปอีกอยู่แค่เพียงบริเวณรอบโรงอุโบสถ เวลาทำอุโบสถสังฆกรรม ก็ทำวัดไหนวัดนั้น แม้ในวัดเดียวกัน ภิกษุสงฆ์กลุ่มหนึ่งทำอุปสมบทกรรมอยู่ในอุโบสถ ภิกษุสงฆ์อื่นภายในวัดมิได้เข้าร่วม กรรมก็ไม่เสีย เพราะสีมาไม่ได้ครอบคลุมรอบวัด

---

[๔๘] ความขัดแย้งกัน ๑๘ ประการ ดูรายละเอียดใน วิ.จู. (บาลี) ๗/๓๕๒/๑๕๗–๑๕๘, วิ.จู. (ไทย) ๗/๓๕๒/๒๑๔–๒๑๕.

นี้คือเหตุผลที่กล่าวข้างต้นว่า "การกระทำสังฆเภทในสังฆมณฑลสยาม เกิดขึ้นได้ยาก เนื่องด้วยสถานที่ คือ สีมาไม่อำนวย [๔๙]

๒) ก่อให้เกิดการถกเถียงกันเรื่องมังสวิรัติ

พระเทวทัตได้กราบทูลขอวัตถุ ๕ ประการกับพระพุทธองค์ ซึ่งใน ๕ ประการนั้นมีข้อหนึ่งที่พระเทวทัตขอคือ ห้ามไม่ให้ภิกษุฉันเนื้อสัตว์และปลา ถ้ารูปใดฉัน รูปนั้นมีโทษ แต่พระพุทธองค์ไม่ทรงอนุญาต ในเรื่องนี้ หมอชีวกโกมารภัจ ทูลถามพระพุทธองค์ว่า ตนได้ฟังคนเขาพูดกันว่า ชนทั้งหลายฆ่าสัตว์เจาะจงเอาเนื้อปรุงเป็นอาหารถวายแด่พระองค์ พระองค์ก็ทราบเรื่องนั้น แต่ก็ยังเสวยอาหารที่ปรุงด้วยเนื้อสัตว์ที่พวกเขาถวายเจาะจง ที่เขาพูดกันนั้นตรงกับความจริงหรือไม่ ซึ่งพระพุทธองค์ตรัสตอบว่า ไม่ตรงกับความจริง เป็นการกล่าวตู่พระองค์ แล้วทรงแสดงหลักการพิจารณาเนื้อสัตว์ที่ควรฉันและไม่ควรฉัน ทรงแสดงเหตุ ๕ ประการ ที่ทำให้ประสบสิ่งที่ไม่เป็นบุญสำหรับผู้ฆ่าสัตว์เจาะจงถวายพระตถาคตและสาวกของพระองค์

ในสมัยต่อมา มังสวิรัติ [๕๐] และการกินเจนี้ [๕๑] ได้แพร่หลายเป็นวงกว้างในอนุชนรุ่นหลัง มีการตั้งเป็นชมรมหรือเป็นกลุ่มเพื่อมังสวิรัติหรือการกินเจ และโดยเฉพาะการกินเจ (แบบของจีน) จะมีเป็นเทศกาลซึ่งปัจจุบันเป็นที่นิยมกันมาก เรื่องมังสวิริติและการกินเจนี้ได้เป็นที่ถกเถียงของคนเป็นอันมากว่าถูกหรือผิดตามหลักพระธรรมวินัยของพระพุทธองค์ ซึ่งความเห็นในเรื่องนี้ ผู้วิจัยจะยกตัวอย่างมากล่าวฝ่ายละ ๒ ความเห็น ดังต่อไปนี้

---

[๔๙] รังษี สุทนต์, "การธำรงรักษาพระธรรมวินัยโดยอาศัยพระไตรปิฎก", ใน **เก็บเพชรในพระไตรปิฎก**, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๒), : ๒๙๖–๒๙๘.

[๕๐] มังสวิรัติ การงดเว้นกินเนื้อสัตว์, อ้างใน พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต), **พจนานุกรมพุทธศาสน์ฉบับประมวลศัพท์**, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๐), หน้า ๒๒๗.

[๕๑] เจ อาหารที่ไม่มีของสดคาวสำหรับญวนหรือจีนที่ถือศีล, อ้างใน ราชบัณฑิตยสถาน, **พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.๒๕๒๕**, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์อักษรเจริญทัศน์ อจท จำกัด, ๒๕๓๙), หน้า ๒๓๗.

ฝ่ายที่เห็นว่าไม่ผิดตามหลักธรรมวินัย ก็ให้เหตุผลว่า การหลงผิดว่าการฉันมังสวิรัติเป็นศิษย์เทวทัตนั้น เรื่องนี้ได้เข้าใจผิดกัน น่าจะได้ศึกษาวัตถุ ๕ ประการของพระเทวทัตให้ชัดเจน ข้อวัตรทั้ง ๕ ข้อนี้ พระเทวทัตแกล้งหยิบยกขึ้นมาเป็นเลศเล่ห์นั้น เพราะพระสงฆ์สาวกของพระพุทธองค์ส่วนใหญ่ประพฤติตามวัตรทั้ง ๕ ข้อนั้นดีอยู่แล้ว

พระพุทธองค์ไม่เคยตรัสเป็นเชิงห้ามเลย ถ้าพระสาวกรูปใดจะไม่ฉันเนื้อสัตว์ จึงเป็นสิทธิ์ชอบธรรมของพระทุก ๆ รูปที่จะไม่ฉันเนื้อสัตว์ พระพุทธองค์ทรงสรรเสริญด้วยซ้ำ

การที่พระองค์อนุญาตปลาและเนื้อที่บริสุทธิ์โดยส่วน ๓ นั้น มิได้แปลว่าพระองค์ห้ามฉันมังสวิรัติ แต่จะให้พระองค์บังคับภิกษุทั้งหมดทีเดียวตามคำขอของพระเทวทัตนั้นไม่ได้ เพราะเนื่องจากอาจจะมีเหตุจำเป็นถึงที่สุดที่จะต้องอนุโลมบางครั้งบางคราวก็อาจเป็นได้ พระพุทธองค์จึงทรงตั้งเงื่อนไขไว้มากขั้นตอน [๕๒]

และมีอีกความเห็นหนึ่งกล่าวไว้ว่า “การเสียสละบริโภคเนื้อสัตว์เดรัจฉานเสียได้ย่อมเป็นการขัดเกลากิเลสตัดความอยากความติดในรสไปได้เปลาะหนึ่ง และการฝึกหัดตนเช่นนี้เป็นธรรมที่เกิดขึ้นโดยเฉพาะ ผู้อื่นหาขัดเกลาให้ได้ไม่ ในเมื่อเราไม่มีศรัทธาสัมมาทิฏฐิเกิดขึ้นในตนแล้ว แม้แต่อินทร์พรหมยมยักษ์จะมาบังคับขู่เข็ญก็เป็นไปไม่ได้เลย ฉะนั้นพระพุทธศาสนา จึงเป็นศาสนาที่ผู้ปฏิบัติจะพึงพิจารณาด้วยเหตุผล มากกว่าเชื่อตำราหรือความเชื่องมงายของตน” [๕๓]

ฝ่ายที่ไม่เห็นด้วยคัดค้านว่า พระพุทธองค์ทรงเป็นบรรพชิตดำรงพระชนม์ชีพด้วยการขออาหารจากชาวบ้าน บำเพ็ญตนเป็นคนอยู่ง่ายกินง่าย เขาให้อะไรก็เสวยสิ่งนั้นเพียงเพื่อให้มีชีวิตอยู่ทำประโยชน์แก่สังคม พระพุทธองค์เสวยทั้งอาหารที่ปรุงด้วยเนื้อสัตว์และอาหารที่มิใช่เนื้อสัตว์ ขึ้นอยู่กับผู้ถวาย ถ้าผู้ถวายกินเนื้อสัตว์ก็คงเอาเนื้อมาถวาย ถ้ากินเจก็คงเอาอาหารเจมาถวาย และในขณะรับพระองค์ก็มิได้ทรงจำแนกว่า เนื้อสัตว์หรือไม่

---

[๕๒] สมณโพธิรักษ์, **ไขข้อข้องใจเรื่องมังสวิรัติกับพระเทวทัต**, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มูลนิธิธรรมสันติ, ๒๕๓๑), หน้า ๘–๑๕.

[๕๓] จันทิมา ภิกษุ, **เรื่องมังสวิรัติหรือการกินเจกับลัทธิพระเทวทัตต์**, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์บริษัทไทยหัตถการพิมพ์ จำกัด, ๒๔๙๓), หน้า ๓–๑๔.

เนื้อสัตว์ ดำริแต่เพียงว่ารับอาหารเท่านั้น ไม่มีไตรปิฎกเล่มไหนเลยที่บอกว่า พระองค์ปฏิเสธอาหารที่เขานำมาถวายด้วยเหตุผลว่าปรุงด้วยเนื้อสัตว์

ในวัตถุ ๕ ประการที่พระเทวทัตทูลขอนั้น ส่อความจริงอยู่สองประการคือ ประการที่หนึ่ง พระพุทธองค์เสวยเนื้อสัตว์แน่นอน เพราะถ้าพระองค์ไม่ฉัน พระเทวทัตคงไม่ยกเอามาเป็นเงื่อนไขเพื่อให้พระองค์ห้ามพระภิกษุฉัน อีกประการหนึ่ง พระเทวทัตผู้ยื่นเงื่อนไขเองก็คงปฏิบัติตามไม่ได้ แต่ที่เสนอขึ้นมาก็เพราะมีความปรารถนาเลวทรามเพื่อให้คนทั้งหลายเห็นว่าตนเป็นผู้เคร่งครัด และต้องการหาบริวารให้มากขึ้น เมื่อพระพุทธองค์ไม่ทรงอนุญาต ท่านจึงประกาศว่า พระพุทธองค์ทรงสอนให้พระภิกษุสันโดษมักน้อย ไม่สะสมมีความเพียร แต่พระองค์ปฏิบัติเคร่งครัดแต่ปาก ถ้าผู้ใดชอบปฏิปทาที่เคร่งครัดก็ให้มาเข้าคณะกับตน พระภิกษุบวชใหม่ ๕๐๐ รูปที่ยังไม่รู้พระธรรมวินัยเห็นว่าท่านพูดดี จึงได้ไปเข้าเป็นบริวารของพระเทวทัต

ดังนั้นจึงแสดงให้เห็นว่า พระพุทธองค์เสวยทั้งเนื้อสัตว์และมิใช่เนื้อสัตว์ ขึ้นอยู่กับบิณฑบาตได้อาหารอย่างใดมา ก็เสวยอย่างนั้น และมิได้เสวยด้วยอาการไม่ยึดมั่นถือมั่น แต่เสวยเพียงเพื่อยังชีพให้ยืนยาวต่อไป และเพื่อมีกำลังบำเพ็ญประโยชน์แก่มหาชน มิได้จำแนกว่านี้คือเนื้อสัตว์ นี้มิใช่เนื้อสัตว์ ประเด็นที่ควรใส่ใจอยู่ตรงนี้ ปัญหาไม่ได้อยู่ที่ว่ากินอะไร แต่อยู่ที่กินด้วยอาการอย่างไร [๕๔]

อีกความเห็นหนึ่ง กล่าวไว้ว่า พระเทวทัตซึ่งเป็นต้นบัญญัติเอง ก็ไม่มีหลักฐานว่าท่านกินเจแต่ประการใด เพียงแต่ท่านเสนอข้อปฏิบัติเพื่ออวดเก่งกว่าพระพุทธองค์เท่านั้นเอง แต่ทั้ง ๆ ที่มีหลักฐานจากพระไตรปิฎกอันเป็นพระพุทธพจน์แท้ ๆ อย่างชัดเจนเช่นนี้ พระสงฆ์บางพวกกลับถือเอาเป็นหลักการเดินตามอุบายของพระเทวทัตอย่างโจ่งแจ้ง ซึ่งเป็นเรื่องที่น่าละอายยิ่งนัก

ถ้าการกินเจหรือมังสวิรัติ จะทำให้กิเลสตัณหาเบาบางหรือหมดไปได้เร็วแล้ว พระพุทธองค์จะต้องทรงนำมาสอนก่อนคนอื่นใดหมด เพราะพระองค์ทรงต้องการให้ภพชาติของสัตว์โลกสั้น จะได้ไปนิพพานเร็ว ๆ

---

[๕๔] เสฐียรพงษ์ วรรณปก, **พุทธศาสนา : ทัศนะและวิจารณ์**, (กรุงเทพมหานคร : อมรินทร์การพิมพ์, ๒๕๒๙), หน้า ๑๑๘–๑๒๑.

พระพุทธองค์ได้ตรัสสูตรตัดสินพระธรรมวินัยซึ่งมีข้อหนึ่งที่ว่า คำสอนและข้อปฏิบัติใด เป็นไปเพื่อความเป็นคนเลี้ยงง่าย (สุภรตา) ธรรมเหล่านี้ เป็นคำสอนของพระพุทธองค์แท้ ตรงกันข้ามจากธรรมเหล่านี้ ถือว่าเป็นธรรมะเทียม

พระพุทธองค์ทรงตระหนักดีว่า พระภิกษุต้องฝากปากท้องไว้กับชาวบ้าน กินง่ายอยู่ง่าย เขากินอยู่อย่างไร ที่ไม่ผิดพระวินัย ก็ควรที่จะต้องคล้อยตามเขา ถ้าไปบัญญัติว่าต้องฉันสิ่งนี้ ไม่ฉันสิ่งนั้น นอกจากจะชื่อว่าทำตนให้ชาวบ้านเลี้ยงยาก (ทุพภรตา) แล้วยังจะได้ชื่อว่าทำตนให้เป็นปฏิปักษ์ต่อคำสอนของพระพุทธองค์อีกด้วย พระที่กินเจหรืออาหารมังสวิรัตินั้น ไม่ใช่พระสายพระพุทธองค์แน่ ๆ

ดังนั้น จึงไม่ควรมาทะเลาะกันหรือแยกพวกกันด้วยเรื่องเหล่านี้เลย เพราะนอกจากจะเป็นเรื่องไร้สาระแล้ว ยังเป็นการปฏิบัติตู่คำสอนของพระพุทธองค์อีกด้วย [๕๕]

เกี่ยวกับเรื่องนี้ ผู้วิจัยมีความเห็นว่า เป็นเรื่องที่มองคนละมุมมอง ฝ่ายหนึ่งเห็นว่า การกินเจหรือมังสวิรัตินั้น เป็นไปเพื่อละกิเลสหรือทำกิเลสให้เบาบางและถือได้ว่ามีความเมตตากรุณาต่อสัตว์โลก อีกฝ่ายหนึ่งมองว่า พระมีชีวิตที่ฝากไว้กับชาวบ้าน ถ้าไปกำหนดกฏเกณฑ์ให้ชาวบ้านว่าฉันอย่างนี้เท่านั้น ฉันอย่างอื่นไม่ได้ จะเป็นการลำบากชาวบ้านที่บางคนไม่มีสิ่งที่พระต้องการ ดังนั้น ในเรื่องนี้ ถ้าหากว่าบุคคลใดฉันโดยอุปาทานมีความยึดมั่นถือมั่น ก็ชื่อว่าไม่บริสุทธิ์ แต่รูปใดฉันเนื้อที่ถูกต้องตามพุทธบัญญัติและปราศจากอุปาทานมีเจตนาบริสุทธิ์ก็ชื่อว่าไม่ผิด ดังที่พระพุทธองค์ตรัสไว้กับภิกษุทั้งหลายว่า ภิกษุทั้งหลาย เรากล่าวเจตนาว่าเป็นกรรม บุคคลคิดแล้ว จึงกระทำกรรมด้วยกาย ด้วยวาจา ด้วยใจ [๕๖]

๔.๓ ก่อให้เกิดผลดี

๔.๓.๑. เป็นเหตุให้ได้เข้าเฝ้าพระพุทธองค์

---

[๕๕] ธรรมรักษา, **บวช**, (กรุงเทพมหานคร : รุ่งแสงการพิมพ์, ๒๕๓๐), หน้า ๙๘–๑๐๑.

[๕๖] เจตนาหํ ภิกฺขเว กมฺมํ วทามิ เจตยิตฺวา กมฺมํ กโรติ กาเยน วาจาย มนสา - องฺ.ฉกฺก. (บาลี) ๒๒/๖๓/๓๙๕, องฺ.ฉกฺก. (ไทย) ๒๒/๖๓/๕๓๗.

มิใช่ว่าบทบาทของพระเทวทัตจะก่อให้เกิดผลเสียอย่างเดียว แต่ถ้ามองในอีกแง่หนึ่งแล้ว การแสดงบทบาทของท่าน ก็ก่อให้เกิดผลดีตามมา คือเป็นสาเหตุให้บุคคลทั้งหลายเข้าเฝ้าพระพุทธองค์แล้วทูลถามปัญหา ซึ่งการได้เข้าเฝ้าพระพุทธองค์นั้น ถือได้ว่าเป็นข้อ ๑ ในอนุตตริยะซึ่งมีทั้งหมด ๖ ประการ คือ

๑) ทัสสนานุตตริยะ การเห็นอันยอดเยี่ยม

๒) สวนานุตตริยะ การฟังอันยอดเยี่ยม

๓) ลาภานุตตริยะ การได้อันยอดเยี่ยม

๔) สิกขานุตตริยะ การศึกษาอันยอดเยี่ยม

๕) ปาริจริยานุตตริยะ การบำรุงอันยอดเยี่ยม

๖) อนุสสตานุตตริยะ การระลึกอันยอดเยี่ยม [๕๗]

ในอนุตริยะ ๖ ประการนั้น การเห็นรูป เช่นเห็นพระพุทธองค์ และพระภิกษุสงฆ์ด้วยศรัทธาด้วยความรักที่ตั้งมั่น หรือเห็นอารมณ์กัมมัฏฐานมีกสิณและอสุภนิมิตเป็นต้นอย่างใดอย่างหนึ่งซึ่งก่อให้เกิดความเจริญใจ จัดเป็นทัสสนานุตตริยะ ส่วนการเห็นสิ่งที่มีค่าอื่น ๆ มีช้างแก้ว ม้าแก้วเป็นต้น หาใช่ทัสสนานุตตริยะไม่

การได้ฟังการพรรณาคุณพระรัตนตรัยด้วยศรัทธา ด้วยความรักที่ตั้งมั่น หรือการได้ฟังพระพุทธพจน์คือพระไตรปิฎกจัดเป็น สวนานุตตริยะ ส่วนการฟังพรรณนาคุณของบุคคลอื่นหาใช่สวนานุตตริยะไม่

การได้อริยทรัพย์ ๗ อย่าง จัดเป็น ลาภานุตตริยะ ส่วนการได้แก้วมณีเป็นต้นหาใช่ลาภานุตตริยะไม่

การบำเพ็ญไตรสิกขา (คือสีล สมาธิ ปัญญา) จัดเป็นสิกขานุตตริยะ ส่วนการศึกษาศิลปะอย่างอื่น เช่นศิลปะการฝึกช้าง หาใช่สิกขานุตตริยะไม่

การบำรุงพระรัตนตรัย จัดเป็นปาริจริยานุตตริยะ ส่วนการบำรุงบุคคลอื่น หาใช่ปาริจริยานุตตริยะไม่

การระลึกถึงคุณพระรัตนตรัยจัดเป็น อนุสสตานุตตริยะ ส่วนการระลึกถึงคุณบุคคลอื่น หาใช่อนุสสตานุตตริยะไม่ [๕๘]

---

[๕๗] อง.ฉกฺก. (บาลี) ๒๒/๓๐/๓๑๓–๓๑๖, องฺ.ฉกฺก. (ไทย) ๒๒/๓๐/๔๗๑–๔๗๖.

[๕๘] องฺ.ฉกฺก.อ. ๓/๘-๙/๙๖, องฺ.ฉกฺก.ฏีกา ๓/๘/๑๐๗.

ดังนั้นจึงถือว่าพระเทวทัตได้มีส่วนให้บุคคลได้เข้าเฝ้าพระพุทธองค์ ซึ่งผู้ที่อาศัยบทบาทของท่านแล้วได้เข้าเฝ้าพระพุทธองค์มีดังนี้คือ

๑) ท้าวสหัมบดีพรหมได้เข้าไปเฝ้าพระพุทธองค์ ณ ภูเขาคิชฌกูฏ กราบทูลปรารภพระเทวทัตว่า "สักการะย่อมฆ่าคนชั่ว เหมือนกับผลกล้วยฆ่าต้นกล้วย ขุยไผ่ฆ่าต้นไผ่ ดอกอ้อฆ่าไม้อ้อ และลูกม้าอัสดรฆ่าแม่ม้า ฉะนั้น" [๕๙]

๒) อภัยราชกุมารผู้ที่นิครนถ์ส่งให้เข้าไปเฝ้าพระพุทธองค์ ณ พระเวฬุวัน แล้วทูลถามปัญหาเรื่องที่นิครนถ์ให้พระองค์โต้วาทะกับพระพุทธองค์เรื่องพระเทวทัต เมื่อพระพุทธองค์แก้ปัญหาแล้วแสดงธรรมให้ฟัง ก็ทรงเกิดความเลื่อมใสเป็นอย่างยิ่ง ทรงถึงพระรัตนตรัยเป็นสรณะอันสูงสุดตลอดชีวิต [๖๐]

๓) นายขมังธนู ๓๒ นายที่พระเทวทัตส่งไปเพื่อปลงพระชนม์พระพุทธองค์ แต่พระพุทธองค์ได้แสดงธรรมให้ฟัง จนกระทั่งได้ดวงตาเห็นธรรมบรรลุพระโสดาบัน และภายหลังได้ออกบรรพชาอุปสมบทจนได้บรรลุพระอรหัตผลทุกคน

๔.๓.๒. เป็นแง่คิดให้อนุชนรุ่นหลังเรียนรู้เป็นอุทาหรณ์

การกระทำของพระเทวทัตได้ก่อให้เกิดผลกระทบต่อพระพุทธศาสนาตามมาหลายประการตั้งแต่ในสมัยพุทธกาลกระทั่งถึงปัจจุบัน แต่เนื่องจากผลกระทบเหล่านั้นบางครั้ง ก็มิได้ร้ายแรงพอให้เป็นที่ถกเถียงหรือวิพากษ์วิจารณ์กันอย่างกว้างขวาง หรือบางครั้งก็เป็นเรื่องหยุมหยิม ผู้วิจัยจึงมิได้วิจารณ์ถึง แต่ก็มีหลายเรื่องที่ไม่ใช่เรื่องใหญ่แต่ว่าถ้าหากไม่หาทางระงับไว้ก่อน ก็อาจส่งผลกระทบอย่างใหญ่หลวงต่อพุทธศาสนาก็เป็นได้อย่างเช่น

ภิกษุบางรูปบวชในศาสนาของพระพุทธองค์ ศึกษาเล่าเรียนพระปริยัติ แต่ไม่รู้จักแก่นแท้ของธรรมะอย่างลึกซึ้ง ติดใจในลาภสักการะ ทำให้เกิดจิตคิดในอกุศล ประสงค์จะเป็นใหญ่ หรือใช้ธรรมะของพระพุทธองค์เพื่อแสวงหาลาภและสักการะที่มากขึ้น ดังที่พระ

---

[๕๙] สํ.ส. (บาลี) ๑๕/๑๘๓/๑๘๔–๑๘๕, สํ.ส. (ไทย) ๑๕/๑๘๓/๒๕๔.

[๖๐] ดูรายละเอียดใน ม.ม. (บาลี) ๑๓/๘๓–๘๗/๖๑–๖๕, ม.ม. (ไทย) ๑๓/๘๓–๘๗/๘๔–๘๙.

เทวทัตบวชเป็นสาวกของพระพุทธองค์ แต่มิได้รู้รสของพระธรรมของพระองค์เลย และกลับถูกลาภสักการะครอบงำ ทำให้เกิดความคิดเป็นใหญ่

ภิกษุหรือพุทธศาสนิกชนเป็นคนประเภทมือถือสาก ปากถือศีล คือพูดในสิ่งที่ดี ๆ ทำในสิ่งที่ดูเป็นการเคร่งครัด เพื่อคนอื่นศรัทธาตนเอง แต่ในใจนั้นมีความปรารถนาลามก ดังพระเทวทัตอาศัยความปรารถนาลามกแต่กลับกราบทูลขอวัตถุ ๕ ประการซึ่งเป็นการกระทำที่เป็นไปเพื่อขัดเกลากิเลสให้เบาบางกับพระพุทธองค์

ภิกษุบางรูปทำตัวเทียมพระพุทธองค์ พระพุทธองค์ทรงเป็นบุคคลสูงสุดของพระพุทธศาสนา สาวกไม่ว่าระดับใดก็ตาม ไม่ควรยกตนเทียมเท่าด้วยการเขียนหรือถ่ายรูปตนเองนั่งบนดอกบัว หรือการทำให้รัศมีซ่านออกมาจากหัวหรือทั้งตัวก็ตาม ดังที่พระเทวทัตเคยทำกิริยาเลียนแบบพระพุทธองค์มาแล้ว เป็นต้น

ดังนั้น บุคคลใด ๆ ก็ตามเมื่อได้ทราบถึงบทบาทของพระเทวทัตและผลแห่งกรรมชั่วที่ท่านได้รับแล้ว สมควรที่จะศึกษาท่านไว้เป็นอุทาหรณ์ เพื่อจะไม่ต้องได้รับผลกรรมอย่างท่าน ดังที่พระพุทธองค์ได้ตรัสไว้เป็นคาถาว่า

ใคร ๆ อย่าได้เกิดเป็นคนปรารถนาชั่ว ไม่ว่าในกาลไหน ๆ
ในโลก เธอทั้งหลายจงรู้จักเทวทัตว่ามีคติเหมือนกับคน
ปรารถนาชั่ว เทวทัตเป็นที่ยกย่องกันว่าเป็นบัณฑิต
เป็นที่รู้กันว่า ได้อบรมตนแล้ว เราได้ฟังมาว่า เทวทัตดุจ
รุ่งเรืองอยู่ด้วยยศ เทวทัตนั้นสั่งสมความประมาท เบียดเบียน
ตถาคตนั้น จึงต้องไปเกิดในนรกอเวจี มีประตู ๔ ด้าน น่ากลัว
ผู้ใดประทุษร้ายต่อผู้ไม่ประทุษร้ายตอบ ผู้ไม่กระทำกรรมชั่ว
บาปย่อมถูกต้องเฉพาะผู้นั้นเท่านั้น ผู้มีจิตประทุษร้าย
ไม่มีความเอื้อเฟื้อ ผู้ใดเบียดเบียนตถาคตผู้เสด็จไปดี
มีพระทัยสงบ ด้วยการกล่าวตำหนิ การตำหนิพระองค์
ย่อมฟังไม่ขึ้น เปรียบเหมือนผู้ที่ตั้งใจประทุษร้ายมหาสมุทร
ด้วยยาพิษจำนวนเป็นหม้อ เขาไม่อาจประทุษร้ายได้
เพราะมหาสมุทรน่ากลัว ภิกษุผู้ดำเนินตามมรรคาของ
พระพุทธองค์หรือพระสาวก พึงถึงความสิ้นทุกข์ได้

บัณฑิตทำพระพุทธองค์หรือสาวกให้เป็นกัลยาณมิตร
และคบหาท่านเหล่านั้น ดังนี้ ฯ [๖๑]

[๖๑] วิ.จู. (บาลี) ๗/๓๔๘–๓๕๐/๑๔๔–๑๔๖, วิ.จู. (ไทย) ๗/๓๔๘–๓๕๐/๒๐๙–๒๑๒.

บทที่ ๕

สรุปผลการวิจัยและข้อเสนอแนะ

๕.๑ สรุปผลการวิจัย

ในงานวิจัยนี้ ผู้วิจัยได้เริ่มศึกษาเกี่ยวกับประวัติชีวิตของพระเทวทัตทั้งในอดีตชาติและปัจจุบันชาติ ความเป็นอยู่ ความประพฤติ ความเกี่ยวข้องกับบุคคลต่าง ๆ รวมไปถึงผลกระทบต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นจากบทบาทของพระเทวทัต

จากการศึกษา พบว่าท่านเป็นผู้มีอุปนิสัยไม่ดี ถูกความโลภครอบงำ เหตุเนื่องมาจากท่านน้อยใจในเหล่าอุบาสกอุบาสิกาที่ให้ความสนใจแต่กับพระอริยสงฆ์เท่านั้น ซึ่งถือได้ว่าเป็นจุดเริ่มต้นแห่งการทำสิ่งไม่ดีในชาติปัจจุบัน และเมื่อท่านได้อชาตศัตรูกุมารมาเป็นอุปัฏฐาก จึงถูกลาภสักการะครอบงำ แล้วความทะเยอทะยาน ความมักใหญ่ใฝ่สูงก็ติดตามมา จนเป็นเหตุทำลายตนเองให้ย่อยยับ

แต่ในอีกแง่หนึ่งนั้น ท่านถือได้ว่าเป็นบุคคลที่เก่งมากคนหนึ่ง ดังที่ท่านสามารถพูดจูงใจอชาตศัตรูกุมาร นายควาญช้าง รวมไปถึงภิกษุเหล่าวัชชีบุตร ๕๐๐ รูปให้หลงเชื่อท่านได้ และท่านยังเป็นนักวางแผนชั้นยอดดังได้กล่าวแล้วในเรื่องของนายขมังธนูในบทที่ ๓

ถ้าหากว่าท่านได้เชื่อฟังปฏิบัติตามคำสอนของพระพุทธองค์ ก็คงจะเป็นพระสาวกที่น่าเคารพนับถือรูปหนึ่งในพระพุทธศาสนา

อาจกล่าวได้ว่าสาเหตุที่ทำให้ท่านมีอุปนิสัยในทางไม่ดีนั้น เป็นเพราะว่าในอดีตชาติท่านมีความเห็นผิด จึงได้ทำแต่สิ่งไม่ดี จนเป็นอุปนิสัยติดอยู่ในกมลสันดานข้ามภพข้ามชาติมาจนถึงชาติปัจจุบัน ยิ่งพิจารณาเฉพาะปัจจุบันชาติแล้ว ท่านนับว่าเป็นบุคคลที่น่าสงสารเป็นยิ่งนัก เพราะท่านได้พบกับพระพุทธองค์ ได้ฟังธรรม และประพฤติปฏิบัติธรรมของพระองค์ กระทั่งได้บรรลุฌานและได้ฤทธิ์ของปุถุชน แต่ว่าท่านกลับถูกความโลภครอบงำ เป็นเหตุให้ทำตัวกระด้างกระเดื่อง และไม่ยอมรับความช่วยเหลือจากพระพุทธองค์ จนในที่สุด ก็แพ้ภัยตัวเอง ต้องถูกแผ่นดินสูบ แต่อย่างไรก็ตาม ท่านก็ถือว่ายังได้ทำความดี

ส่งท้าย คือได้ถวายกระดูกคางเป็นพุทธบูชา แม้ว่าจะได้ไปบังเกิดในอเวจีมหานรก แต่ในอนาคต ท่านก็จะกลับมาเกิดเป็นพระปัจเจกพุทธเจ้า

จึงนับได้ว่า พระเทวทัตเป็นบุคคลหนึ่งในพระพุทธศาสนา ที่มีความสำคัญยิ่ง ถึงแม้ว่าท่านจะถูกพุทธศาสนิกชนเห็นว่าเป็นคนไม่ดี แต่ว่าท่านก็ทำให้พระพุทธองค์และพระสาวกมีความดีเด่นมากขึ้น และเป็นตัวอย่างที่ให้อนุชนรุ่นหลังรู้ว่าไม่ควรประพฤติปฏิบัติตาม

ดังนั้น บทบาทของพระเทวทัต ผู้วิจัยพอสรุปเป็นประเด็นสำคัญได้ ดังนี้ คือ

๑. สำหรับที่เกี่ยวกับตัวท่านเองนั้น ถือได้ว่าท่านเกิดในตระกูลสูง คือได้เกิดในตระกูลกษัตริย์ มีกัลยาณมิตรที่ดี แต่ท่านไม่มีโยนิโสมนสิการที่ดี จึงทำให้ท่านได้หลงผิดไปทางไม่ดี ถ้าหากว่าท่านไม่หลงมัวเมาไปในลาภสักการะหรือความทะเยอทะยานอยากจะเป็นใหญ่ ท่านคงก็จะได้ประสบกับสิ่งที่ประเสริฐ สามารถที่จะบรรลุมรรคผลนิพพานได้เป็นแน่ แต่เพราะท่านเกิดมิจฉาทิฏฐิ จึงได้ประสบผลดังนี้

๒. เกี่ยวกับคนที่เข้ามาเกี่ยวข้องนั้น เพราะท่านเกิดมีความเห็นผิดขึ้น จึงทำให้คนผู้ที่มาเกี่ยวข้องกับท่านทั้งโดยตรงและโดยอ้อมได้รับผลกระทบมากมาย ดังเช่นพระเจ้าอชาตศัตรู พระราชโอรสของพระเจ้าพิมพิสารผู้เป็นถึงพระอริยบุคคลขั้นโสดาบัน ก็ยังถูกพระเทวทัตชักจูงไปในทางที่ผิด จึงทำให้ชีวิตต้องเป็นไปในทางเสื่อม แม้ในภายหลัง จะกลับตัวกลับใจได้ แต่ก็สายเกินไปในการที่จะได้บรรลุมรรคผลนิพพาน หรือแม้กระทั่งพระเจ้าพิมพิสารเอง แม้จะไม่ได้เกี่ยวข้องกับท่านโดยตรง ก็ยังได้รับผลกระทบในการกระทำของท่านถึงขนาดต้องสิ้นพระชนม์

๓. เรื่องราวที่เกิดขึ้นจากบทบาทของท่าน ทำให้เป็นที่วิพากษ์วิจารณ์กันอย่างกว้างขวาง ทั้งในเรื่องของการทูลขอวัตถุ ๕ ประการและการทำสังฆเภทเป็นต้น และถือได้ว่าทำให้เกิดเป็นจุดเริ่มต้นแห่งความเปลี่ยนแปลงของพระพุทธศาสนาหลากหลายประการในกาลต่อมา

ดังนั้น เมื่ออนุชนรุ่นหลังได้ศึกษาในประวัติและการประพฤติปฏิบัติตนของท่านแล้ว ก็ควรที่จะเรียนรู้เพื่อเป็นอุทาหรณ์ว่า ควรจะกระทำเฉพาะในสิ่งที่ดี มีความเห็นถูก

หลีกเลี่ยงการทำสิ่งไม่ดี และไม่ติดในลาภสักการะ ไม่ทะเยอทะยานคิดการใหญ่เกินตน เพื่อจะได้ไม่เดินซ้ำรอยเดิมตามพระเทวทัต และได้รับผลดังที่ท่านได้รับมา

๕.๒ ข้อเสนอแนะ

จากผลการศึกษาวิเคราะห์บทบาทของพระเทวทัต ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะ ดังนี้

๑. ควรจะมีการศึกษาวิเคราะห์บทบาทของนางร้ายหรือตัวร้ายในพระพุทธศาสนา เพื่อจะได้ทราบถึงความเป็นไปของพระศาสนาและปัญญาของพระพุทธองค์และพระสาวกในการแก้ปัญหาที่บุคคลเหล่านั้นได้ก่อขึ้นมา

๒. ควรจะมีการศึกษาวิเคราะห์บทบาทของพระผู้เป็นต้นบัญญัติพระวินัยในหมวดต่าง ๆ เช่นหมวดปาราชิก หรือสังฆาทิเสส เพื่อจะได้ทราบถึงเหตุผลและผลกระทบที่เกิดขึ้นจากการเป็นต้นบัญญัตินั้น ๆ

๓. ควรจะมีการศึกษาวิเคราะห์เปรียบเทียบภิกษุสงฆ์ในสมัยพุทธกาลกับสมัยปัจจุบันในด้านการประพฤติผิดพระวินัยของพระพุทธองค์

บรรณานุกรม

๑. ภาษาไทย :

ก. ข้อมูลปฐมภูมิ

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. **พระไตรปิฏกฉบับภาษาบาลี** ฉบับมหาจุฬาเตปิฏกํ ๒๕๐๐. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๕.

_________. **พระไตรปิฏกฉบับภาษาไทย** ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙.

_________. **อรรถกถาภาษาบาลี** ฉบับมหาจุฬาอฏฺฐกถา ๒๕๓๒–๒๕๓๙. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, โรงพิมพ์วิญญาณ, ๒๕๓๒–๒๕๓๙.

_________. **ฎีกาภาษาบาลี** ฉบับมหาจุฬาฏีกา ๒๕๓๙–๒๕๔๒. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, โรงพิมพ์วิญญาณ, ๒๕๓๙–๒๕๔๒.

_________. **ปกรณวิเสสภาษาบาลี** ฉบับมหาจุฬาปกรณวิเสโส ๒๕๓๙–๒๕๔๒. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์วิญญาณ, ๒๕๓๙–๒๕๔๒.

มหามกุฏราชวิทยาลัย. **พระไตรปิฏกภาษาบาลี** ฉบับสฺยามรฏฺฐสฺสเตปิฏกํ ๒๕๒๕. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๒๕.

_________. **พระไตรปิฏกพร้อมอรรถกถา แปล. ชุด ๙๑ เล่ม**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๓๔.

_________. **อรรถกถาภาษาบาลี** ฉบับสฺยามรฏฺฐสฺสเตปิฏกอฏฺฐกถา ๒๕๓๕. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๓๕.

_________. **ธมฺมปทฏฺฐกถาภาษาบาลี ชุด ๘ เล่ม**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๓๓.

_________. **พระธัมมปทัฏฐกถาภาษาไทย ชุด ๘ เล่ม**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๓๔.

_________. **มงฺคลตฺถทีปนีภาษาบาลี**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๓๖.

_________. **มังคลัตถทีปนีภาษาไทย**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๓๔.

_________. **สมนฺตปาสาทิกา นาม วินยฏฺฐกถา ภาษาบาลี**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๓๔.

_________. **สมันตปาสาทิกาภาษาไทย**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๓๕.

_________. **วิสุทธิมคคปกรณวิเสโส ภาษาบาลี**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๓๕.

_________. **วิสุทธิมรรคภาษาไทย**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๓๖.

ข. ข้อมูลทุติยภูมิ

๑. หนังสือ :

กรมการศาสนา กระทรวงศึกษาธิการ. **เกร็ดความรู้ในชาดก**, พิสิฐ เจริญสุข รวบรวมเรียบเรียง, กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๓๙.

_________. **พุทธกิจ ๔๕ พรรษา**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๓๙.

_________. **พุทธวงศ์ประวัติพระพุทธเจ้า ๒๕ พระองค์**, อเนก ขำทอง, รวบรวมเรียบเรียง, กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๔๑.

กองทุนการเผยแพร่พุทธธรรม. **ปทานุกรมพระไตรปิฎก ฉบับบาลี-ไทย ๑**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์เทคนิค 19, ๒๕๒๙.

_________. **ปทานุกรมพระไตรปิฎก ฉบับบาลี-ไทย ๒**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๓๕.

_________. **ปทานุกรมพระไตรปิฎก ฉบับบาลี-ไทย ๓**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๓๖.

จันทิมา ภิกษุ. **เรื่องมังสวิรัติหรือการกินเจกับลัทธิพระเทวทัต**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์บริษัทไทยหัตถการพิมพ์ จำกัด, ๒๔๙๓.

เจือ สตะเวทิน. **วรรณคดีพุทธศาสนา เล่ม ๒**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์คุรุสภาพระสุเมรุ, ๒๕๑๕.

ธรรมรักษา. **นักธรรมบ๊อง**. กรุงเทพมหานคร : รุ่งแสงการพิมพ์, ๒๕๓๑.

_________. **บวช**. กรุงเทพมหานคร : รุ่งแสงการพิมพ์, ๒๕๓๐.

นนท์ ธรรมสถิตย์. **พระพุทธศาสนาและคณะสงฆ์ไทย**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์เอดิสัน, ๒๕๓๒.

บรรจบ บรรณรุจิ. **ถามได้-ตอบดี**. กรุงเทพมหานคร : รุ่งแสงการพิมพ์, ๒๕๓๔.

ประจักษ์ ประภาพิทยากร ร.ศ.. **สมญาภิธาน มหาเวสสันดรชาดก**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์โอ.เอส.พริ้นติ้ง.เฮาส์, ๒๕๓๓.

แปลก สนธิรักษ์. **พระเจ้าสิบชาติ**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๓๔.

พระคัมภีร์ชาดกแปล ฉบับ ส.อ.ส. เล่ม ๑–๒๐, พิมพ์โดยเสด็จพระราชกุศลในงานออกเมรุพระราชทานเพลิงศพสมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ฟื้น ชุตินฺธรมหาเถร), กาญจนบุรี : โรงพิมพ์สหายการพิมพ์, ๒๕๓๙.

พระครูกัลยาณสิทธิวัฒน์. **พุทธประวัติตามแนวปฐมสมโพธิ**. กรุงเทพมหานคร : ศุภวนิชการพิมพ์, ๒๕๔๑.

พระธรรมธีรราชมหามุนี (วิลาศ ญาณวโร). **โลกทีปนี**. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ดอกหญ้า, ๒๕๓๕.

พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), **จาริกบุญ-จารึกธรรม**, กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์สหธรรมิก, ๒๕๔๑.

_________. **จารึกอโศก**, กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ธรรมสภา, ๒๕๔๐.

_________. **พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลธรรม**, กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๑.

_________. **พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์**, กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๐.

_________. **รู้จักพระไตรปิฎกเพื่อเป็นชาวพุทธที่แท้**, กรุงเทพมหานคร : เอดิสันเพรส โพรดักส์, ๒๕๔๓.

พระราชสุทธิญาณมงคล (จรัญ ฐิตธมฺโม). **พระพุทธเจ้าชนะมาร**. กรุงเทพมหานคร : วิริยพัฒนาโรงพิมพ์, ๒๕๔๑.

พิฑูร มลิวัลย์ และไสว มาลัยทอง. **ประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนา**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๓๓.

พินเยนทรนาถ เชาธุรี. **พุทธสถานในอินเดียโบราณ**. สภาการศึกษามหามกุฏราชวิทยาลัย แปล, กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๑๔.

พุทธทาสภิกขุ. **พุทธประวัติจากพระโอษฐ์**. กรุงเทพมหานคร : การพิมพ์พระนคร, ๒๕๒๓.

ไพโรจน์ คุ้มไพโรจน์. **ตามรอยบาทพระศาสดา**. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ธรรมสภา, ๒๕๓๙.

ราชบัณฑิตยสถาน. **พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๒๕**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์อักษรเจริญทัศน์, ๒๕๓๙.

_________. **สารานุกรมไทย ฉบับราชบัณฑิตยสถาน เล่ม ๑๔**. กรุงเทพมหานคร : บริษัท ประยูรวงศ์ จำกัด, ๒๕๒๗–๒๕๒๘.

สมณโพธิรักษ์. **ไขข้อข้องใจเรื่องมังสวิรัติกับพระเทวทัต**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มูลนิธิธรรมสันติ. ๒๕๓๑.

สมเด็จพระญาณสังวร (เจริญ สุวฑฺฒโน). **๔๕ พรรษาของพระพุทธเจ้า เล่ม ๑**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๒๖.

สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาปรมานุชิตชิโนรส. **พระปฐมสมโพธิกถา**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๒๓.

สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส. **พุทธานุพุทธประวัติ**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๔๐.

_________. **นวโกวาท**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๓๘.

สมัคร บุราวาศ. **ปรีชาญาณของสิทธัตถะ**. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ศยาม บริษัทเคล็ดไทย จำกัด, ๒๕๓๗.

สุชีพ ปุญญานุภาพ. **พระไตรปิฎกสำหรับประชาชน. พิมพ์ครั้งที่ ๑๖**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙.

_________. **เชิงผาหิมพานต์**. กรุงเทพมหานคร : จักรานุกุลการพิมพ์, ๒๕๓๘.
เสฐียร พันธรังษี. **พุทธสถานในชมพูทวีป เล่มจบ**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. ๒๕๓๓.
เสฐียรพงษ์ วรรณปก. **คำบรรยายพระไตรปิฎก**. กรุงเทพมหานคร : หอรัตนชัยการพิมพ์, ๒๕๔๐.
_________. **พุทธวิธีการสอนจากพระไตรปิฎก**. กรุงเทพมหานคร : เพชรรุ่งการพิมพ์, ๒๕๔๐.
_________. **พุทธศาสนา : ทัศนะและวิจารณ์**. กรุงเทพมหานคร : อัมรินทร์การพิมพ์, ๒๕๒๙.
เสถียร โพธินันทะ. **ประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนา**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๔๑.
เสรี เปรมฤทัย. **ธรรมนิยายเรื่องพระเทวทัตต์**. กรุงเทพมหานคร : ร.พ.อักษรบริการ, ๒๔๕๙.
อดิศักดิ์ ทองบุญ. **คำให้การของพระเทวทัต**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๐.
อาร์โนลด์, เซอร์ เอดวิน. **ประทีปแห่งทวีปเอเชีย**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๔๐.

๒. วิทยานิพนธ์

พระมหาจิตติภัทร อจลธมฺโม. “การศึกษาบทบาทของพระอานนท์ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา”, **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**. สาขาวิชาพระพุทธศาสนา บัณฑิตวิทยาลัย มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๐.
ไพลิน องค์สุพรรณ. “การศึกษาวิเคราะห์การสร้างบารมีของพระนางพิมพาที่ปรากฏในชาดก”, **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**. สาขาวิชาพระพุทธศาสนา บัณฑิตวิทยาลัย มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๖.

รังษี สุทนต์. “การศึกษาวิเคราะห์บทบาทของอนาถบิณฑิกอุบาสกที่ปรากฏในคัมภีร์พระพุทธศาสนา”, **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**. สาขาวิชาพระพุทธศาสนา บัณฑิตวิทยาลัย มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๔.

พระมหาสุชญา โรจนญาโณ. “การศึกษาบทบาทของพระมหาโมคคัลลานเถระในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา”, **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**. สาขาวิชาพระพุทธศาสนา บัณฑิตวิทยาลัย มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๐.

อิทธิพล แก้วพิลา. “การศึกษาเชิงวิเคราะห์เรื่องสังฆเภทในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท”, **วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต**. มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๔๕.

๒.ภาษาอังกฤษ

Malalasekera, G.P. **Dictionary of Pali Proper Nemes.** Vols. I, II, Pali Text Socicty London, 1974.

_________. **Editors. Encyclopaedia of Buddhism.** Vols I, II, III, IV, V. Published By the Government of Srilanka, Printed of the State printing Corporation Srilanka, 1961, 1966, 1971, 1979, 1990.

Davids T.W. Rhys, and W.Stede. **Pali – English Dictionary.** Motilal Banarsidass, Reprint; Delhi, 1997.

ประวัติผู้วิจัย

พระมหาไกรวววรณ ชินทตฺติโย (ปุณขันธ์) เกิดเมื่อวันที่ ๑ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๕๑๙ ณ บ้านเลขที่ ๔ หมู่ที่ ๓ บ้านหนองสระพัง ตำบลหนองห้าง อำเภอกุฉินารายณ์ จังหวัดกาฬสินธุ์ เป็นบุตรของนายบอ นางเครือ ปุณขันธ์ บรรพชาเป็นสามเณรเมื่อ วันที่ ๘ เมษายน พ.ศ. ๒๕๓๐ ณ อุโบสถวัดศิลาอาสน์จิตราษฎร์รังสรรค์ ตำบลหนองห้าง อำเภอกุฉินารายณ์ จังหวัดกาฬสินธุ์ สำเร็จการศึกษาเปรียญธรรมเก้าประโยค วัดพระงาม ตำบลพระปฐมเจดีย์ อำเภอเมือง จังหวัดนครปฐม เมื่อปีการศึกษา ๒๕๔๒ อุปสมบทเป็นนาคหลวงเมื่อ วันที่ ๒๐ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๕๔๒ ณ พระอุโบสถวัดพระศรีรัตนศาสดาราม แขวงพระบรมราชวัง เขตพระนคร กรุงเทพมหานคร ได้เข้าศึกษาที่บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เมื่อปีการศึกษา ๒๕๔๓ เป็นนิสิตรุ่นที่ ๑๓ ระหว่างการศึกษาและเขียนวิทยานิพนธ์เล่มนี้ ได้เป็นอาจารย์สอนประจำโรงเรียนสหศึกษาบาลี องค์พระปฐมเจดีย์ และปัจจุบัน พำนักอยู่ ณ วัดพระงาม ตำบลพระปฐมเจดีย์ อำเภอเมือง จังหวัดนครปฐม